

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İÇ DİNAMİKLER VE ULUSLARARASI BAĞLAMDA
DARFUR SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TORUN**

**Hazırlayan
Çisem DOĞAN**

Malatya, 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İÇ DİNAMİKLER VE ULUSLARARASI BAĞLAMDA
DARFUR SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Çisem DOĞAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TORUN

MALATYA - 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İÇ DİNAMİKLER VE ULUSLARARASI BAĞLAMDA DARFUR SORUNU
YÜKSEK LİSANS TEZİ

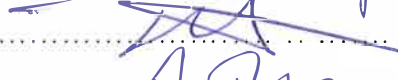

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TORUN

HAZIRLAYAN
Çisem DOĞAN

Jürimiz 01/28/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda yüksek lisans/doktora tezi başarılı bulunarak Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan/Ad-Soyadı

İmzası

1. Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ	
2. Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TORUN	
3. Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TÜRK	
4.	

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Kubat
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TORUN danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “ **İç Dinamikler Ve Uluslararası Bağlamda Darfur Sorunu**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Çisem DOĞAN

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren danıőmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah TORUN' a, çalıőmalarım sırasında maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen anneannem Hatice ONURSAL' a, dedem Abdullah ONURSAL' a, annem Hülya DOĞAN' a, babam Ramazan DOĞAN' a ve kardeőim İbrahim Haktan DOĞAN' a ayrıca bu süreçte beni yüreklendiren arkadaşlarım Canan KATILMIŐ ve Ebru OSKALOĞLU' na, teőekkürü borç bilirim.

ÖZET

Darfur çatışması, İngilizlerin sömürge yönetimi altında bölgenin ihmal edilmesi ve geri kalması, bağımsızlık sonrasında merkezi hükümetlerin de bölgeye yönelik ihmal ve ilgisizliği, farklı etnik grupların bölgenin kıt doğal kaynaklarını kontrol etme ve paylaşma konusundaki rekabeti, kıt kaynakların paylaşımı sorunundan ortaya çıkan ekonomik kırılmalar nedeniyle yerelde başlayan ve uluslararası bir hukuk sorununa dönüşen silahlı bir iç çatışmadır.

Bu sorun, 1980'li yıllarda Sudan'ın batı bölgesinde yaşayan farklı kabileler arasındaki kaynakların paylaşımı noktasında yaşanan ekonomik anlaşmazlıklarla başlamıştır. Bölge de kıtlık ve kuraklığın baş göstermesiyle birlikte kabileler arasında yaşanan bu ufak çaplı anlaşmazlıklar zamanla daha ileri boyutta çatışmalara dönüşmüştür. 2003 yılına gelindiğinde, merkezi hükümetin ihmal ve ilgisizliği, yanlış yönetimler, ekonomik problemler, etnik ve siyasi çekişmeler sonucunda Darfur'da isyancı hareketlenmeler başlamıştır. Kabileler tarafından başlatılan bu isyancı saldırılara hükümetinde silahla karşılık vermesi sonucu açlık, hastalık ve sefalet ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu kargaşa ortamında çatışmalarda hayatını kaybeden sivil sayısı yüzbinleri aşmıştır.

Bölgede yaşanan insani krizin durdurulması adına uluslararası müdahaleye ihtiyaç duyulmuştur. Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi kuruluşlar bu süreçte soruna müdahil olmuştur. Uluslararası kuruluşların sürece müdahil olmasında BM Komisyon kararı ile bölgede tespit edilen saldırılar, yağma ve yıkım, hukuka aykırı tutuklama, işkence, insanlığa aykırı ve aşağılayıcı muamele, sivillerin bilerek ve isteyerek öldürülmesi, kitlesel katliamlar gibi hukuka aykırı eylemler etkili olmuştur. Böylece yerel de başlayan bu sorun küresel güçlerin de devreye girmesiyle uluslararası bir hukuk sorununa dönüşmüştür.

Bu çalışma yakın tarihte yaşanan ve etkisi düşük yoğunluklu da olsa hala devam eden Sudan'ın Darfur eyaletindeki çatışmanın nasıl başladığını, sürecin nasıl ilerlediğini anlamak ve yerelde başlayan bu sorunun nasıl bir uluslararası hukuk sorununa dönüştüğünü analiz etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Darfur, Çatışma, İnsani Kriz ve Uluslararası İnsancıl Hukuk

ABSTRACT

The problem of Darfur, the neglect and lagging of the region under the British colonial rule, the neglect and indifference of the region in the central governments after independence, the competition of different ethnic groups in controlling and sharing the region's scarce natural resources, and the economic breakdown arising from the problem of sharing of scarce resources. It is an armed internal conflict that has become a problem of international law.

This problem began in the 1980s with economic disagreements over the sharing of resources among different tribes in the western part of Sudan. With the emergence of famine and drought in the region, these small-scale disagreements between tribes turned into more conflicts over time. In 2003, the rebellion in Darfur began as a result of neglect and indifference of the central government, mismanagement, economic problems, ethnic and political strife. Hunger, sickness and misery have reached serious proportions as a result of these rebels initiated by the tribes in their government. In this turmoil, the number of civilians who lost their lives in clashes has exceeded hundreds of thousands.

There was a need for international intervention to stop the humanitarian crisis in the region. Organizations such as the United Nations and the International Criminal Court were involved in this process. Unlawful actions such as attacks, looting and destruction, unlawful arrest, torture, unhealthy and humiliating treatment, deliberate and voluntary killing of civilians and massacres in the region were effective in the involvement of international organizations in the process. Thus, this problem, which started at the local level, turned into a problem of international law with the introduction of global powers.

This study was prepared to understand how the conflict started in the recent Darfur province of Sudan, which has a low impact, and to analyze how this problem which started locally has turned into a problem of international law.

Key Words: Darfur, Conflict, Humanitarian Crisis and International Humanitarian Law

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, DENENCELERİ, YÖNTEMİ, BİLGİ İŞLEME VE DERLEME ARAÇLARI	1
1. 1. Araştırmanın Konusu.....	1
1. 2. Araştırmanın Amacı.....	1
1. 3. Araştırmanın Önemi.....	1
1. 4. Araştırmanın Denenceleri.....	3
1. 5. Araştırmanın Yöntemi.....	3
İKİNCİ BÖLÜM: DARFUR'A GENEL BAKIŞ	4
2. 1. Darfur' un Genel Özellikleri.....	4
2. 1. 1. Darfur' un Coğrafi Yapısı.....	4
2. 1. 2. Darfur' un Geçim Kaynakları.....	6
2. 1. 3. Darfur' da Dini Hayat.....	7
2. 1. 4. Bölgenin Etnik Mozaïği.....	8
2. 2. Darfur' un Tarihi.....	9
2. 2. 1. Darfur Sultanlığı' ndan Sömürge Yönetimine Giden Süreç.....	9
2. 2. 2. Bağımsızlığın Kazanılması ve Sonrasında Yaşananlar.....	12
2. 3. Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Darfur Çatışması.....	13
2. 3. 1. Silahlı Çatışma.....	14
2. 3. 1. 1. Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Silahlı Çatışma Türleri.....	15
2. 3. 1. 1. 1. Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar.....	15
2. 3. 1. 1. 2. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar.....	17
2. 3. 1. 1. 3. Uluslararasılaşmış Silahlı Çatışmalar.....	19
2. 3. 2. Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Darfur Çatışmasının.....	22
2. 4. Darfur Çatışmasının Nedenleri.....	24
2. 4. 1. Sömürgecilik Döneminin İzleri.....	25
2. 4. 2. Yer Altı ve Yer Üstü Kaynaklarının Paylaşımı Sorunu.....	27

2. 4. 3. Hükümetin İlgisizliği ve Yetersizliği	29
2. 4. 4. Etnik Çatışmalar	30
2. 4. 5. Güney Sudan'da Yaşananlar	32
2. 4. 6. Komşu Çad'la Yaşanan Sorunlar	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DARFUR'DAKİ ÇATIŞMANIN AKTÖRLERİ VE ÇATIŞMA SÜRECİ	37
3. 1. Darfur' daki Çatışmanın Aktörleri.....	37
3. 1. 1. Hükümet Karşıtı Grupların Oluşturduğu Siyasi Hareketler ve Örgütler ..	37
3. 1. 1. 1. Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu (SKH/O)	38
3. 1. 1. 2. Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH).....	39
3. 1. 1. 3. Hükümet Dışındaki Diğer Partilerin Tutumu (Hasan El-Turabi Örneği)	41
3. 1. 2. Hükümet Yanlısı Güçler	42
3. 1. 2. 1. Halk Savunma Gücü.....	43
3. 1. 2. 2. Cancavidler.....	43
3. 2. Darfur'da Yaşanan Çatışma Süreci Ve Sorunun Tırmanması	45
3. 2. 1. Darfur'daki Çatışmanın Başlangıcı	45
3. 2. 2. Darfur Çatışmasının Seyri	46
3. 2. 3. Çatışmanın İnsani Sonuçları.....	49
3. 3. Barış Anlaşmaları	51
3. 3. 1. Darfur Barış Anlaşması.....	51
3. 3. 2. Doha Barış Anlaşması	53
3. 3. 3. Donörler Konferansı.....	57
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BAZI ÜLKELERİN DARFUR SORUNUNA YÖNELİK YAKLAŞIMLARI VE SORUNUN ULUSLARARASILAŞMASINDA BM VE UCM'NİN ROLÜ	59
4. 1. Bazı Ülkelerin Yaklaşımları.....	59
4. 1. 1. ABD'nin Darfur'daki Duruma Yönelik Görüş ve Eylemleri	59
4. 1. 2. Çin'in Darfur Politikası.....	63
4. 1. 3. AB'nin Yaklaşımı.....	69
4. 1. 4. Komşu Ülkeler ve Darfur	71
4. 1. 5. Güney Sudan'ın Tutumu.....	76
4. 2. Darfur Sorunu'nun Uluslararası Bir Hukuk Sorununa Dönüşmesi.....	77
4. 2. 1. BM'nin Darfur Sorununa Müdahil Olması	78

4. 2. 2. BM Güvenlik Konseyi'nin Darfur'la İlgili Aldığı Kararlar	80
4. 2. 2. 1. 1556 No'lu Karar	80
4. 2. 2. 2. 1564 No' lu Karar	82
4. 2. 2. 3. Darfur Soruşturma Komisyonu'nun Raporu ve Darfur'da İşlenen Uluslararası Suçlar	83
4. 2. 2. 3. 1. Darfur Sorunu' nun BM Komisyon Kararı Çerçevesinde Soykırım Suçu Bağlamında Değerlendirilmesi	88
4. 2. 2. 4. 1590, 1591 ve 1593 No'lu Kararlar.....	91
4. 3. Afrika Birliği Sudan Misyonu'ndan (AMIS), Birleşmiş Milletler-Afrika Birliği Darfur Misyonu'na (UNAMID) Doğru Yaşanan Gelişmeler	92
4. 4. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Darfur Sorununa Müdahil Olması.....	94
4. 4. 1. 1593 Sayılı Karar Çerçevesinde UCM'nin Darfur Sorununu Ele Alması ..	97
4. 4. 1. 1. Darfur Olaylarıyla İlgili UCM'ye Havale Edilen Yargılamalar	98
4. 5. Darfur Sorununun Uluslararasılaşmasında BM ve UCM'nin Rolü ve Buna Yönelik Eleştiriler	101
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	112

KISALTMALAR LİSTESİ

BM: Birleşmiş Milletler

SKH/O: Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu

SHKH/O: Sudan Halk Kurtuluş Hareketi Ordusu

AEH: Adalet ve Eşitlik Hareketi

UCM: Uluslararası Ceza Mahkemesi

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

UNMIS (United Nations Mission in Sudan): BM Sudan Misyonu

AMIS (African Union Mission in Sudan): Afrika Birliği Sudan Misyonu

AfB: Afrika Birliği

UNAMID (United Nations African Mission in Darfur: BM-Afrika Birliği Darfur Misyonu)

SKH/O(A): Sudan Kurtuluş Hareketi Ordusu Abdulvahid Muhammed Nur Cephesi

SKH/O(M): Sudan Kurtuluş Hareketi Ordusu Minni Minavi Cephesi

HSG: Halk Savunma Gücü

GDBY: Geçici Darfur Bölgesel Yönetimi

KAH: Kurtuluş ve Adalet Hareketi

DBA: Doha Barış Anlaşması

CNPC: China National Petroleum Corporation-Çin Milli Petrol Şirketi

yy: yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, DENENCCELERİ, YÖNTEMİ, BİLGİ İŞLEME VE DERLEME ARAÇLARI

Araştırmanın bu bölümünde Araştırmanın Konusu, Amacı, Önemi, Denenceleri, Yöntemi, Bilgi İşleme ve Derleme Araçları incelenmiştir.

1. 1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusunu, Darfur'da geçmiş dönemlerden beri yaşanan fakat 2003 yılında daha da şiddetlenen çatışmaların nedenleri, tarihsel arka planı, çatışma sürecinde yaşananlar, bazı devletlerin Darfur'da yaşanan çatışmalara yönelik yaklaşımları ve bu sürece yönelik uluslararası kuruluşlar tarafından alınan kararlar oluşturmaktadır. Darfur'da yaşanan olayları ve araştırmanın konusunu anlayabilmek için öncelikle Darfur'un coğrafi, ekonomik, siyasi ve etnik yapısını incelemek ve tarihini analiz etmek gerekmektedir. Tüm bu faktörler Darfur'da yaşanan çatışmaların alt yapısını ve çalışmanın odağını oluşturmaktadır.

1. 2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Darfur'da, yerelde başlayan iç silahlı çatışmanın nasıl uluslararası bir hukuk sorununa dönüştüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bölgesel ve uluslararası güçlerin Darfur'da yaşanan olaylara ilişkin bakış açılarının anlaşılması, BM ve UCM gibi kuruluşların aldıkları kararlar, sorunun nasıl uluslararası bir hukuk sorununa dönüştüğünü anlayabilmemize yardımcı olur.

Bu amaç doğrultusunda, silahlı çatışmalar hukukuna göre Darfur'da yaşanan sorunun tanımlanması, uygulanması gereken uluslararası insancıl hukukun tespiti açısından gereklidir. Bu tespit yaşanan çatışmalarda ortaya çıkan ihlallerin belirlenmesinde ve uluslararası hukukta geçerli olan suçlar kapsamında hangi suçların işlendiğinin görülmesinde ve yargılama süreçlerinin başlayabilmesinde önem arz eder.

1. 3. Araştırmanın Önemi

İnsanlığın varoluşundan bu yana dünya üzerinde çatışmalar hiç bitmemiştir. İnsanoğlu geçmişten günümüze çeşitli sebeplerle anlaşmazlıklar yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Afrika kıtası da dünyada yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde ortaya çıkan çatışmaların pek çoğuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu çatışmaların sebepleri; coğrafi yapısal farklılıklar, iklim değişiklikleri, verimli arazilerin ve ekonomik

kaynakların paylaşımı, sömürgecilik, etnik farklılıklar, siyasi iktidarsızlık, yanlış yönetimlerin varlığı, iktidar mücadeleleri gibi daha birçok konuyla ilişkilidir.

Afrika kıtasında yer alan ülkelerin neredeyse tamamı sömürgeciliğin kıta üzerindeki etkisini yitirmesinin ardından bağımsız ülkeler olarak uluslararası sistemde yer alsalar da geçmişte de günümüzde de hala istikralı birer devlet olma profiline ulaşamamışlardır. Bunun nedeni Afrika kıtasında bitmek bilmeyen çatışmaların varlığıdır. Darfur'da meydana gelen çatışma, Afrika coğrafyasında bugüne kadar meydana gelen çatışmaların nedenleriyle benzerlik göstermektedir. Sömürgecilik döneminden kalma yanlış uygulamalar, bunların bölgedeki kalıntılarının yeni kurulan düzene aykırı olması, ekonomik problemler ve etnik çatışmalar bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Sudan'da çoğunlukla iktidarı paylaşanların Arap olması nedeniyle Araplara taraf davranması ve bölgeyi Araplaştırma politikaları Arap olmayan kabilelerin ihmal edildiklerini düşünmelerine neden olmuş ve çatışmaların şiddetini arttırmıştır.

2003 yılında bazı Afrikalı kabilelerin hükümete karşı isyana kalkışmaları ve hükümetinde bunun karşılığında güç kullanması sonucunda çok sayıda insani kayıp yaşanmıştır. Yaşanan insani kayıplar, zorunlu göçler, insan hakları ihlalleri sorunun uluslararası alana taşınmasına neden olmuştur. Bu süreçte BM'nin ve UCM'nin aldıkları kararlar ve bazı ülkelerin aracılığıyla taraflar arasında yapılan anlaşmalar yüksek yoğunlukta çatışmaların yaşandığı Darfur'da biraz da olsa çatışmaların şiddetinin azalmasında etkili olmuştur.

Bu çalışma yerelde başlayan Darfur sorunun nasıl uluslararasılaştığını, çatışma sürecinde yaşanan ihlallere karşı sessiz kalınmadığını, uluslararası kuruluşların böyle durumlarda nasıl etkin rol oynadığını göstermek açısından önemlidir. Ayrıca, çalışma uluslararası bir soruna dönüşen Darfur'u ve uluslararası kuruluşların bu sorunu çözmedeki tavrını literatürde yer alan diğer tezlerden farklı olarak ele almıştır. Öncelikle, bu çalışma Darfur'da meydana gelen olayları uluslararası insancıl hukukun içinde yer alan silahlı çatışmalar hukukuna göre tanımlamıştır. Çünkü bu tanımlama uygulanması gereken uluslararası insancıl hukukun tespiti için gereklidir. Bu tespit çatışmalarda insani açıdan sınırların olduğunu gösterir. Bu sınırlara uyulmadığında uluslararası hukuk işlenen suçlar kapsamında devreye girer. Bu çalışmada çatışmanın

kavramsal tanımlaması üzerinden BM ve UCM'nin, Darfur'da ortaya koydukları siyasi ve hukuki tavır incelenmiştir.

1. 4. Araştırmanın Denenceleri

- Darfur'da yaşanan olaylarda; coğrafi yapıdaki farklılıklar, sömürgecilik döneminin izleri, yanlış yönetimler, ekonomik sıkıntılar, siyasi anlaşmazlıklar, etnik farklılıklar gibi çalışmada sıralanan tüm faktörler sorumludur.
- Darfur'da yaşanan durum bir iç silahlı çatışmadır.
- Darfur'da yaşanan çatışmaların insani krizle sonuçlanmasına engel olunamamıştır.
- Darfur'da yaşanan çatışma sürecinde; ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Eritre gibi ülkeler isyancı grupları destekleyerek barış sürecine olumsuz katkı sağlamışlardır.
- Çin arabuluculuk rolünü üstlenerek Darfur'daki çatışmanın sonlanması ve barış sürecinin yaşanması hususunda olumlu katkı sağlamıştır.
- Yerelde başlayan bu sorunun uluslararası hukuk sorununa dönüşmesinde BM ve UCM'nin rolü olmuştur.

1. 5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır. Darfur'un coğrafi, ekonomik, siyasi, etnik ve tarihsel konulardaki argümanları, çeşitli kaynaklardan taranarak elde edilen bilgiler sayesinde çalışmanın temelini oluşturmuştur. Edinilen bilgiler betimlenerek çalışmanın bütünü oluşturulmuş ve sebep-sonuç ilişkisi içerisinde irdelenmiştir.

1. 6. Araştırmanın Bilgi İşleme ve Derleme Araçları

Araştırma, literatür taraması yapılarak konu hakkında yazılmış kitaplar, dergiler, makaleler, tezler, raporlar, mahkeme kararları, internet kaynakları ve yerli ve yabancı haber sitelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM: DARFUR'A GENEL BAKIŞ

2. 1. Darfur' un Genel Özellikleri

Afrika kıtasında yer alan ülkelerden biri olan Sudan yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengindir. Bu zenginliklere rağmen ülke yıllardır devam eden iç çatışmalardan dolayı refah ve huzura ulaşamamıştır. Bu çatışmalardan biri de Sudan'ın batı eyaleti olan Darfur 'da şiddetli bir şekilde yaşanmıştır (Arpa, 2011: 97).

Afrika'da yaşanan ekonomik sorunlar, tarihsel uyuşmazlıklar, iklim ve topraktan kaynaklı tarımsal elverişsizlikler, kabileler arasında gerginliklere ve çatışmalara sebebiyet vermiştir. Sudan özelinde Darfur' da da bu sorunlardan kaynaklı bir çatışma yaşanmıştır ve düşük yoğunluklu da olsa hala devam etmektedir (Lacoste, 2007:208).

Yaşanan sürece ve sonuçlarına geçmeden önce Darfur' un genel özellikleri başlığı altında Darfur' un coğrafi yapısından, geçim kaynaklarından, etnik ve dini yapısından bahsedilecektir. Çünkü sayılan tüm bu faktörler bölgedeki çatışmaların başlamasının en temel sebepleri olarak gösterilmektedir.

2. 1. 1. Darfur' un Coğrafi Yapısı

Kaynak: Central Intelligence Agency (CIA)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/attachments/maps/SU-map.gif>.

Erişim Tarihi: 10.12.2018

Kuzeydoğu Afrika’da yer alan Sudan; Mısır, Libya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Eritre Etiyopya ve Güney Sudan ile sınır komşusudur¹.

Sudan Cumhuriyeti’nin en batısında yer alan Darfur yaklaşık 508,000 km²lik bir alan üzerine kurulmuştur. Darfur; kuzeyindeki kurak çöllerden, güneyindeki yıllık ortalama 900 mm’lik yağış alan ormanlık alanlara kadar çeşitli iklim bölgeleriyle çevrilidir. Darfur’un orta kesimleri ise yaklaşık 500-1000 mm arası yıllık yağış almaktadır. Bu bölge de bulunan volkanik Cebel Marra Dağı yaklaşık 3000 metre yükseklikindedir ve en fazla yağışı burası aldığı için tarımsal verimlilik yüksektir. Darfur, “Fur’ların yurdu” olarak adlandırılan bölgeye adını veren yerli Fur kabilesi, Marra Dağı etrafında yaşamaktadır (Ibrahim, 2006: 7).

1994 yılında Sudan Hükümeti, böl-yönet politikası izleyerek Darfur’u, Kuzey (Shamal), Güney (Janub) ve Batı (Gharb) Darfur eyaletleri olmak üzere üç idari bölgeye ayırmıştır. Bu idari bölgelerin başkentleri sırasıyla; El-Fasher, Nyala, El-Geneina’dır².

Darfur’un kuzeyinde deve yetiştiriciliği yapan Arap kabileler yaşarken aynı zaman da Arap olmayan Zagavalar da bölgede varlık göstermektedirler. Batı Darfur eyaletinde de Arap olmayan Afrikalı yerleşik çiftçiler yaşamaktadır. Bunlar; Fur, Masalit, Dacu ve Berti kabileleridir. Fur kabilesi; Arapçada “Fur diyarı” anlamına gelen Darfur’un en büyük kabilelerindedir ve nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Güney Darfur’da ise deve ve sığır yetiştiriciliği yapan Arap olduklarını iddia eden Bagaralar yer alır. Afrikalılar arasında birkaç tane yerel dinin etkisi görülse de Darfur halkının büyük çoğunluğu Müslümandır (Collins, 2006(a): 3).

Darfur’da, Haziran’dan Eylül’e kadar süren tek bir yağış sezonu vardır. Kuzey bölgelerde yağmurların yağışı fırtınalara sebep olurken, güneyde yağışlar normal düzeydedir. Darfur’un su kaynağı sadece yağan yağmurlardır ve iklimi bölgeler arasında değişkenlik gösterir (Flint, J. ve A., Wall, 2008: 4). Darfur’un kuzeyi çöllerle kaplı olduğundan tarımsal faaliyetler kısıtlıdır ve buralarda yaşayan göçer Arap kabileleri deve yetiştiriciliği yaparlar. Ovalık orta kesimlerinde yağın yağışların da

¹ The World Factbook - Central Intelligence Agency – CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/su.html>, Erişim Tarihi:10.12.2018

² Darfur’un eyaletlere bölünmesi fikri Federal İşler Bakanı Ali El Haj’a aitti. El Haj, Darfur’u bölerek İslami adayların seçilmesinin mümkün olduğu herhangi bir yerde Furların büyük çoğunluğu oluşturamamalarını sağlamak istemiştir (Akasha, 2014: 34).

etkisiyle tarım yapılırken, güneyde yer alan ovalarda ise büyükbaş hayvan besiciliği yapılmaktadır (Mamdani, 2009: 9-10). Görüldüğü üzere, iklim ve coğrafi yapıdaki farklılıklar bölgeler arasında geçim tarzlarının da değişmesine sebep olmuştur.

Coğrafi yapısal farklılıklar, bölgeler arası iklim değişiklikleri ve geçim kaynaklarının farklılık göstermesi sebebiyle farklı hayat standartlarında yaşadıklarını düşünen gruplar arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. Özellikle Darfur'un, orta ve güney kesimlerinde tarıma elverişli topraklar, su kaynakları ve hayvancılığın yapılabilmesi için gerekli olan otlak alanların kullanımı ve paylaşılması konusunda (Mustafa, 2014: 21). Geçmişte bu sorunlardan kaynaklı çatışmalar çözüme kavuşturulabilmekteydi. Ancak ilerleyen dönemlerde ekonomik sorunlara siyasi ve etnik kimlik farklılıklarından kaynaklı sorunlarında eklenmesiyle birlikte çatışmalar daha da şiddetlenmiştir.

2. 1. 2. Darfur' un Geçim Kaynakları

Darfur, 1916 yılında İngilizlerin işgali sonucu sömürge yönetimi altına girmiştir. Sömürge öncesi dönemde Darfur, ekonomik anlamda refah içerisinde olan bir bölgedir. Bu ekonomik gücün sebebi bölgenin, tüccarların geçiş güzergâhında olmasıdır. Özellikle Batı Afrika'dan, Doğu Afrika'ya ve Arap yarımadasına doğru o dönemin önemli ürünleri olan deve kuşu tüyü, fildişi ticareti ve köle ticareti Darfur üzerinden yapılmaktaydı. Bu ürünlerin zamanla önemini yitirmesi, Darfur' un ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun üzerine Darfur' da, en önemli geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olmuştur (Öztürk, 2011(a): 127).

Darfur' da halkın geçim tarzını coğrafi koşullar belirler. Darfur' un kuzeyi çöllerle kaplı olduğundan burada deve yetiştiriciliği yapılırken, Darfur' un orta kesimlerinde yağışların fazlalığı sebebiyle yağmur suyuna dayalı tarım yapılır ve tütün, pamuk, domates, kavun yetiştirilen ürünler arasındadır. Güneyde ise sığır yetiştiriciliği önemli bir geçim kaynağıdır (Flint, J., ve A., De Wall, 2008: 4).

Bölgede çok fazla verimli arazi bulunmamaktadır, fakat yerleşik yaşam süren gruplar tarıma elverişli olan ovalarda tarımsal faaliyetlerini sürdürmektedirler. Tarımdan sonraki en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Sudan hükümetinin 1970'li yıllardan itibaren hayvancılığı desteklemesiyle birlikte insanlar hem kuraklık hem de

düşük verimlilik sebebiyle tarım yapmak yerine hayvan yetiştirmeyi tercih etmişlerdir (Öztürk, 2011(a): 135).

Geçim kaynaklarının sınırlı olduğu Darfur'da, insanlar hayatlarını tarım ve hayvancılıkla sürdürürlerken; toprakların paylaşımı, meraların ve su kaynaklarının kullanımı, bölgede yaşayan çeşitli kabileler arasında gerginliklere sebep olmuştur. Özellikle kuzeyde varlık gösteren göçebe Arapların kurak mevsimlerde hayvanlarını otlatmak ve sulamak için kuzeyden güneye doğru inmeleri burada yaşayan yerleşik grupları rahatsız etmiştir (Arpa, 2013:129).

Kabileler arasında yaşanan bu gerginlikler, 2000'li yıllara doğru artmıştır. Darfur'daki çatışmaların şiddetini arttırmasıyla birlikte aynı zamanda yaşanan kıtlık, kuraklık, ekonomik yetersizlikler, salgın hastalıklar vs. bölgede büyük can kayıplarının yaşanmasına sebep olmuştur.

2. 1. 3. Darfur' da Dini Hayat

İslamiyet, 16.yy'dan itibaren Darfur'da resmi din olarak kabul edilmiştir. Darfur'da İslamiyet'in yayılışı, Batı Afrika, Nil Vadisi ve Kuzey Afrika taraflarından göçle gelen ve Fulani denilen sufi aileler aracılığıyla olmuştur. Darfur, halkının büyük çoğunluğu Müslümandır (Dalar, 2013: 5).

Nil kökenli tarihçiler, İslamiyet'in Nil Vadisi'nden Darfur'a ulaştığını iddia etmişlerdir. Fakat durumun böyle olmadığını gösteren kanıtlar vardır. Örneğin; Darfur'daki tasavvuf emirleri Batı Afrika kökenlidir ve özellikle Ticaniye Tarikatı'na³ bağlıdır. Ayrıca Nil Vadisi'nin klasik Arapça el yazısını değil, Endülüs-Sahra alfabetini kullanmışlardır. Dolayısıyla Sudan ve Darfur'da İslamiyet, 11.yy'dan beri İslamiyeti resmi din olarak kabul eden Kanem-Bornu İmparatorluğu aracılığıyla yayılmıştır (De Wall, 2005: 188).

³ Ticaniye Tarikatı'nın kurucusu, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. El-Muhtar et-Ticani'dir. Ahmed et-Ticani Sudan'da da etkinliğini sürdürmüştür. Ticanilik, temiz niyet ve salih amel üzerinde durmuş, Afrika'da hem İslamı yayma, hem de İslam'ı kuvvetlendirme yolunda büyük çabalar sarfetmiş bir harekettir (Özköse, 2001:164-166).

2. 1. 4. Bölgenin Etnik Mozaigi

Tahmini nüfusunun yaklaşık 10 milyon civarında olduğu belirtilen Darfur'un⁴ etnik çeşitliliği oldukça fazladır. Darfur'un içerisinde yüzden fazla etnik grubun yaşadığı ifade edilmektedir. Darfur'da nüfus iki ana etnik grup etrafında toplanır. Araplar ve Afrikalılar (Mustafa, 2014: 22). Arap kabileler; Te'ayişe, Hebbaniye, Beni Hülbe, Ruzeygat, Mesiriye ve Ma'alya kabileleridir ve bu kabileler hükümete yakınlıklarıyla bilinirler. Afrika grubu ise temel olarak; Fur, Zagava, Masalit, El Berti, El Tama, Gulate kabileleridir. Afrikalı kabileler genelde hükümetle aralarında sıkıntı olan, muhalif kabilelerdir. Bunların dışında Darfur'da daha yüzlerce farklı kabile mevcuttur (Arpa, 2013:128).

Sudan'ın batısında yer alan Darfur eyaleti yüzyıllar boyunca çeşitli kavimlere ev sahipliği yapmıştır. Bilinen ilk yerleşimciler Dacu kavmi ardından Tuncur kavimleridir. Bu bölgede zamanla en kalabalık nüfusu Fur kavmi oluşturmuştur. Afrika grubu içerisinde saydığımız Fur kabilesi bölgeye adını vermiş ve burada zamanında güçlü bir sultanlık kurmuştur (Kavas, 2007(a): 108).

Afrika'daki Arapların kökeni de Abbasilere dayanmaktadır. 10. yy'da Asya'da etkisini kaybetmeye başlayan Abbasiler Afrika'ya doğru Arap göçlerinin yaşanmasına sebep olmuşlardır. Arap kimliği Darfur'da bu şekilde yerleşmeye başlamıştır (Mustafa, 2014: 22).

Darfur'da yaşayanların kimlik ayrımlarını, yaşam tarzları ve geçim kaynakları belirlemektedir. Bölgeye göçle gelen ve kuzey kurak bölgelerde deve yetiştiriciliği yapanlara Arap denirken, tarımla uğraşan gruplara da Afrikalı denmektedir. Bunun dışında Darfur'da yaşayanlar arasında ten rengine, dini inancına, mensup olduğu gruba veya hangi dili konuştuğuna bakarak ayırım yapmak oldukça zordur (Öztürk, 2011(a): 131).

Darfur; üç ekolojik ve etnik bölgeden oluşur. Kuzey bölgesi Arap kabileleri temsil eder. Bu kabilelerin hepsi de geleneksel olarak deve yetiştiriciliği yapan Abbala denilen Arap göçebelere dir. Cebel Marra Dağı'nın yükseldiği Darfur'un orta kısmında

⁴ Sudan (Darfur), March 2018, Monthly Forecast : Security Council Report, https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2018-03/sudan_darfur_36.php, Erişim Tarihi: 05.04.2019.

ise büyük ölçüde Arap olmayan yerleşik çiftçiler yaşamaktadır. Bunlar; Fur, Masalit, Tama kabileleridir. Güneyde ise Afrika kökenli fakat Arapça konuşan bir grup vardır. Bunlar; sığır yetiştiricileri olan Bagaralar'dır. Ayrıca; Beni Hülbe, Hebbaniye, Ruzeqqat kabileleri de Darfur'un güneyinde yaşayan diğer Arap kabileleridir. Burada etnik kimliği belirlemede konuşma dili belirleyici olmamıştır (O'Fahey, 2004: 24).

Genel olarak anlaşılacağı üzere; Arap kabileler çoğunlukla kuzeyde göçebe hayat sürerek deve yetiştiriciliği yaparlarken, Afrikalı kabileler orta kesimlerde ve güneyde yerleşik hayat sürdürüp tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.

2. 2. Darfur' un Tarihi

Afrika Kıtası'nın en büyük toprağına sahip olan ve günümüze kadar pek çok uygarlığa ev sahipliğı yapan Sudan'ın batısında bulunan Darfur eyaleti, tarihte ayrı bir devlet olarak bağımsız bir şekilde (krallık, sultanlık gibi) varlığını sürdürmüştür (Acar, 2010: 9).

İngilizler; 1916 yılında Darfur'u işgal ederek Sultanlığa son vermişlerdir. Sonrasında bu bölge İngilizlerin sömürgesi altındayken Sudan'a bağlanmıştır (Tirab, 2016:7).

Bu başlık altında, Darfur'un tarihsel süreci; Sultanlık'tan sömürge yönetimine, sömürge yönetiminden bağımsızlığa ve sonrasında yaşanan gelişmelere doğru sırasıyla anlatılacaktır.

2. 2. 1. Darfur Sultanlığı' ndan Sömürge Yönetimine Giden Süreç

"Furlar'ın yurdu" anlamına gelen ve Sudan'ın batısında yer alan bölge de Fur Sultanlığı varlık göstermeden önce Dacu ve Tuncur kavimleri hâkimiyet kurmuşlardır. Bölgeye ilk yerleşenlerin Dacular olduğu bilinmektedir. 13 ve 14. yy'larda bu bölgede ticari hâkimiyet sağlayan Dacu kabilesi zamanla güçlerini kaybedip hâkimiyeti Tuncurlar'a kaptırmışlardır. Tuncurlar 15.yy'ın sonları ve 16. yy'da bölgede tamamen hâkimiyet kurmuşlardır. Dacu ve Tunjur kavimlerinin ardından 16.yy'ın sonlarına doğru Darfur'un orta kesimlerinde yerleşmiş olan Fur kavmi, nüfusunun da kalabalıklaşmasının etkisiyle, bölgede söz sahibi olmaya başlamıştır. Fur'lar, bölge hâkimiyetini Dacu ve Tuncurlardan alıp güçlü bir yönetim kurmuşlardır (Hasan, 1993: 490).

Sudan'ın batısında, Çad sınırında yer alan bağımsız Darfur Sultanlığı'nın kuruluş tarihi 1650 yılına denk gelir. Kurulduğu günden itibaren 1800'lere kadar Sudan sınırları içerisindeki en güçlü devlet olarak varlığını sürdürmüştür. Fur Sultanları resmi devlet dini olarak İslamı kabul etmişlerdir (Flint, J., A., De Wall, 2008: 2).

Fur Sultanlığı'nın ilk hükümdarı olan Süleyman Solonc zamanında; İslamiyet, Batı Sudan'da yayılmıştır ve sultanlık babadan oğula geçerek devam etmiştir (Acar, 2010: 9). Fur Sultanlığı var olduğu bölgede oldukça güçlenmiş ve tüm bölge üzerinde hâkimiyet sağlamıştır. Çad'ın doğusunda bulunan Waday Sultanlığına son vererek kendi topraklarına katmıştır. Bölge de hâkimiyet sağlayan sultanlık Darfur'un doğusuna doğru yönelmiş ve El-Fasher'i hâkimiyet altına alıp sultanlığın başkenti yapmıştır (Tirab, 2016: 5).

Darfur Sultanlığı, Afrika'da bulunan bütün sultanlıklar gibi Osmanlı Devleti'yle yakın ilişkiler içerisinde olmuş ve Osmanlı otoritesini benimsemiştir (Kavas, 2007(a): 111). 1800'ler de Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, savaşlarda ihtiyaç duyulan altın ve insan gücü eksikliklerini tamamlamak için gerekli olan kaynakları bulabilmek adına Sudan'a yönelmiştir. Sudan'ın işgalinin ardından Darfur'a yönelen Mehmet Ali Paşa birkaç başarısız girişimin ardından 24 Kasım 1874'te Darfur'u da, işgal ederek Mısır'a bağlamıştır (Tirab, 2016: 6). Böylelikle Darfur, Mısır Sudanı'nın bir parçası olmuştur. Osmanlı-Mısır yönetimi Darfur'u Sudan'la birleştirerek yönetmiştir. Darfur hanedan mensupları da Cebel Marra Dağı civarında sultanlıklarını gizli bir şekilde sürdürmüşlerdir (Acar, 2010: 10).

1882 yılında İngilizler'in Mısır'ı işgal etmesiyle birlikte, Sudan'da İngiliz sömürgeciliğine karşı isyan baş göstermiştir. Bu isyan neticesinde Darfur bölgesinde, Muhammed Ahmed b. Seyid Abdullah kendisini Mehdi ilan etmiş ve Mehdi Devleti'ni kurmuştur. Böylece Darfur ve Sudan birlikte yönetilmiştir. Bölge 1882'den 1898'e kadar Mehdi yönetiminin kontrolünde kalmıştır (Yılmaz, 2017: 107).

Sudan'daki Mehdi Devleti'ni tehlike olarak gören İngilizler, bu devleti ortadan kaldırarak, Hartum'u Mısır'a bağlamışlardır. Mehdi Devleti'nin yıkılmasından sonra Fur Hanedanı'ndan Ali Dinar Darfur Sultanlığını yeniden kurmuştur (Özmen, 2008: 187).

İngilizler, Darfur Sultanlığını tanımışlardır ve Sultan Ali Dinar diplomatik anlamda İngilizlere tabi olarak onlara yıllık vergi vermiştir ancak iç işlerinde bağımsız bir şekilde yönetimini sürdürmüştür. Darfur, I. Dünya Savaşı'na kadar bu şekilde yönetilmiştir. Ali Dinar'ın yönetiminde ticari anlamda oldukça gelişen Sultanlığın sınırlarını genişletme hareketine girişilmesi İngilizleri rahatsız etmiştir ve 6 Kasım 1916'da Ali Dinar öldürülmüştür. Bir süre sonra Darfur toprakları İngiliz sömürgesi olan Sudan'a bağlanmıştır (Hasan, 1993: 491).

Ali Dinar liderliği süresince hiçbir şekilde İngilizlerle anlaşmaya yanaşmamıştır. Dinar'a göre; sömürgeci, işgalci olan İngilizlerin amacı bölgenin zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarından rahat bir şekilde faydalanabilmek için Afrika'da bağımsız devletlerin kurulmasını engellemektir (Tirab, 2016: 6). Bu yüzden İngilizler bu amaçları doğrultusunda kendilerine engel teşkil edecek yönetimleri ya sömürgeleştirmişler ya da sonlandırmışlardır.

Ali Dinar'ın ölümüyle sultanlık yıkılmış ve Darfur'da Sudan gibi İngiliz sömürgesi olmuştur. 1916'dan itibaren Britanya sömürgesi olan Darfur Sultanlığı, Anglo-Mısır kolonisine dâhil edilmiş ve o tarihten itibaren de Sudan'ın bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür (Collins, 2006(a): 4).

İngilizler, sömürgeleştirdikleri Darfur ve Sudan'da "yerli yönetim" mekanizmasını uygulamışlardır. Bu sisteme göre, sömürge yönetimi altındaki her bölgede örneğin Darfur'da; bulunan tüm kabilelerin yetkililerini İngilizler belirlemekteydi. Darfur'da ve diğer bölgelerde uygulanan bu sistemin en önemli sıkıntısı kabile veya gruplara bağlı olarak kendi içinde bütünleşen etnik grupların birbirleriyle bütünleşik bir toplumsal yapı oluşturamamasıdır. İngilizlerin sömürgeleştirdikleri yerleri rahatlıkla yönetebilmek için uyguladıkları bu sistem; böl-parçala-yönet esasına dayanır. Bu sistemden dolayı toplumsal bütünleşmenin sağlanamaması, ilerleyen dönemlerde daha büyük sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Örneğin; böl-parçala-yönet düzeninde, verimli ve sulak topraklara sahip alanların eşitlik esasına uyulmadan paylaşılması, kabileler arasında çatışmaları arttırmıştır. (Mustafa, 2014: 30).

2. 2. 2. Bağımsızlığın Kazanılması ve Sonrasında Yaşananlar

II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeciliğin güç kaybetmeye başlamasıyla birlikte Sudan'da yavaş yavaş sömürge yönetimine karşı hareketlenmeler başlamıştır. Sudan'ın güney ve kuzey kısımlarının bir araya gelip birleşik ve bağımsız Sudan için mücadele etme hususunda anlaşmaları üzerine, İngiliz-Mısır ortak yönetimi başlayan bu mücadeleye karşı direnç gösterememişlerdir. Böylece Sudan 1 Ocak 1956'da bağımsızlığını kazanmıştır (Özmen, 2008: 189).

Tarihsel olarak bakıldığında Darfur; özellikle sömürgeleştirildiği dönemde ve sonrasında hiçbir şekilde refah seviyesine ulaşamamıştır. Sahip olunan toprakların sömürgeci yönetimler zamanında böl-parçala-yönet sistemiyle bölünerek kabile şeflerine bırakılması, hayvancılıkla uğraşan Araplarla ekili arazilerde tarımla uğraşan Afrikalı kabileler arasında toprakların paylaşımı konusunda adil dağılımın olmadığı düşüncesinin yaygın olması sebebiyle uyuşmazlıklar söz konusu olmuştur. Daha sonrasında meydana gelen kuraklık, kaynaklara duyulan ihtiyacın artması ve mevcut yönetimlerin bu sıkıntılı süreçleri iyi yönetememeleri kabileler arası çekişmeleri hızlandırmıştır (Dalar, 2010: 268).

Güney Sudan sorunu, Sudan'ın sömürgecilikten kurtulup, bağımsızlığını elde ettiği dönemde ortaya çıkmıştır. Aslında bu sorunun temelleri daha önce İngiliz sömürge yönetimi döneminde atılmaya başlanmıştır.

Sudan'ın güney kesimlerinde, İslam ve Hristiyanlık gibi inançlardan ziyade yerel dinler yaygındır. Bu durum İngiliz sömürgecilerinin dikkatini çekmiştir. Bölgede Hristiyanlığı yaymak isteyen İngiliz misyonerler, İslamiyet'in yayılmasını engellemek için, Müslümanlara da her şekilde engel olarak bölgeye girmelerini kısıtlamışlardır.

İngilizler; bu süreçte Hristiyanlığı kabul eden güneylilere daha fazla avantajlar sağlayarak onları kendi saflarına çekmeye çalışmışlardır. İngilizler her türlü yatırımı da Hristiyanlığı kabul eden güneylilere yaparak kuzeylileri saf dışı bırakmışlardır. İngilizlerin bu politikaları bölgede halk arasında ayrışmalara ve bölgenin Sudan'dan

ayırılma hevesinin artmasına sebep olmuştur. Böylece bölünmenin temelleri bu dönemde İngilizler aracılığıyla atılmıştır⁵.

Güney Sudan'da yaşanan çatışmalar ve iç savaş durumu Sudan hükümetlerini maddi ve manevi anlamda meşgul etmiştir ve dolayısıyla başka bölgelerde yaşanan sorunlar dikkate alınmamış ve ihmal edilmiştir. Darfur'da ihmal edilen bölgelerden bir tanesidir. Darfur'da geçmişten itibaren oluşturulan sosyal, kültürel ve ekonomik yapılanmanın bölgede yaşayanların hayatını zorlaştırması, 20. yy'ın sonuna doğru içerden ve dışardan gelen daha yeni sorunlarla baş edilememesi ve yönetimlerin başka sorunlarla uğraşıyor olmaları gibi pek çok sebep burada da isyanların başlamasına ortam hazırlamıştır (Acar, 2010: 12).

Güney Sudan'ın kazanımlarını gören ve ihmal edildiğini, etnik ayrımcılığa uğradığını düşünen Darfurlu bazı gruplar Güneylilerle benzer haklara kavuşabilmek amacıyla 2003 yılında isyan başlatmışlardır. Bu durumda Güney Sudan'da yaşadıklarından endişe duyan hükümet, Darfur'da isyancılara karşı şiddetli müdahalede bulunmuştur⁶.

2. 3. Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Darfur Çatışması

Dünya'nın pek çok yerinde ve hemen her anında insanlar arasında çeşitli sorunlardan kaynaklı kavgalar ve çatışmalar yaşanmaktadır. Çalışmamızın odağını oluşturan Darfur eyaletinde de uzun soluklu bir çatışma süreci söz konusudur. Bölge de var olan kabileler arası çatışmaların geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Darfur'da yaşanan bu çatışmalar; etnik, dini ve ekonomik olmak üzere pek çok kaynaktan beslenmektedir. Buradaki verimli arazilerin sömürge yönetimleri zamanında adaletsiz paylaşımı, kaynakların kıtlığı ve yaşanan kuraklık bölge halkının geçim sıkıntılarını daha da arttırmıştır ve bu sebeplerden dolayı farklı kabileler arasında ufak çaplı çatışmalar yaşanmıştır. Ancak bu çatışmalar 2003 yılında şiddetlenmiştir.

Yaşanan sürece geçmeden önce Darfur'daki durumu hukuki bir zemine oturtabilmek için; çalışmanın bu bölümünde öncelikle silahlı çatışma kavramı

⁵ H., Öztürk, 2011(b), "Sudan'ın Bölünmesi ve Doğabilecek Sorunlar", <http://www.bilgesam.org/incele/49/-sudan'in-bolunmesi-ve-dogabilecek-sorunlar/#.XRYISOgzY2w>, Erişim Tarihi: 13. 5. 2018.

⁶ A., Kavas, 2007(b), "Darfur'da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petrol_ugruna_olduyulen_insanlik, Erişim Tarihi: 13.5.2018.

anlatılacaktır. Ardından Uluslararası İnsancıl Hukuk'ta⁷ yer alan silahlı çatışma türleri anlatılarak; buradaki mevcut durumun kavramsal çerçevesi çizilmeye ve uygulanacak Uluslararası İnsancıl hukuk rejimi tespit edilmeye çalışılacaktır. Çünkü Uluslararası İnsancıl Hukuk bir çatışmanın uluslararası nitelikte olan veya uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma olmasına bağlı olarak farklı kurallar uygulanmasını öngörmektedir (Taşdemir, 2009: 197).

2. 3. 1. Silahlı Çatışma

Silahlı çatışma kavramını anlayabilmek için öncelikle savaş kavramından başlamak gerekir. Uluslararası hukuk bakımından savaş, uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Geniş ölçekteki iç çatışmalar savaş olarak adlandırılabilirlerse de, bu çatışmalar bir devletin tamamını kapsayıp, uluslararası bir nitelik taşımadığı sürece savaş sayılmaz (Aslan, 2011: 248). Dolayısıyla kuvvet kullanmayı ve şiddeti içeren bir çatı kavram olan savaş, devletler tarafından icra edilmektedir. Silahlı çatışma ise; çatışma sözcüğünün önüne etnik, kültürel, menfaat gibi isimler eklenmediği müddetçe mevcut bir gerginlik ve mücadele durumunu anlatmak için kullanılır (Varlık, 2013: 126).

Uluslararası toplum, 20. yy'da iki kez büyük yıkım, can kaybı ve değişime yol açan dünya savaşlarının etkisinde kalmıştır. Bunun sonucunda insani kayıpların önüne geçebilmek için günümüzde geçerli olan Uluslararası İnsancıl Hukuk kurallarının doğumu ve gelişmesi söz konusu olmuştur.

⁷ Savaş ve silahlı çatışmaların önlenememesi gerçeği karşısında, çatışanların yanı sıra, çatışma dışı kalan kişilerin, sivillerin, yaralı, hasta ve tutukluların, tabiatın, çevrenin, tarihsel ve kültürel varlıkların çatışmaların negatif etkisinden korunması çabası insancıl hukuku ortaya çıkarmıştır. “İnsancıl hukuk”, silahlı çatışmaların olumsuz etkilerini sınırlamayı amaçlayan ve savaş halinde “asgari bir insanlık standardını” gerçekleştirmeyi öngören uluslararası hukuk dalı olarak da tanımlanmaktadır (Esmer, 2016). “Uluslararası insancıl hukuk”; bir iç savaşta ya da uluslararası bir çatışmada çatışan taraflara birtakım yükümlülükler yükleyen bir hukuki çerçevedir. Bu çerçeve dâhilinde savaş esirlerinin durumu, savaşanların, yaralı ve sivillerin hangi haklara sahip olduğu, korunması gereken kişi ve yerlerin nasıl korunması gerektiği gibi bir dizi konuyla ilgili kurallardan oluşmaktadır. Daha önceden savaş hukuku ya da silahlı çatışmalar hukuku olarak bilinen bu hukuk dalı içeriğinin biraz daha genişlemesi nedeniyle uluslararası insancıl hukuk olarak anılmaktadır (Bkz., Cenap Çakmak, Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı, 2014, ss. 222-226). “Uluslararası insancıl hukuk” ile ilgili düzenlenen en önemli belgeler; “1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleridir. Dört tane Cenevre Sözleşmesi bulunmaktadır: Bu dört sözleşmede bazı ortak maddeler bulunmaktadır. Dört sözleşmenin de ortak 2. maddesi, iki ya da daha çok taraf devlet arasında ilan edilen savaşlara veya silahlı çatışmalara uygulanabilmektedir. Sözleşmelerin ortak 3. maddesi ise sözleşme hükümlerinin, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara da uygulanacağını ifade etmektedir. https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/_sozlesmeleri_protokolleri-conventions_protocols.pdf.

Büyük savaşlarda uygulanan “Savaş hukuku” devletlerin savaş araç ve yöntemlerine ilişkin seçimlerini düzenlerken, “İnsancıl Hukuk” kişileri korumayı ve silahlı çatışmaların etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. Öğretide ve özellikle BM çerçevesinde silahlı çatışmalara ilişkin uluslararası hukuk kurallarını belirlemek için gitgide ağırlıklı olarak “silahlı çatışmalar hukuku” terimi kullanılmaya başlanmıştır. 1949 Cenevre Sözleşmeleri’yle, silahlı çatışma türleri genişletilmiştir. Günümüzde silahlı çatışma kavramı, iki ya da daha çok egemen devlet arasındadır ya da bir devlet topraklarında, belirli silahlı grupların karşıt tezlerini kuvvet kullanmak yoluyla devlet ya da birbirlerine kabul ettirmeye çalışmalarıyla ilgilidir (Sav, 2015: 18-19)

2. 3. 1. 1. Uluslararası İnsancıl Hukuka Göre Silahlı Çatışma Türleri

Uluslararası İnsancıl Hukuka göre silahlı çatışmalar 3 başlık altında incelenir. Bunlar; Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar, Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar ve Uluslararasılaşmış Silahlı Çatışmalardır.

2. 3. 1. 1. 1. Uluslararası Nitelikteki Silahlı Çatışmalar

Uluslararası sistemde, devletlerin birbirleriyle silahlı çatışmaya girdikleri bir durumda uygulanması gereken hukuk kurallarını düzenleyen bir uluslararası silahlı çatışma hukuku söz konusudur. Bu hukukun temelleri Ortaçağa dayanmaktadır. Bu kuralların oluşumu başlangıçta devletlerin vicdanına bağlı olarak şekillense de zamanla 20. yy’a doğru pozitif temellere oturur hale gelmiştir⁸. Önceleri savaşın kuralları savaşan taraflar arasında yapılan iki taraflı veya savaşan sayısına göre çok taraflı anlaşmalarla yapılırken daha sonra savaşın etki alanının genişlemesi ve aktörlerin çoğalmasıyla kapsamı genişletilerek evrensel hale getirilmiştir. 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri ve Bildirileri hukukun evrenselleşmesi ve yazılı hale gelmesi açısından önemlidir. Savaşın sınırlarını belirler. Ancak bunlarda zamanla yaşanan savaşlarda insani kayıpların artmasına engel olamayacak, eksik kalacaktır ve dolayısıyla bu sözleşmelere göre daha kapsamlı anlaşmalara duyulan ihtiyaç artacaktır (Yeşil, 2015: 25-26). Bu noktada Cenevre Sözleşmeleri ortaya çıkar. “Cenevre Sözleşmeleri; 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Alanındaki Silahlı Kuvvetlerde Yaralı ve Hastaların

⁸ Çelik, İ., Karataş, D., Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku, <http://www.ilsaedergi.com/uluslararasi-silahli-catismalar-hukuku/>, Erişim Tarihi: 12.05.2018.

Durumlarının İyileştirilmesi Hakkındaki Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi-1), Hasta, Yaralı ve Deniz Kazazedesi Olan Denizdeki Silahlı Kuvvetler Üyelerinin Durumlarının İyileştirilmesi Hakkındaki Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi-2), Savaş Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi-3), Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunması (Cenevre Sözleşmesi-4) ile ilgili bu 4 sözleşmeden oluşmaktadır”⁹ 1949 yılında yapılan Cenevre Sözleşmeleri uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalara uygulanmaktadır ve silahlı çatışmalar hukuku açısından önemli bir gelişmedir.

Uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalar, en az iki devletin silahlı kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalardır. Bu şekilde bir tanımlama yapıldığında çatışma ve savaş kavramları birbirlerine karıştırılmaktadır. İki kavramı ayırt edebilmek için önemli bir ayırım vardır: Silahlı çatışma doğrudan sıcak çatışmayı ifade ederken; savaş daha geniş manada ve genel bir kavramdır. Silahlı çatışmanın yaşanmadığı durumlarda da devletlerarası savaş hali mümkün olabilir. Örneğin; II. Dünya Savaşı’nda Türkiye Almanya’ya karşı savaş ilan etmiştir ancak iki devlet arasında sıcak çatışma yaşanmamıştır (Yeşil, 2015: 41).

1949 yılında yapılan Cenevre Sözleşmeleri’ne yaklaşık olarak bütün devletler taraftır. Bu durum sözleşme hükümlerinin uygulanabilirliği ve evrenselliği açısından önemlidir. Cenevre Sözleşmeleri’nin, ortak 2. maddesine göre iki veya daha fazla taraf devlet arasında herhangi bir silahlı anlaşmazlık çıkması durumunda harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa da ve yine sözleşmeye taraf olan devletlerden birinin toprakları kısmen veya tamamen işgal edildiğinde ve işgale karşılık verilmediğinde dahi sözleşme hükümleri uygulanacaktır¹⁰. Yani sözleşmenin kapsadığı tüm insancıl hukuk kuralları uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanacaktır.

1977 yılında, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’ne , “Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol”¹¹ eklenerek sözleşme imzalanmıştır. Savaş mağdurlarının korunması hakkındaki bu protokol, 1949 tarihli

⁹Ayrıntılı bilgi için bkz., Cenevre Sözleşmeleri, Geneve - International Committee of the Red Cross (ICRC), https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri_protokoller-conventions-protocols.pdf, Erişim Tarihi: 15.05.2018.

¹⁰ Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 2.

¹¹ Cenevre Sözleşmeleri ek I No’lu Protokol.

Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 2. maddesinde öngörülen durumlarda uygulanacaktır¹². I No'lu Protokol, 1949 yılında yapılan Cenevre Sözleşmeleri'ni tamamlayıcı bir metindir. Cenevre Sözleşmeleri'nde ağır ihlaller düzenlenirken, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında işlenen ağır ihlallerin cezalandırılmasını hükme bağlayan uluslararası nitelikteki ilk genel düzenleme bu Protokol'dür (Yeşil, 2015: 37). Dolayısıyla iki veya daha fazla devlet arasında yaşanan uluslararası nitelikte bir silahlı çatışmada, Cenevre Sözleşmeleri ortak 2. madde hükmü uyarınca, Cenevre Sözleşmeleri'nin hükümleri ve I No'lu Protokol uygulanacaktır.

2. 3. 1. 1. 2. Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar

İki ya da daha fazla sayıda aktörün eş zamanlı olarak kıt kaynakları kullanmak istemesi çatışma durumuna sebep olur. Bu aktörlerin çatışma esnasında silaha başvurmalarıyla birlikte olay silahlı çatışmaya dönüşür. Silahlı çatışmanın devletlerarasında değil de bir devletin kendi ülkesi sınırları içinde gerçekleşmesiyle de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma durumu ortaya çıkar (Taşdemir, 2009: 7).

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarla ilgili başka tanımlamalarda yapılmaktadır. Bunlardan bir tanesine göre iç silahlı çatışma; egemen bir devletin sınırları içerisinde iki veya daha fazla sayıda farklı grubun birbiriyle veya hükümetle yaşadıkları uyuşmazlıklar sonucu ortaya çıkmaktadır. Gruplar arası çatışmaların sebebi genelde etnik, dinsel, ekonomik, kaynakların paylaşımı gibi sorunlardan kaynaklı meydana gelirken, devlet ve gruplar arası çatışmalar ise siyasal ve ideolojik farklılıklardan dolayı grupların hükümeti değiştirmek veya yok etmek istemeleri sebebiyle yaşanmaktadır. Sonuç olarak, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmaların büyük çoğunluğunda taraflardan birisi hükümettir (Taşdemir, 2009: 8).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra devletler arası savaşların yerine iç savaşların artması ve milyonlarca insanın ölümü, silahlı çatışmalar hukukunun, iç çatışmalara genel ifadesiyle uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bir iç çatışma da uygulanabilecek hukukun tespiti önemlidir. Herhangi bir iç çatışmada işlenen bireysel suçlar ile ilgili sorumluluk ve yapılacak kovuşturma uluslararası ceza hukukunun konusudur (Çakmak, 2014: 234).

¹² Cenevre Sözleşmeleri ek I No'lu Protokol, madde: 1/3.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanan kurallar son derece sınırlıdır. Uygulanan bu kurallardan ilki Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesidir¹³. İkincisi ise 1977 tarihli 2 numaralı Protokol'dür. Bu Protokol sadece onaylayan taraf devlet açısından geçerlidir¹⁴.

Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesine göre; uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı anlaşmazlığın sözleşmeye taraf ülkelerden birinde çıkması halinde bu madde gereği anlaşmazlığa taraf teşkil edenlerden her biri anlaşmazlıklara doğrudan katılmayan, silahını terk eden, hasta, yaralı veya herhangi bir sebeple çatışma dışı kalanlara, herhangi bir ırk, renk, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insani muamelede bulunmakla yükümlüdürler. Tarafların her biri bu kimselere karşı kötü muamele, işkence, vücut bütünlüğüne zarar verme, rehin alma, yargılama olmaksızın infaz etme gibi muamelelerden yasaklıdır¹⁵. Bu sözleşme sayesinde tarafların çatışma esnasında ki sınırları belirlenmiştir.

Uluslararası insancıl hukukun en hayati kaynağı olan Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma da devletin sorumlu olduğu bazı noktalara vurgu yapmaktadır. Aynı şekilde uluslararası suçlar bakımından bireysel sorumluluğu düzenleyen UCM Roma Statüsü'nde, iç çatışmalara uygulanması gereken bu 3. maddenin ihlalini savaş suçu olarak kabul etmektedir (Çakmak, 2014: 235).

Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesini değiştirmeden, geliştiren ve tamamlayan 1977 tarihli II numaralı Protokol, sözleşmeye taraf ülke de kendi silahlı kuvvetleriyle muhalif silahlı kuvvetler veya sorumlu komuta altında olan, devamlılık arz eden ve planlı askeri operasyonlar yapmalarına ve bu uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalara uygulanmaktadır¹⁶. Bu Protokol; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, inanç,

¹³ Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 3.

¹⁴ Cenevre Sözleşmeleri ek II No'lu Protokol.

¹⁵ Ortak madde 3.

¹⁶ II No'lu Protokol madde: 1/1.

ayırımı gözetmeksizin, taraf ülke sınırları içinde yaşanan çatışmalarda, çatışmadan etkilenen herkese uygulanır¹⁷.

Dünya genelinde yaşanan silahlı çatışmalara bakıldığında; yaşanan bu çatışmaların neredeyse tamamına yakınının uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma olduğu görülmektedir. Yakın tarihte gördüğümüz, Suriye, Irak, Sudan-Güney Sudan, Sudan-Darfur, bu çatışmalara örnek verilebilir. Bu bölgelerde özellikle de Afrika kıtasında yaşanan çatışmalar, hükümet ve isyancı gruplar arasındadır.

2. 3. 1. 1. 3. Uluslararasılaşmış Silahlı Çatışmalar

İç silahlı çatışmalar zamanla uluslararasılaşmış silahlı çatışmalara dönüşebilirler. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir silahlı çatışmanın uluslararasılaşabilmesi için öncelikle bahsedilen yerde bir iç karışıklık durumu yaşanmalı, ardından bu karışıklık iç silahlı çatışmaya dönüşmelidir (Akkutay, 2016: 17).

Bir devletin sınırları içerisinde yaşanan silahlı çatışmalar temelde iç silahlı çatışmalar olarak kabul edilmekle birlikte, bazı durumlarda bu iç çatışmaların uluslararasılaşarak, uluslararası silahlı çatışmalar olarak anılması mümkün olmaktadır (Pazarcı, 2015: 540).

Herhangi bir iç silahlı çatışmanın uluslararası bir çatışmaya dönüşmesiyle ilgili 3 şart vardır. İlk şart bir devletin mevcut hükümetine karşı isyan başlatan ve silahlı mücadele yürütenlere savaştan statüsü vermesidir. İkinci şart, bir iç savaş halinde yabancı devletlerin iç silahlı çatışmalara katıldığı durumlardır. Son şart ise ulusal kurtuluş mücadeleleriyle ilgilidir (Işık, 2017: 167).

İlk şartta ifade edildiği gibi savaştan statüsünün kabulü mevcut iç çatışmanın dönüşmesine ve uluslararasılaşmasına sebep olur. İç silahlı çatışma durumunda başkaldıran, asi ve savaştan taraf gibi kavramlar kullanılmaktadır. İç silahlı çatışmanın başlangıç aşaması için “başkaldırı” statüsü kullanılırken, çatışmanın biraz daha şiddetlenmesiyle taraflar açısından “asi” statüsü kullanılır. Son aşama olarak değerlendirilen “savaştan taraf” statüsünün kabulüyle de iç çatışmanın uluslararasılaştığı kabul edilmektedir (Akkutay, 2016: 18).

¹⁷ II No’lu Protokol madde: 2/1.

Başkaldırı ufak çaplı çatışmaları açıklamak için kullanılan statüsel bir kavramdır. Dolayısıyla belli bir eşiği geçmediği kabul edildiğinden uluslararası insancıl hukuk kurallarının uygulanması gereken bir duruma sebebiyet vermez (Akkutay, 2016: 18).

İsyan(Asi) statüsü ise; örgütlenmiş organize bir grubun meşru hükümete karşı başkaldırmasıdır. İsyan bir başkaldırı olarak görülse de, başkaldırıya göre daha şiddetli, kapsamlı daha uzun süreçli olan durumu ifade etmede kullanılır. Bu statünün ifade ettiği durumda iç çatışmanın uluslararasılaşması için yeterli değildir (Akkutay, 2016: 19).

Çatışma sürecini ifade etmekte kullanılan iki statüden sonra gelen çatışmanın dönüşmesinde etkili olan kavram savaştan taraf statüsüdür. Bu statünün netleşmesiyle birlikte yaşanan çatışmanın seyri değişmekte ve aynı zamanda uygulanacak olan hukuk kuralları da farklılaşmaktadır.

Başkaldıran veya asi gruplara savaştan taraf statüsünün tanınması, bu statüyü tanıyan başka bir devlet veya devletler açısından silahlı çatışmaların uluslararasılaştırılmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda bir devletin meşru hükümeti kendisine isyan eden gruba savaştan taraf statüsünü tanırsa iç silahlı çatışma uluslararası silahlı çatışmaya dönüşecek ve artık Cenevre Sözleşmeleri ortak 2. madde ve ek Protokol I hükümleri geçerli olacaktır. Böylelikle savaş hukuku uygulanacaktır (Pazarcı, 2015: 541).

İkinci şarta göre; bir devletin sınırları içerisinde yaşanan iç silahlı çatışmaya yabancı bir devletin dışardan müdahale etmesiyle de çatışmanın uluslararasılaşması mümkündür. Ancak bunun için yine bazı kriterler önemlidir. Herhangi bir devletin sınırları içinde yaşanan bir iç çatışma durumunda devlet üçüncü bir tarafın desteğine ihtiyaç duyup onu kendi çıkarları doğrultusunda davet ederse bu durumda iç çatışma uluslararasılaşmaz. Fakat eğer üçüncü taraf çatışma yaşanan devlete karşı tehdit ve zor kullanarak müdahalede bulunursa o zaman uluslararası nitelikte bir çatışma söz konusu olur (Akkutay, 2016: 42). Bu durumu örneklendirecek olursak; Libya'da 2011 yılında başlayan rejim karşıtı gösterilerde, rejim başkaldıranlara yönelik silahlı saldırılarda bulunmuştur. Şiddet eylemlerinin ve sivil kayıpların artmasıyla Libya Ulusal Geçici Konseyi Kaddafi rejimine karşı, yabancı devletleri müdahaleye çağırmıştır. BM Güvenlik Konseyi kararıyla müdahale gerçekleştirilmiştir ve böylece meşru hükümetin daveti olmadan koalisyon güçleri tarafından rejime yönelik yapılan bu müdahale iç

çatışmayı uluslararasılaştırmıştır (Akkutay,2016: 42-43). Buradan şu sonuca varabiliriz ki eğer bir devlet başka bir devleti kendi isteğiyle desteğe çağırmasa orada uluslararasılaşma olur.

Bir devlet herhangi bir yerde yaşanan iç çatışmada hükümet karşıtı silahlı grupların yanında yer alır ve silahlı güçleriyle destek verirse burada da çatışma iki devlet arasında yaşanan bir çatışmaya dönüştüğünden uluslararasılaşmış bir çatışma durumu söz konusu olur¹⁸. Ancak burada önemli bir nokta vardır ki; o da iç silahlı çatışmayı uluslararasılaştıracak bir boyutta dış desteğin varlığının sorgulanmasıdır. Bu noktada Yugoslavya Mahkemesinin Tadic Davası yol göstericidir. Yugoslavya Mahkemesi “bütünsel kontrol” kavramını ortaya koymuştur¹⁹. Bu kavrama göre silahlı çatışmanın uluslararasılaşması için isyancı grubun, dış güçler tarafından finansal ya da askeri açıdan desteklenmesi yeterli değildir. Dış devletin grubun askeri faaliyetlerinin genel planlamasına yardım ve koordinasyonu gereklidir. Yani dış devletin isyancı grup üzerindeki bütünsel kontrolü kanıtlanmalıdır²⁰. Bu nedenle bir devlet; askeri grubun finanse edilmesi, eğitilmesi, donatılması ya da operasyonel anlamda desteklenmesine ek olarak isyancı grubun eylemlerinin planlanmasında rol sahibi olmuşsa Uluslararası Hukuk’un gerektirdiği kontrolü sağlamış olur²¹. Sonuçta iç silahlı çatışma uluslararasılaşır.

İç silahlı çatışmanın uluslararasılaşması üzerinde etkili olan üçüncü şart olarak ifade edilen kriter de ulusal bağımsızlık hareketleriyle ilgilidir. Sömürgeciliğe, yabancı işgale, ırkçı rejimlere karşı kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde, ulusal bağımsızlık arzusuyla verilen savaşlar iç karışıklık olarak algılansa da hukuki anlamda uluslararası silahlı çatışma olarak kabul edilir.

Ulusal bağımsızlık savaşlarında uluslararası silahlı çatışma kurallarının uygulanmasının bir anlaşmayla kabulü, 1949 Cenevre Sözleşmelerine ek Uluslararası

¹⁸ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), The Prosecutor v. Tadic, Dusko, Case No: IT-94-1-A, Appeal Chamber Judgment, (15 Temmuz 1999), parag.84, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2018.

¹⁹ Parag.146

²⁰ Parag. 130-131

²¹ Parag.137.

Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına İlişkin I. Protokol'de (Md:1/4) yer almıştır²². Böylece ulusal bağımsızlık hareketleri de uluslararası silahlı çatışmalar hukukunda uluslararası nitelikte silahlı çatışmalar olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla önceleri iç silahlı çatışma olarak görülen ulusal bağımsızlık hareketleri sömürgecilğe karşı mücadele kapsamında ele alındığında ve I No'lu Protokol sayesinde, uluslararası toplum üzerinde etkili olarak uluslararasılaşan bir silahlı çatışma kapsamında değerlendirilir.

2. 3. 2. Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Darfur Çatışmasının Değerlendirilmesi

2003 yılında şiddetlenen ancak başlangıcı daha da eskilere dayanan Darfur çatışmasının silahlı çatışmalar hukuku açısından kategorize edilmesi, çatışmaya uygulanacak olan Uluslararası İnsancıl Hukuk rejimini tespit etmek açısından önemlidir.

Çalışmamızın bu kısmında bizim için önemli olan silahlı çatışmalarla ilgili kavramsal tanımlamaların ardından Darfur'da yaşanan durum uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma mı? Uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma mı? Yoksa iç silahlı çatışmaların, nitelik değiştirerek uluslararasılaştığı bir durum mu söz konusu, bunu ortaya koymaktır.

İlk olarak Darfur'da yaşanan olaylara çatışmanın tarafları açısından bakıldığında; iki veya daha fazla devlet arasında değil de, hükümet ve onun karşıtı isyancı güçler arasında ülke sınırları içerisinde bir silahlı çatışma durumu söz konusudur. Dolayısıyla yaşanan çatışmaya uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma dememiz olanaksızdır.

Darfur'da meydana gelen silahlı çatışmalarda hem Sudan Hükümeti hem de hükümet karşıtı örgütler; SKH/O ve AEH başta olmak üzere birçok asi örgüt, kendi çıkarları doğrultusunda aynı toprak parçası üzerinde birbirlerine karşı mücadele

²² Cenevre Sözleşmeleri I No'lu Protokol Madde 1/4: Kendi kaderini tayin hakkını kullanan halkların, sömürgeci tahakküme, yabancıların işgaline ve ırkçı rejimlere karşı mücadele ettiği silahlı çatışmalarda, uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalara dahildir ve bu çatışmalara uygulanan sözleşme hükümleri kapsamındadır. Cenevre Sözleşmeleri, I No'lu Protokol madde:1/4.

etmişlerdir. Dolayısıyla bölge de uluslararası nitelikte olmayan bir iç silahlı çatışma yaşanmıştır.

İç silahlı çatışmaların uluslararasılaşması durumu da söz konusudur. Darfur'da bu durumun oluşup oluşmadığına bakacak olursak; Darfur çatışmasında yer alan taraflar yabancı devletler tarafından doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmişlerdir. İç silahlı çatışmanın uluslararasılaşmasında üçüncü devletin desteği önemli bir kriterdir. Başta Çin ve Rusya Federasyonu olmak üzere Güney Afrika, İran, Malezya gibi devletlerin SKH/O ile savaşması için Sudan hükümetini, silah, teknik teçhizat ve askeri eğitim gibi yöntemlerle destekledikleri iddia edilmiştir. Burada önemli bir noktaya vurgu yapmak gerekirse; hükümet lehine yapılan bu tür destekler, silahlı çatışmaları uluslararasılaştırmamaktadır. Çünkü iddialara göre rejim kendisi yardım talebinde bulunmuş ve desteklenmiştir. Bu nokta da yukarı da kavramsal açıklamalar kısmında uluslararasılaşmış silahlı çatışmaların tanımında yer alan üçüncü tarafın zorlayıcı müdahalesi olmadığından iç silahlı çatışma uluslararasılaşmış silahlı çatışmaya dönüşmemiştir. Rejimin kendisi üçüncü tarafın yardım desteğini talep etmiştir (Taşdemir, 2009: 158).

Darfur'da çatışan isyancılar da dış devletler tarafından desteklenmiştir. Bu nokta da iç çatışmanın uluslararasılaşması sorunu ortaya çıkar. Bunu gidermek için daha önceki bir dava olan Yugoslavya Mahkemesi'nin Tadic davasında yer alan bütünsel kontrol kavramı önemlidir.

“Bütünsel kontrol” kavramını ortaya atan mahkeme, bu kavram çerçevesinde iç çatışmanın uluslararasılaşabilmesi için sadece askeri ve finansal desteğin yeterli olmadığını bütüncül manada planlayıcı, operasyonel, örgütleyici destekle uluslararasılaşmanın mümkün olduğunu ifade etmiştir. Uluslararası hukuk bu kavram üzerinden durumun böyle olduğuna kanaat getirirse iç çatışmanın uluslararasılaşması mümkün olur²³.

Darfur'da yaşanan çatışmada bölgede çok fazla çatışan grup vardır. Devlet yanlısı çatışan gruplar veya hükümet karşıtı gruplar vs. çeşitlilik ve karmaşa çoktur.

²³ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY),
<http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>, parag. 137.

Elbette ki bunlara askeri, finansal destek mümkündür ancak bu çatışan grupların çeşitliliği ve çokluğundan ötürü üzerlerinde bütünsel kontrol sağlamak pek de mümkün değildir. Dolayısıyla Darfur'da yaşanan iç silahlı çatışmanın uluslararasılaştığını söylemek doğru olmaz. Darfur'da yaşanan çatışma yüksek yoğunlukta, şiddetli bir iç silahlı çatışmadır (Taşdemir, 2009: 159).

Uluslararası nitelikte olmayan Darfur'daki bu çatışmaya 1949 Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. madde hükümleri uygulanmalıydı. Sudan hükümetinin 1977 tarihli II No'lu ek protokolü 13 Temmuz 2006 tarihinde imzalamış olması nedeniyle Darfur'daki çatışmalara doğal olarak bunun hükümlerinin uygulanması mümkün olmamıştır (Taşdemir: 2009: 159).

Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesine göre; uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı anlaşmazlığın sözleşmeye taraf ülkelere birinde çıkması halinde bu madde gereği anlaşmazlığa taraf teşkil edenlerden her biri anlaşmazlıklara doğrudan katılmayan, silahını terk eden, hasta, yaralı veya herhangi bir sebeple çatışma dışı kalanlara, herhangi bir ırk, renk, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insani muamelede bulunmakla yükümlüdürler. Tarafların her biri bu kimselere karşı kötü muamele, işkence, vücut bütünlüğüne zarar verme, rehin alma, yargılama olmaksızın infaz etme gibi muamelelerden yasaklıdır²⁴. Ancak Darfur'daki uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar sırasında uyulması gereken sözleşmenin bu maddesi dikkate alınmamıştır. Öldürme, işkence, insan hakları ihlalleri gibi suçlar, Darfur'da yaşanan çatışma sırasında gerek hükümet destekli milisler gerekse isyancılar tarafından işlenmiştir. Darfur'da insancıl hukuk ağır bir şekilde ihlal edilmiştir. UCM, Cenevre Sözleşmeleri ortak madde 3'ün ihlalini savaş suçu olarak tanımlamaktadır. Bu süreçte işlenen suçlar BM Komisyonu ve UCM kararları çerçevesinde 3. bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır²⁵.

2. 4. Darfur Çatışmasının Nedenleri

Darfur'da 2003 yılında şiddetlenen olayların tarihi geçmişi sömürgecilik dönemine dayanır. Bölge insanı yüzyıllardır yoksulluk, sömürgecilik ve siyasi istikrarsızlıklarla mücadele etmiştir. Bu istikrarsız yapıyı açıklayabilmek için batı

²⁴ Ortak madde 3.

²⁵ Ayrıntılı bilgi için 3. bölüme bkz.

medyasının yaptığı gibi burada yaşananları sadece farklı gruplar arasındaki gerginlikler ve etnik çatışmalar olarak göstermek buradaki durumu anlamak için yetersiz kalır. Buradaki gerilimin sebebi olarak çiftçilikle uğraşan yerli Afrikalılarla göçebe Araplar arasındaki çatışmalar gösterilmiştir. Geçmişe bakıldığında bu gruplar zaten kaynak sıkıntısı, kıtlık, ekonomik yetersizlikler gibi birçok sebepten dolayı gerginlikler yaşamışlardır. Bu gerginlikler geçmişte çözüme kavuşturulabilmiştir. Ancak İngiliz-Mısır ortak yönetiminin getirdiği yönetim anlayışı çözümsüzlüklere sebebiyet vermiştir.

Yüzyıllardır bir arada yaşayan, kabileler arası evlilikler yapan ve her türlü ortak birlikteliğe ve geçmişe sahip bu insanlar arasındaki ufak çaplı gerginlikler nasıl oluyor da şiddetli çatışmalara dönüşüyor? Bunu anlayabilmek için bölge de yaşanan çatışmaların altında yatan nedenlere bakmak gerekir. Batılıların yaptığı gibi en önemli neden olarak etnik çatışmayı öne sürmek tarihi geçmişe hiçe saymak ve durumu basite indirmek olur. Sonuç olarak sorunun temel nedenleri algılanamaz. Çünkü arka planda etnik çatışmalara sebebiyet veren daha farklı sorunlar vardır. Tarih boyunca yaşanan sorunların her birinin çatışmalar üzerinde etkisi büyüktür. Dolayısıyla çatışmanın temelinde yatan tüm sebepleri incelemek gerekmektedir.

2. 4. 1. Sömürgecilik Döneminin İzleri

Sömürgeci yönetimlerin etkisi altında yaşayan toplumlar; sahip oldukları kaynakları kendileri kullanamamışlar, fakirlik ve geri kalmışlıkla mücadele etmişlerdir. Sömürgeciliğin acısını belki de en fazla çekmiş olan yerler Üçüncü Dünya ülkeleridir. Özellikle Batılı güçlerin sömürgecilik faaliyetlerini sürdürdükleri dönemlerde, bu ülkelerde söz sahibi olmaları ve sömürgeleştirilen ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra bile sömürgecilerin onlar üzerindeki etkilerini devam ettirme çabaları, sömürge olan ülkelere çözülemeyen sorunların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde temel teşkil etmiştir. Sömürgeci yönetimlerin bu bölgelerde oluşturdukları “ulusal sınırların”, bölge halkları ve etnik gruplar arasındaki doğal sınırlarla uyuşmaması ve onların beklentilerini karşılayamaması, mevcut durumdan tatmin olmayan taraflar arasında çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur (İnat vd., 2007: 11).

Afrika kıtasındaki sömürgeciliğin etkisi ve ardından yaşanan çatışmalar kıtanın gelişme ve ilerleme kaydetmesine engel olmuştur. Hatta kıtanın gelişim seyri negatif seviyede kalmıştır (Lacoste, 2007: 208).

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Sahraaltı Afrika'da tek tip bir devlet yapılanması oluşmamıştır. Afrika ülkelerinin pek çoğunda olduğu gibi Darfur'da da tek tip bir siyasi yapılanma yoktu. Darfur, dar(vatan) adı verilen küçük parçalara ayrılmış bir şekilde yönetilmiştir. Dar'lar arası çeşitli zamanlarda göçler yaşanmıştır. Bu göçlerin sebebi genellikle iklim değişiklikleri ve yağışlardı. Hayvancılıkla uğraşan gruplar hayvanlarını otlatmak için sürekli otlak ve sulak alanlara doğru göç ederken, tarımla uğraşan gruplarda yine kurak arazilerden sulak ve verimli arazilere göç etmişlerdir. Böylece darlar arası sürekli bir hareketlilik söz konusu olmuştur. Bu hareketlilik sırasında grupları kontrol etmek zordu ve elbette ki bu göçler her zaman sorunsuz olmuyordu, göçler sırasında sorunlar yaşanırken, göçle varılan yerlerde de ara sıra ufak çaplı çatışmalar yaşanmaktaydı. Çünkü gruplar sahip oldukları verimli alanları başkalarıyla paylaşmak istemiyorlardı (Öztürk, 2011(a): 133).

1916 yılında Darfur'un sömürgeci yönetim altına girmesiyle birlikte Sudan'a bağlanmasının ardından bölge halkı yaşadıkları "dar" içinde sahip oldukları ayrıcalıkları herkesle paylaşmak zorunda kaldılar. Çünkü artık herkes Sudan'lı olmuştu ve "dar" yerine ulus devlet sistemi vardı (Öztürk, 2011(a): 134).

İngilizler 2011 yılında ayrılan Güney Sudan'ı, sömürgecilik döneminde kapalı bir bölge olarak ilan etmiş ve girişleri izne tabi tutmuştur. Darfur bölgesinde de kabilelerin yaşadığı bölgeleri (Hakura) adı altında bir bölgesel sınırlamaya tabi tutmuşlar ve her kabilenin kendi bölgesi sınırları içerisinde yaşamasını öngörmüşlerdir. Bununla birlikte "Kabile Yönetimi" denilen bir yönetim sistemi geliştirmişlerdir. Bu sistemi kurma gerekçesi her ne kadar yerinden yönetim niteliğinde olup devlete yönetimde yardımcı olması şeklinde gösterilse de zamanla bu sistem kabileler arasındaki birlikteliği ortadan kaldıran bir etken olmuştur. Çünkü tüm kabileler kendi bölge sınırları içinde hapsolmakta ve eğer bir kabile mensubu başka bir kabilenin bölgesinde yaşarsa adeta ikinci sınıf veya misafir muamelesi görmekteydi (Tirab, 2016: 9).

1940'larda bölgede sömürgeci güç olan İngilizler, daha eğitilmiş ve okumuş olan Kuzeyli Arapları idari görevlere getirmişlerdir. Dolayısıyla Arapların bağımsızlık öncesinde ve sonrasında yönetime hâkim kadrolarda yer almaları Arap olmayanların idari ve askeri görevlerden uzak kalmalarına sebep olmuştur. Bu durumda halk arasında

kutuplaşmalar yaşanmıştır. Özellikle Darfur'da yaşanan çatışmalarda etkin rol oynayan örgüt mensupları bunun ayrımcılık olduğunu ileri sürerek, bölgesel eşitlik ve adalet vurgusunda bulunmuşlardır²⁶.

Sömürge yönetiminin kıtada bıraktığı bir diğer olumsuzluk ise geleneksel yerel mekanizmaların kaldırılmasıdır. Sömürge yönetimi öncesinde Darfur'da etnik gruplar arasında çatışmalar ve anlaşmazlıklar olduğunda gruplar arası uyuşmazlıkların çözümünde etkili olan yerel mekanizmalar vardı. Bu mekanizmalardan birisine Cudiyeye denilmekteydi. Cudiyeye; bölgede yaşayan gruplar arasında anlaşmazlığa bağlı gerginliklerin artması halinde devreye giren, bölgenin saygın, yaşlı ve bilgili kişilerinin arabuluculuk yaptığı mekanizmadır (Mustafa, 2014: 34). Toplumun düzen ve istikrarını sağlayan bu yapılar sömürgeci yönetim tarafından birden bire ortadan kaldırılmıştır. Kaldırılan bu yapıların yerine yeni bir mekanizmanın kurulmaması toplum içinde istikrarın sağlanmasını zorlaştırmıştır. Sömürgecilik sonrası düzenli ve barışçıl bir ortam kurulamamıştır. Başka sorunlarında baş göstermesiyle bölgede çatışmalar artmıştır.

2. 4. 2. Yer Altı ve Yer Üstü Kaynaklarının Paylaşımı Sorunu

Darfur'da; çatışmalara sebebiyet veren sorunlardan biride mevcut kaynakların kullanımı ve paylaşımı hususunda yaşanan gerginliklerdir.

Yerli Afrikalı kabilelerle göçebe Arap kabileler arasında verimli arazilerin, su kaynaklarının, otlakların kullanımı konusunda ufak çaplı çatışmalar her dönem yaşanmıştır. Yerli kabileler tarımla uğraşırken göçebe Arap kabileler hayvancılıkla uğraşmışlardır. Hayvancılıkla uğraşan kabileler, otlak ve sulak alan arayışında tarım arazilerinin bulunduğu ve yerleşik Afrikalıların yaşadığı yerlere doğru göç ettiklerinde, Afrikalılar arazilerinin tahribata uğradığı gerekçesiyle Arapların bu alanlara gelmelerini istememişlerdir. Bu süreçte Arapların hayvanlarına zarar vermeye başlamışlardır. Tüm bu yaşananlar çatışmaları daha da artmıştır (Öztürk, 2011(a): 133).

Darfur bölgesinde 1985 yılında yaşanan kuraklık, açlık ve sefaletin eşiğine gelen insanları birbirine düşürmüştür. Çölleşmenin artması, verimli arazilerin tükenmesi ve mevcut kalan verimli toprakların azlığı paylaşım sorununu ortaya çıkarmış, aynı soydan

²⁶ Neden Sudan? Neden Darfur?, Sudan-Raporu(1), 2009, Mazlumder İstanbul Şubesi, <http://istanbul.mazlumder.org/tr/main/faaliyetler/basin-aciklamalari/1/neden-sudan-neden-darfur/855>, s.4, Erişim Tarihi: 18.05.2018.

gelen Müslüman olan ancak açlıktan dolayı ölümlerle mücadele eden insanların aralarına fitne tohumlarının atılmasıyla bu sorunların çatışmalara dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur²⁷.

Sudan'da ve Darfur'da petrol yataklarının bulunmasının, çatışmaların patlak vermesinde etkili olduğu iddia edilmiştir. Sudan'da 1970'lerde keşfedilen petrol yatakları öncelikle ABD tarafından işletilmiştir. Ancak iç savaş sırasında ABD'nin petrol işletmelerini terketmesi üzerine Çin, Sudan'daki petrol yataklarını işletmeye başlamıştır²⁸.

Darfur'daki en üretken alan ABD'li petrol şirketi Chevron'un 1979'da ilk kez petrol bulduğu 6. Blok'tur. Burada günlük 20.000 ile 60.000 varil arasında petrol üretimi yapılmıştır²⁹. İç savaş sebebiyle Chevron'un Sudan'ı terk etmesinin ardından bu bloğun imtiyazları 1995'te Çin Milli Petrol Şirketi'ne geçmiştir (Bayram,2013: 75). Darfur'da çatışmalar başlayınca Çin Petrol Şirketi bloktaki imtiyazlarını devretmiştir. Bu blok Yemen'li Ansan petrol şirketi tarafından işletilmeye başlanmıştır. 2005 yılı Nisan ayında Sudan Hükümeti Darfur'un güneyinde dev bir petrol sahası keşfedildiğini açıklamıştır. Hükümetin açıklamasına göre bölgeden 500.000 varil petrol çıkması tahmin edilmiştir³⁰. Sudan'la yakın ilişkiler içinde olan Çin artan petrol ihtiyacını karşılayabilmek için bu denli fırsatları hiçbir zaman kaçırmamıştır. Sudan ve Darfur'daki petrol çıkma ihtimali yüksek olan bölgelerde imtiyaz sahibi olmuştur.

Sudan'da yaşanan kuzey güney çatışmasından sonra mevcut petrol kaynaklarının paylaşılmasına yönelik anlaşmanın yapılmasıyla birlikte Darfur'da da petrolden pay almak isteyen muhalif güçler aynı şekilde isyana başlamışlardır (Lacoste, 2007: 215). Darfur çatışmasının başlamasında; bölgede keşfedilen petrol kuyularının ve hatta Darfur'da petrol çıkarılmasında şirketleri aracılığıyla yer alan Çin ve ABD'nin nüfuz mücadelesinin, bu çatışmaların şiddetlenmesinde etkisi olduğu iddia edilmiştir. Bu iki büyük gücün bölgedeki petrol üzerinde ve genel olarak bölgede hâkim güç olma çabası

²⁷ A., Kavas, 2007(b), http://www.tasam.org/trTR/Icerik_/592/darfurda_petrol_ugruna_oldurulen_insanlik.

²⁸ Kavas, 2007(b).

²⁹ J., Flint, 2009, Reports of Oil in Darfur are Exaggerated, <https://africanarguments.org/2009/08/07/reports-of-oil-in-darfur-are-exaggerated/>, Erişim Tarihi: 20.05.2019.

³⁰ J., Flint, 2009.

çerçevesinde Darfur'da çatışan mevcut tarafları desteklemeleri sorunu daha da tırmandırmıştır. Çatışma sürecinde yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir. Ancak stratejik bölgelere ve değerli kaynaklara sahip olmak isteyenler için bu durum çok önemli olmamıştır. Dolayısıyla Darfur'da yaşanan çatışmaların sebeplerinden bir tanesi belki de en önemlisi kaynaklar üzerindeki hâkimiyet mücadelesidir³¹.

2. 4. 3. Hükümetin İlgisizliği ve Yetersizliği

Sudan yönetiminin geçmiş dönemlerden itibaren Darfur'a yönelik uygulamış olduğu yanlış politikalar, ilgisizliği ve yetersizliği, bölgedeki sorunu tetikleyen faktörler arasında yer almaktadır.

Darfur, İngiliz sömürgesi olmadan önce 1916 yılına kadar Darfur Sultanlığı olarak varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte Darfur; zenginlik ve refah içindedir. Darfur'un diğer bölgelere oranla bu denli gelişmişliğinin sebebi tüccarlar için önemli bir güzergâh üzerinde olmasıdır. O dönem deve kuşu, fildişi ve köle ticareti Darfur üzerinden yapılmaktaydı. Geçmişten günümüze doğru bu ürünlerin ticaretinin önemini yitirmesiyle birlikte Darfur eski önemini kaybetmiş ve Hartum hükümetlerinin de bölgeye olan ilgileri azalmıştır³².

1956 yılında Sudan bağımsızlığını kazanırken Darfur, Sudan'a bağlı olarak herhangi bir değişiklik yaşamamıştır. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ortaya çıkan Güney Sudan sorunu Hartum hükümetlerinin ilgisini ve gelir kaynaklarını topyekün bu bölgeye aktarmalarına sebep olmuştur. Bu süreçte Darfur gereken maddi ve manevi destekten mahrum kalmıştır. Sömürgecilikten yeni çıkan ve fakirlikle mücadele eden bölge halkı hükümetlere karşı memnuniyetsizleşmiştir³³.

Hartum yönetimlerinin Darfur'a yönelik yanlış politikaları mevcut çatışmalara zemin oluşturmuştur. Numeyri³⁴ yönetiminin, 1971'de geleneksel kabile idaresini

³¹ Kavas, 2007(b).

³² H., T., Ayanoğlu, 2012, Darfur Çatışması ve Sorunu, <http://harunayanoglu.blogspot.com.tr/2012/07/darfur-catsmas-ve-sorunu.html> , Erişim Tarihi:20.05.2018.

³³ Kavas, A., 2009, "Darfur'daki en büyük dram açlık ,yoksulluk ve geri kalmışlık", <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=79&makaleid=2437>, Erişim Tarihi:20.05.2018.

³⁴ 1969 yılında Albay Cafer Numeyri kansız bir darbeyle başa geçti. Darbe liderleri eski Adalet Bakanı'nın da katılımıyla oluşturdukları 10 üyeli Devrim Komuta Konseyi vasıtasıyla ülkeyi 1985'e kadar yönetti (Özmen, 2008:189).

ortadan kaldırmaya yönelik çıkardığı yasa, kabilelere hitap etmediği ve uyum sağlanamadığı için, rekabet ve çatışmaya neden olmuştur. Yetkileri bu yasayla ellerinden alınan kabile liderleri, yeni yasayla kurulan İl Yerel Yönetimlerinde yer alabilmek için mücadele etmişlerdir. Ancak bu rekabette, Hartum'un da taraf tutmasıyla birlikte kabileler birbirlerine karşı düşmanlaşmışlardır. Özellikle Merkezi hükümetin bölgedeki Arap kabilelerini desteklemesi, Afrikalıları Arap kabilelerden uzaklaştırmıştır. Sonuç olarak, siyasi dışlanmışlık merkezi hükümetlere karşı silahlı ya da silahsız mücadelelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur³⁵.

Darfur'a ihtiyaç duyulan maddi desteğin verilmemesi ve yatırımların (eğitim, sağlık, alt yapı hizmetleri vs.) ihmal edilmesinin yanı sıra burada 1980'li yıllarda yaşanan kuraklık ve bu afetin Hartum hükümeti tarafından kötü yönetilmesi halkın tepkisini çekmiştir. 1983 yılında başlayıp devam eden kuraklık ciddi gıda sıkıntısı ve kıtlığın yaşanmasına sebep olmuştur. Tarım sektörü yağışların olmayışı sebebiyle ciddi oranda etkilenmiştir. Yüzbinlerce insan açlık ve hastalıktan hayatını kaybetmiştir. Darfur ve çevresinde yaklaşık 8 milyon insan kuraklıktan etkilenmiş, 2 milyon kişide yer değiştirmek zorunda kalmıştır³⁶. Hükümetin kuraklıkla ilgili önceden uyarılar almış olmasına rağmen yetersiz ve ilgisiz kalması, uluslararası toplumun da gerekli yardımı yapmaması o dönemde zaten zor şartlar altında yaşayan insanlar arasındaki kavgaları, özellikle kaynakların paylaşımı hususunda, daha da şiddetlendirmiştir (Öztürk, 2011(a):137).

2. 4. 4. Etnik Çatışmalar

Dünya genelinde şu anda pek çok çatışma durumu söz konusudur. Çatışmaların çeşitli sebeplerinden biri de etnik farklılıklardır. Etnik grup kavramı, akrabalık, dil birliği, kültürel veya dinsel birliktelik ve ortak bir kimlik paylaşan insan topluluklarını temsil etmek için kullanılır. Etnik gruplar arasındaki problemler 2 nedene dayanır. 1. neden çatışmanın maddi kısmını oluşturur. Etnik gruplar eğer belirli bir toprak parçası

³⁵ Neden Sudan? Neden Darfur?, Sudan-Raporu(1), 2009, s. 4.

³⁶ Center for Migration Studies special issues, Volume 13, Issue 3, Version of Record Online: 18 July 2012, Droughts, Famines and Population Displacement, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2050-411X.../pdf>, Erişim Tarihi: 20.05. 2018.

üzerinde hâkimiyet kurmak istiyorlarsa veya devlet yönetimini ele alma gibi hedefleri varsa ve yine başka grupların sahip olupta kendilerinin mahrum bırakıldıklarını düşündükleri hakları varsa bu haklara sahip olmak için birbirleriyle mücadele edebilirler. Çatışmanın 2. nedenini de manevi durum oluşturur. Etnik grup üyelerinin geçmişten itibaren sebepli veya sebepsiz birbirlerinden hoşlanmamaları ve milli bütünlük oluşturmamalarıdır (Goldstein, J., J., Pevehouse, 2015: 225).

Darfur'da çok sayıda etnik grup yaşamaktadır. Ancak kabaca ifade etmek gerekirse, Darfur'da bulunan etnik gruplar; Araplar ve Afrikalılar olarak anılmaktadır. Ancak bu grupların ayrımını yapmak bu kadar da kolay değildir. Çünkü geçmişte kurulan akrabalık ilişkileri neticesinde Darfur'da homojenlik yok olmuş ve evlilikler neticesinde taraflar birbirlerine karışmışlardır. Bu grupları ten rengiyle ayırmak artık imkânsızlaşmıştır. Genel olarak Darfur halkıyla ilgili tanımlama yaparken iki büyük kabileden bahsedilse de burada yaşayan halk kendilerini tanıtırken alt kimliklerini kullanmaktadırlar. Afrikalı kabileler; Fur, Zagave, Arap kabileler; Baggara, Ruzeygat gibi (Acar, 2010:15).

Etnik çatışmaların maddi boyutunda grupların kaynak ve toprak paylaşımı hususunda anlaşmazlık yaşamaları neticesinde birbirleriyle mücadele edebileceklerinden bahsetmiştik. Bu noktada kuraklık faktörü çatışmanın maddi boyutunun gerçekleşmesinde devreye girmiştir. Kuraklık, çölleşme, verimli arazilerin ve sulak alanların tükenmesi bölgede yaşayan etnik grupları birbirine düşürmüştür. Verimli arazilerde yaşayan Afrikalılar, kuzeyde kurak yerlerde yaşayan ve güneyin otlak ve sulak alanlarından faydalanmak isteyen Arap kabileleri kendi alanlarında barındırmak istememişlerdir. Sonuçta etnik gruplar arasında çatışmalar yaşanmıştır.

Darfur'da Araplar ile Afrikalılar arasındaki gerilimi tırmandıran bir başka durum da birbirlerine karşı olumsuz ithamlarda bulunmaları olmuştur. Araplar, Afrikalıların kendilerini bölgenin yerlisi olarak görüp, Arapları bölgede barındırmama ve verimli topraklardan mahrum etme yönündeki baskılarından muzdarip olduklarını beyan ederlerken; Afrikalılar ise Arapların yönetimde ve diğer pek çok alanda baskın olup kendilerini yok saydıklarını ve aşağılandıklarını ifade ederek birbirlerini suçlamışlardır. Başlangıçta ekonomik sıkıntılar, kuraklık ve sulak alanların paylaşımı gibi sorunların

yön verdiği bu gerilim, kabileler arası çatışmalarla birleşince ideolojik ve etnik bir çatışma sürecine doğru yol almıştır. Araplar bu etnik çatışma meselesinin 1970'lerde cereyan ettiğini ifade etmişlerdir. Başlangıç olarak da Afrikalıların, "Darfur Furlularındır" sloganını gösteren Araplar, kendilerinin bu bölgede varlıklarının kabul edilmediğini, aşağılandıklarını ve her türlü haklardan mahrum edildiklerini ifade ederek aynı zamanda çatışmaları da Afrikalıların milis gler kurarak başlattıklarını kendilerinin ise sadece meşru müdafaa hakkını kullandıklarını iddia etmişlerdir (Bayram, 2013: 83-84).

Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketlerin Darfur'a sıçramasıyla bu bölgede de var olan çatışmaların seyri değişmiştir. Numeyri rejiminin baskın bir şekilde uyguladığı Arap-İslam politikasına karşı çıkan isyancıların oluşturduğu SKH/O, Darfur'da da etkili bir şekilde faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Aslında Darfur'da bu isyancılara destek veren Afrikalılar İslam dinini benimsemiş olsalar da, gelenek, kültür ve yaşam tarzı açısından Müslüman Araplarla aralarında farklılıklar görülmektedir. Bu ufak çaplı farklılıkları ve ayrışmaları fark eden isyancılar bu durumu kullanarak; Fur, Masalit ve Zagave gibi yerli Afrika kabilelerini kışkırtma yoluna gitmişlerdir ve Afrikalılara haklarını savunmak ve sorunlarına çözüm bulmak için tek yapmaları gerekenin silahlı mücadele olduğu fikrini benimsetmişlerdir (Arslan, 2011: 55-56). Böylece etnik grupların geçmişten gelen münasebetleri önceleri ufak çaplı çekişmelerle geçse de sonraki zamanlarda birbirlerini daha şiddetli şekilde suçlamaları ve bastırılmış duygularının gün yüzüne çıkması veya çıkartılmasıyla daha da şiddetlenerek etnik çatışma sürecine girmiştir.

2. 4. 5. Güney Sudan'da Yaşananlar

Sudan sahip olduğu yer altı kaynakları ve coğrafi konumu sebebiyle Afrika kıtasında nüfuz sahibi olmak isteyen glerin odağında olmuştur. Sahip olduğu farklılıklar (etnik, dinsel ve dilsel bakımdan) i çatışmaların kışkırtılması noktasında bunu yapmak isteyenlere kolaylık sağlamıştır ve sürekli müdahalelere açık hale gelmiştir.

Sudan 1956 yılında İngiliz sömürgesinden kurtulmuştur. Ancak geriye bıraktıkları sistemler ve uygulamalar, bölgede bağımsızlık sağlansa bile refahın ve düzenin oluşmasına engel olmuştur. Sudan'ın güneyinde yaşayan Hristiyanlar İngiliz

sömürgesi döneminde İngilizlerin uygulamaları sayesinde daha rahat ve kayırılmış bir toplum olarak yaşadıkları için sömürge sonrası Müslüman Hartum yönetiminin etkisi altında kalmak istememişlerdir³⁷.

Sudan'ın bağımsızlığından itibaren ülke yönetimi kuzeyli Araplara geçmiştir. Bu süreçte güneyliler, kuzeyli Araplar kadar ülke kaynaklarından faydalanamadıkları gerekçesiyle ve ayrıca İslami yönetimi benimsemeyerek, bağımsız bir devlet kurma hayaliyle ayaklanmalar çıkarmış ve bu durum kuzey ve güney arasında iç savaşa sebep olmuştur (Arpa, 2013: 121).

Ayaklanmalar neticesinde yaşanan iç savaşın en önemli sebeplerinden bir tanesi yine, İngilizlerin güneylileri, kuzeyli Araplardan ayırmak için yapmış olduğu propogandalar olmuştur. İngilizlerin güneyliler üzerinden kurduğu bu oyun halk üzerinde etkili olmuş ve iç savaş süreci başlamıştır (Tamçelik vd., 2014: 590). Sömürgecilikten vazgeçen İngilizler bu şekilde ülkelerin ulus devlet olma süreçlerine sekte vurarak istikrarsız ve parçalanmış devletler üzerinde daha kolay hâkimiyet kurmuşlardır. Böylece Sudan hiçbir şekilde demokratik, istikrarlı bir yapıya sahip olamamıştır.

Güneylilerin ayrılıkçı hareketleri neticesinde Sudanlı liderler ülkede federal bir yönetimin oluşturulacağı ve bu yönetimde kuzey-güney arımı yapılmayacağını Araplarla Afrikalıların eşit haklara sahip olacağını ifade etmişlerdir. Ancak yaşanan gelişmeler bunun tam tersi durumların yaşanacağını göstergesidir. 1958 yılında General Abbud döneminde güney bölgelerde İslam okulları açılmıştır. 1962 yılında yayınlanan kanunla Hıristiyanlığın yayılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır ve Sudan'da milli birlik ve bütünlüğe engel olduğu düşüncesiyle misyonerlik okulları kaldırılmıştır (Öndül, 2015: 81).

Sudan'ın tamamında İslam dini etkin konuma gelmiş, resmi dil olarak Arapça kabul edilmiştir. Yönetimde de Araplar baskın konuma getirilmiş ve güney bölgesi yatırımlardan ve yönetime katılma hakkından faydalanamamıştır. İngiliz yönetimi sırasında oluşturulan Güney Sudan silahlı birlikleri Sudan ordusuna dahil edilmek

³⁷ H., Öztürk, 20011(b), "Sudan'ın Bölünmesi ve Doğabilecek Sorunlar".

istenmiştir. Bu Araplaştırma politikalarının etkisiyle güneyliler bağımsızlık için mücadelelerini arttırmıştır ve çatışmalar şiddetlenmiştir (Tamçelik vd., 2014: 592).

25 Mayıs 1969 tarihinde General Cafer Numeyri askeri darbeyle yönetimi ele geçirmiştir. Darbeyi yaparken toplumsal eşitsizliğin arttığına ve Güney Sorunu'nun gitgide daha da karmaşık hale gelerek şiddetlendiğine dikkat çekmiştir. Darbeyi yaptıktan sonra gerekli siyasal desteği bulamayan Numeyri Güney Sorunu'na çözüm getireceği iddiasıyla destek bulmaya çalışmıştır (Öndül, 2015: 86-87).

1972 yılında imzalanan Addis Ababa Barış Anlaşması neticesinde Güney Sudan otonomi kazanmıştır. Ancak 1976 yılında Sadık el-Mehdi tarafından yapılan başarısız darbe girişimi sonrası Numeyri yönetimi katı kurallara geri dönmüştür ve güneylilere karşı tutumunu değiştirmiştir (Arpa, 2013: 121).

1978'de güneydeki Bentiu bölgesinde petrol bulunması da kuzey ve güney arasında önemli bir anlaşmazlık konusu oluşturmuştur. Petrol gelirlerinden mahrum bırakıldıklarını düşünen güneyliler yeniden hareketlenmiş ve çatışmalar 1983'ten itibaren yeniden başlamıştır. SKH/O bu bölünmeye karşı 1983'te kurulmuştur. John Garang'ın komuta ettiği SKH öncülüğünde çatışmalar şiddetlenmiştir (Tamçelik vd., 2014: 594). İmzalanan anlaşmalar, tutulmayan sözler, çatışmalar ve darbelerle iç savaş devam etmiştir.

İkinci iç savaş 1983'ten 2005'e kadar sürmüştür. Bu savaş sırasında en az 2 milyon insan hayatını kaybetmiş, yüzbinlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. 9 Ocak 2005'te kapsamlı barış anlaşması imzalanarak iç savaşın sonlandırılmasıyla ilgili ilk adımın atılmasının ardından, 9 Temmuz 2011'de Güney Sudan, Sudan'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır (Matthew, L., A., Matthew, 2013: 1-2).

Güney Sudan sorununun Darfur'la olan bağlantısına gelecek olursak; Sudan'ın güney kesiminde iç savaş yaşanırken Darfur'da da ufak çaplı çatışmalar vardı. Bu çatışmaların sebepleri yukarıda da ifade edildiği gibi etnik çatışmalar, sömürgecilikten kalma sorunlar, hükümetin yanlış politikaları, ekonomik sıkıntılarla ilgilidir. Ancak Darfur'da çatışmalar Güney Sudan'da olduğu gibi dini temeller üzerinden değil de etnik farklılıklar üzerinden yaşanmıştır.

Sudan'ın pek çok yerinde olduğu gibi Darfur'da da zengin petrol ve potasyum yatakları bulunmuştur. Darfur'da geçmişten beri zaten Arap ve Afrikalı kabileler arasında kaynakların paylaşımı konusunda ufak çaplı anlaşmazlıklar yaşanmaktaydı. Ayrıca bunun üzerine yeni bulunan değerli kaynakların getirilerinden faydalanabilmek için çatışmalar yaşamaya başlamışlardır. Bunun farkına varan Batılı devletler bu durumu kullanarak etnik grupları birbirlerine karşı kışkırtmışlardır (Tamçelik vd., 2014: 601).

Güneyli ayrılıkçı grupların Darfur'da yaşayanlarla yakınlaşması sonucu bazı Darfurluların zihinlerinde sorunlarına çözüm bulmanın yolunun silahlı mücadeleden geçtiği fikri oluşmaya başlamıştır. İhmal edildiklerini düşünen Afrikalılar hükümetin Arapları desteklediği düşüncesiyle kendileri de ayrıcalıklı haklara sahip olabilmek adına 2003 yılında isyan etmişlerdir³⁸. Bu isyanın başlamasında ve şiddetlenmesinde SKH/O'nun güçlerini Darfur'a kaydırmaları ve orayı bir üs olarak kullanmaları etkili olmuştur (Arslan, 2011: 44). Sonuç olarak Güney Sudan iç savaşı Darfur'da yaşanan çatışmaların şiddetlenmesinde etkili olan faktörler arasında yer almıştır.

2. 4. 6. Komşu Çad'la Yaşanan Sorunlar

Sudan'ın batısında yer alan Çad, Darfur'la sınır komşusudur. Sudan-Çad sınırı çizilirken etnik yapının dağılımına dikkat edilmemesi üzerine sınırın her iki tarafında da Afrikalı veya Arap kabileler yayılmıştır. Örneğin Afrikalı Zaghava ve Arap Masalit kabileleri sınırın her iki tarafında da yaşamaktadırlar. Böylece aynı etnik grup ve kabileler çizilen sınırlar yüzünden bölünerek ayrı yerlerde yaşamak zorunda kalmışlardır (Acar, 2010: 46).

Sınır komşusu olan bu iki ülke arasında zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır. Her iki ülkenin de hükümet karşıtı isyancı unsurları, silahlı çatışmalar şiddetlendiğinde ve ülke içinde mevcut yönetim tarafından kısıpaca alındıklarında kaçarak bir diğer ülkeye sığınmaktadırlar. Çad'lı isyancılar Sudan'ın Darfur bölgesine, Darfur'lu isyancılar da Çad'a kaçmaktadırlar (Okur, 2009: 209). Bu kaçışların yaşanması

³⁸ H., Öztürk, 2008, Darfur veya Bir Krizi İsimlendirme Sorunu, <http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-krizi-isimlendirme-sorunu/#.WoLTxejFI2w>, Erişim Tarihi: 22.05.2018.

noktasında her iki ülke de kendi yönetimlerine karşı isyana kalkışan muhaliflerin, bir diğer devlet tarafından desteklendiğini ileri sürerek birbirlerini suçlamaktadırlar. Karşılıklı olarak her iki ülkenin de birbirleri içinde yaşanan isyan hareketlerini destekledikleri iddia edilmektedir (Arpa, 2013: 141). Her iki taraf bunu inkâr etse de yaşananlar ilişkilerin gerilmesine sebep olmaktadır.

Sudan yönetimi için ülkenin batı tarafı dışardan gelebilecek tehlikelere açık bir bölge olarak görülüp güvenliği konusunda endişe duyulan bir yer olmuştur. Sudan topraklarında yer aldığı için Nil havzasında değerlendirilen Darfur aslında Nil havzası içinde değil, Çad gölünün havzasının doğu bölgesi içinde yer almaktadır. Gerçekten de Darfur'daki grupların çoğu kendilerini Nil havzasında yaşayan Arap Sudanlılardan ziyade, Çad'ın doğusunda yaşayanlarla geçmişteki yakın ilişkilerden dolayı daha yakın görürler ve atalarının (Furların) burada yaşadığına inanırlar (Collins, 2006(b): 27-28).

Coğrafi yakınlık sebebiyle Çad hükümeti, Darfur'u Çad'a dahil etmek için Sudan'la silahlı mücadelelere girmiştir. Araya Çad'ın düşmanı Libyanın da girmesiyle Darfur bu savaşın ortasında kalmıştır. Böylelikle Darfur'da şiddet ve insanların mağduriyeti daha da artmıştır. Bu noktadan bakıldığında, Sudan hükümetleri Darfur bölgesini ayrılıkçı hareketlerin doğma potansiyeline sahip ve komşu ülkelerin etkisine açık bir bölge olarak görmektedir.

Darfur yüzünden geçmişte Sudan hükümetiyle Çad arasında gerilim hayli yüksek idi. Hartum, Libya ile Çad arasındaki gerilimden faydalanma ümidiyle Libya ile yakınlık kurarak bu sorunu aşma yoluna gitti. Bu bağlamda Sudan'ın yöneticileri Libya'nın silahlı kuvvetlerinin Darfur bölgesini Çad'a karşı verdikleri mücadelede bir üs olarak kullanmalarına göz yumdu. Bölgeye getirilen yüklü miktardaki silah ve askeri mühimmat sonucunda bölgedeki suç oranı ve küçük çaplı şiddet olayların da bir artış görülmüştür. Tüm bunlar sonucunda Darfurlu insanlar bir kez daha ilgisizlik ve kullanılma sonucunda mağdur durumda kaldılar (Öztürk, 2011(a): 137-138).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DARFUR'DAKİ ÇATIŞMANIN AKTÖRLERİ VE ÇATIŞMA SÜRECİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle çatışan tarafların kimler olduğundan bahsedilecektir. Ardından çatışmanın nasıl başladığı, çatışma sürecinde nelerin yaşandığı ve ortaya çıkan tablo dâhilinde sürecin nasıl ilerlediği anlatılacaktır.

Yerelde ortaya çıkan ve uluslararası bir hukuk sorununa dönüşen bu olayda, çatışmalara ve şiddet eylemlerine engel olmak ve yaşanan insani krize ve kayıplara son vermek için yapılan anlaşmalar da yine bu bölümde incelenecektir.

3. 1. Darfur' daki Çatışmanın Aktörleri

3. 1. 1. Hükümet Karşısı Grupların Oluşturduğu Siyasi Hareketler ve Örgütler

Halkının temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılığa dayalı olan Sudan'ın Darfur eyaleti; ekonomik açıdan fakir bir bölgedir. Bölgede bulunan verimli araziler, özellikle meralar ve sulak alanlar üzerinde, bu alanlara hâkim olabilme arzusuyla yaşayan kabileler arasında geçmişten beri çatışmalar yaşanmıştır. Darfur'da alışık olunan bu ufak çaplı çatışmalar şiddetlenmeden çözüme kavuşturulabilmekteydi. Ancak kabileler arası kaynak paylaşımı hususunda çıkan çatışmalara yeni başka problemlerinde eklenmesiyle olaylar daha da karmaşıklaşmış ve şiddetlenmiştir. Yaşanan tüm gerginliklerin yanı sıra, gelen hükümetlerde bölgede hâkimiyetlerini sağlamak için kendilerine yakın gördükleri kabileleri desteklemişlerdir. Bunlar çoğunlukla Arap kabileler olmuştur.

Güney Sudan iç savaşının yaşandığı dönemde çatışan isyancı gruplardan bazıları Darfur'a geçerek Darfur halkını, daha geniş haklara sahip olma ve bağımsızlık mücadelesi kapsamında hükümete karşı silahlı mücadeleye teşvik etmişlerdir. Bu süreçte hükümette ayrılıkçı grupların bu girişmelerini önleyebilmek için, kendisine yakın gördüğü Arap kabileleri silahlandırarak isyancılara karşı kullanmıştır. Bu durum da ister istemez Arap-Afrikalı ayrımının yapıldığına dair düşüncelerin oluşmasına ve zaten var olan gerginliklerin daha da büyümesine zemin oluşturmuştur (Arpa, 2013: 129).

Hükümetin, Arap asıllı kabileleri kayırdığını ve kendilerinin dışlandığını düşünen Afrikalılar, her türlü imkân ve haklardan maruz bırakıldıkları düşüncesiyle ve Sudan'daki istikrarsızlıklardan kendilerine pay çıkarmaya çalışanlar tarafından yapılan kışkırtmalarla hükümete karşı isyana başlamışlardır. Sudan'ın güneyinde yürütülen silahlı mücadele sonunda güneylilerin elde ettikleri haklar, geri kalmışlık ve aşağılanmışlık duygusu içerisinde olan Darfurlularını da heveslendirmiş ve onları da böyle bir silahlı mücadeleye sürüklemiştir (Arpa, 2013: 130). Darfur 'daki hükümet karşıtı isyanlar, Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu (SKH/O) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH) aracılığıyla yürütülmüştür.

3. 1. 1. Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu (SKH/O)

Darfur'da, çeşitli muhalif-isyancı hareketler vardır. Bunlardan en önemlisi ve en yoğun çatışmaları gerçekleştiren örgüt, SKH/O'dur. Güney Sudan'ın isyancı örgütü SHKH/O' nun, Darfur'da örgütlenen kolu olan SKH/O'nun liderleri, Sudanlı ve Fur kabilesine mensup olan, Abdulvahid Muhammed Nur ve Zagava kabilesinden Minni Minawidir³⁹.

SKH/O, 2001 yılında Fur ve Zagava kabilelerinin ittifakından kurulmuştur. Başlangıçtan itibaren bu örgütün 2 hedefi vardı. İlki, SHKH/O tarafından savunulan demokratik, Yeni Sudan'ı desteklemek ve isyanlarını ve saldırılarını hükümete karşı yürütmek. İkincisi ise; Kuzey Darfur'da rekabet ettikleri Arap milislere karşı mücadele etmektir. SKH, hem aktif olduğu alan hem de örgüt üye sayısı açısından Darfur'daki en büyük silahlı örgüttür⁴⁰.

Darfur'da, yoğun bir şekilde saldırılar düzenleyen SKH/O, hükümete karşı isyana kalkışmalarının sebebi olarak; Darfur'un ihmal edildiğini, geri bırakıldığını ve

³⁹ Fur kabilesine mensup Abdulvahid Muhammed Nur, Sudanlı bir avukattır ve hareketin lideridir. Önceleri bir eğitimci olan hareketin diğer lideri Zaghava kabilesine mensup Minni Minavi ise; herhangi bir askeri deneyimi olmaksızın hareketin askeri kanadını idare etmiştir. İlerleyen zamanlarda tabandan gelen uyuşmazlıklar, kabileler arası anlaşmazlıklar ve son olarakta iki liderin güç mücadelesi hareketin kendi içinde Fur – Zaghava ayrımının yaşanmasına ve bölünmeye sebep olmuştur. Böylece SKH(M) ve SKH(A) ortaya çıkmıştır. <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/facts-figures/sudan/darfur/armed-groups/opposition/HSBA-Armed-Groups-SLA-MM.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2019.

⁴⁰ Sudan Liberation Movement/Army - Abdel Wahid, <http://www.sudantribune.com/+SLM-AW-Sudan-Liberation-Movement,163+>, Erişim Tarihi: 20.06.2019.

insanların yok sayıldığını, merkezi hükümetin Arapları kayırarak ırkçı politika izlediğini beyan etmiştir. Dolayısıyla bu örgüt, hükümetin ırkçı politikalarına karşı, halkı korumak adına silahlı mücadele etmek zorunda kaldıklarını ve bölgeye özerklik tanınması gerektiğini söyleyerek, çatışmalarını sürdürmüştür (Arpa, 2013: 136).

Etnik ve kabilevi bir ideolojiyle mücadele eden SKH/O'nun; Batılı ülkeler, İsrail ve Güney Sudan'ın isyancı örgütleriyle irtibat halinde olduğu ve hatta onlar tarafından finanse edildiği iddia edilmektedir (Arpa,2013: 137). Bu iddialar doğrultusunda Darfur'daki bu iç çatışma ortamında, uluslararası güçlerin de etkili olduğu söylenebilir.

Darfur'daki en etkin ve aktif örgüt olan SKH/O, 2003 yılında kamu kurumlarına, polis merkezlerine ve askeri garnizonlara saldırı düzenleyerek çatışmaların fitilini ateşlemiştir. SKH/O'nun en ses getiren saldırısı, Kuzey Darfur'un başkenti El Fashir Askeri Hava üssüne gerçekleştirdiği saldırıdır. Bu saldırı da 100 asker hayatını kaybetmiş, savaş uçakları büyük tahribata uğramıştır. SKH'yi durdurmakta zorlanan hükümetin bu isyancı çeteye karşılık Arap kabilelerinin desteğini aldığı iddia edilir⁴¹.

SKH/O başlangıçta tek bir örgüt çatısı altında mücadele ederken, hükümetle barış sürecine girilmesiyle birlikte örgüt içi anlaşmazlıklardan dolayı 2005 yılında ikiye bölünmüştür. İlk grup Abdulvahid Muhammed Nur liderliğinde SKH(A) kapsamında, barışı reddeden ve Darfur Barış Anlaşmasını imzalamayan taraftır. İkinci taraf ise Minni Minavi liderliğindeki SKH(M)'dir. Minavi barış görüşmelerine katılarak anlaşmayı imzalamış olan taraftır (Acar, 2010: 39).

3. 1. 1. 2. Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH)

Dr. Khalil İbrahim liderliğinde kurulan Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH), Batı Darfur bölgesinde yerleşen hükümet karşıtı isyancı bir gruptur. Silahlı isyanlar gerçekleştiren AEH'nin geçmişi, Darfur ve Hartum'da gizli hücreler kurmaya başladıkları 1993 yılına dayanır⁴².

⁴¹ Neden Sudan? Neden Darfur?, 2009, s. 5.

⁴² Justice and Equality Movement (JEM)- Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH), <http://www.sudantribune.com/spip.php?mot284>, Erişim Tarihi:1.8.2018.

Geçmişte dini söylemleri ve İslamlaşma sürecini ön plana çıkaran partilerin liderleri Hasan El Turabi ve Ömer El Beşir'le de çalışan İbrahim, aynı zamanda bakanlık görevinde de bulunmuştur. Ancak zamanla hükümetle fikir ayrılığına düşerek 2003 yılında AEH'nin örgütlü yapısını kurmuştur⁴³.

Örgüt, İslamcı Halk Kongresi'nin silahlı kanadı olarak görülmüştür. Çünkü Kongre'nin lideri Hasan El Turabiyle geçmişten gelen bir bağlantı söz konusuydu. Ancak taraflar bunu reddetmişlerdir. Halil İbrahim, İslamcı geçmişini reddedip, devrimci radikalizmi savunan söylemlerde bulunmuştur. Örgüt üyeleri, 2000 yılında yayınladıkları "Kara kitapta"; yönetim, ordu ve ekonomik hayatta, Kuzeyli Arapların baskın olduğunu, bölgesel adaletin ve eşitliğin sağlanmadığını dile getirerek yönetime karşı eleştirilerde bulunmuşlardır⁴⁴.

İsyancı grubun bu eleştirilerine karşılık, hükümet tarafı da AEH'nin lideri, Khalil İbrahim'in İngiltere de yaşaması ve örgütü buradan yönlendirmesi üzerine, örgütün dışardan finanse edildiği ve kontrol edildiği yönünde eleştirilerde bulunmuştur (Arpa, 2013: 136).

Darfur'daki tüm örgütlerin dış güçler ve komşu devletler tarafından desteklendiği iddia edilmektedir. Örneğin; AEH, 2005 yılından itibaren savaşı tırmandırmak için Çad tarafından desteklenmiştir. Hem İbrahim'in hem de Çad lideri İdris Debi'nin aynı kabileden (Zaghava kabilesi) olmaları aynı ortak payda da buluşmalarını sağlamıştır.

Darfur barış görüşmelerinin (2006), 2 yıl sonrasında Khalil İbrahim liderliğindeki örgüt, Hartum askeri güçlerine saldırı düzenlemiş ancak başarısız olmuştur. Ardından Libya'ya sürgüne gönderilen İbrahim, Libya lideri Muammer Kaddafi yönetiminin devrilmesinin ardından tekrar Sudan'a dönmüştür. Geriye dönen örgüt lideri, Kasım 2011'de düzenlenen bir hava saldırısında öldürülmüştür. Ardından

⁴³ Khalil İbrahim, <http://www.sudantribune.com/spip.php?mot1089>, Erişim Tarihi: 1.8.2018.

⁴⁴ Justice and Equality Movement (JEM)- Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH).

AEH, Sudan Devrim Cephesine katılarak Güney Sudan ve Uganda'nın desteğiyle Güney Kordofan'da rejim değişikliği için mücadelelerini sürdürmeye devam etmiştir⁴⁵.

Adı geçen bu hükümet karşıtı gruplar aynı İslam anlayışı etrafında birleşen ve çok farklı düşüncelere sahip olmamakla birlikte, İslami akımlardan ayrılma insanlardan oluşmakta ve onlar tarafından desteklenmektedirler. Böylelikle gruplaşmaların ve isyanların çıkış noktasında, esas problemin etnik ve fikri ayrışma üzerine temellendiği söylenebilir. Kabilevi ve bölgesel ayrımcılık yapıldığı vurgusu isyancıların, isyana kalkışmalarının en önemli sebebi olarak ileri sürülmektedir.

3. 1. 1. 3. Hükümet Dışındaki Diğer Partilerin Tutumu (Hasan El-Turabi Örneği)

Ülke siyasetinde yer alan siyasi partilerin, yönetimi ele geçirebilmek için mücadeleleri oldukça yoğundur. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Sudan'da da, koltuk mücadelesi hâkimdir. Sudan'daki bazı siyasi partiler, Sudan devlet başkanı Beşir'in iktidarı kendi yandaşlarıyla paylaştığı, diğer kesimleri (kendisini desteklemeyenler) temsil etmediği ve desteklemediği yönünde suçlamalarda bulunmaktadır. Dolayısıyla sadece isyancı güçler değil aynı zamanda bazı siyasi partilerde El Beşir'in karşısındadır ve hatta bu partilerin hükümeti yıpratmak için Darfur olaylarını kışkırttığı bile öne sürülen iddialar arasındadır (Arpa, 2013: 137).

1989 yılında El Beşir liderliğindeki Sudan ordusu, darbeyle Başbakan Sadık El Mehdi'yi devirerek hükümeti devraldı. Geçiş dönemi için kurulan yürütme ve yasama organı Ulusal Kurtuluş İçin Devrimci Komuta Konseyi'nin başkanı oldu. Böylece; devlet başkanlığı, başbakanlık ve silahlı kuvvetler komutanlığı görevlerini yükledi. Ulusal İslami Cephe lideri olan ve şeriat hukukunu Kuzey Sudan'da yerleştiren Hasan El Turabi ile ittifak yaptı. 1999 yılında Ömer El Beşir'in askeri darbe sayesinde iktidarı ele geçirmesine yardımcı olan Turabi ile arasında kısa süre sonra ülke yönetimi konusunda anlaşmazlıklar çıkmıştır ve Hasan El Turabi görevinden alınmıştır⁴⁶.

Meclis Başkanlığı görevinden uzaklaştırılan Turabi, 2001 yılında Ulusal Kongre Partisi'nden ayrılarak, Popüler Kongre Parti'sini kurmuştur. İktidar partisinin en güçlü

⁴⁵ Justice and Equality Movement (JEM)- Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH).

⁴⁶ Portre: Ömer Beşir, <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-omer-besir>, Erişim Tarihi: 2.8.2018.

rakiplerinden birisi olmuştur. Kendilerini, ulusal demokrat parti olarak tanımlayan partiler aynı zamanda Allah'a bağlılık ve adanmışlık öğretisiyle hareket ettiklerini de ifade ederler⁴⁷.

Turabi'nin, Beşir karşıtı gösteriler düzenleyerek muhalif cephenin başını çektiği iddia edilmektedir. İşbirliğiyle yönetimi ele geçiren bu ikili arasında ki birlik, El Turabi'nin planının açığa çıkmasıyla bozuldu. El Turabi işbirliği sırasında hükümetin gizli sivil kanadı olan İslami Cephe Hareketine önderlik ederken, El Beşir de askeri hükümetin başındaydı. Aradan geçen birkaç yıl içinde Turabi, sivil hükümeti kurma ve devlet başkanlığı görevini askeri vesayet elinden alma fikrine girişince durumu fark eden El Beşir, 2001 seçimleri öncesi Turabi'yi tasfiye etti (Acar, 2010: 39-40). Bunun üzerine parti kuran Turabi, Beşir'in iktidarını zayıflatma politikaları yürütmeye başladı. Turabi silahlı olayları tasvip etmediğini dile getirirse de, onun isyancıların taleplerini haklı bulduğu ve onları desteklediği, öne sürülen iddialar arasındadır (Arpa, 2013: 138).

3. 1. 2. Hükümet Yanlısı Güçler

Sudan, bağımsızlığını kazandığı 1956 yılından itibaren sürekli iç çatışmalara maruz kalmıştır. Bu çatışmalar bazen etnik veya dini farklılıklar yaşayan gruplar arasında, bazen kabileler arasında yaşanan sorunlardan kaynaklı, bazen de kıt kaynakların paylaşımı ve kullanımı hususunda olmuştur. Temelde bu konular üzerine başlayan çatışmalarda isyancılar mevcut hükümetin ilgisiz ve yetersizliğini öne sürerek veya Güney Sudan örneğinde olduğu gibi bağımsızlık arzusuyla hükümete karşı saldırılarını arttırmışlardır. Böylelikle Sudan sömürgecilikten kurtulduğu günden itibaren içerden ve dışardan gelen tehditlerle baş etmek, varlığını korumak için belirli savunma güçleri oluşturmaya mecbur bırakılmıştır.

Bölge de yönetime bağlı silahlı kuvvetlerin yanı sıra mücadele eden, Halkın Savunma Güçleri diye adlandırılan silahlı bir güç oluşturulmuştur. Bir de buna ek olarak Sudan'da, hükümetin silahlı güçlerinin yetersiz kalması noktasında destek amaçlı oluşturduğu, Arap kabilelerinin üyeleri olarak bilinen Cancavidler yer almaktadır.

⁴⁷ <https://www.aljazeera.com/focus/sudanelection/2010/04/2010479459467505.html#scp>, Erişim Tarihi:3.8.2018.

Darfur'da ortaya çıkan ayaklanma ve isyancılara karşı Sudan Hükümeti ordu birliklerinin dışında bu iki unsurdan faydalanmıştır.

3. 1. 2. 1. Halk Savunma Gücü

Halk Savunma Gücü, 1989 yılında Sudan vatandaşlarından oluşturulacak olan, yarı askeri güç olarak çeşitli isyancı güçlere karşı mücadele etmek için kurulan, hükümet yanlısı silahlı güçtür. Kırsal bölgelerde, devletin askeri gücünün yetersiz kaldığı alanlarda, yönetime karşı olan muhalif isyancı hareketleri kontrol altına almak ve bastırmak için oluşturulan düzenli birliklerdir. Bugün hala resmi olarak kutsal savaşın savaşçıları (mücahitler) olarak anılan HSG askerleri, ortak bir askeri güç olarak Kuzey Sudan'da ve kısmen de Güney de hükümet yanlısı güçleri eğitmek ve finanse etmekle sorumlu oldular. Ayrıca Darfur ve sınır bölgelerinde de aktif güçlere sahiptirler (Salmon, 2007: 9).

HSG'nin ortaya çıkışı İngiliz-Mısır ortak yönetimine dayanır. İngiliz sömürge döneminde sömürge yönetimine karşı isyana kalkışan İslamcı muhalifleri bastırmak için para karşılığı oluşturulmuştur. Bu güç daha sonra bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte, ülke içerisinde çeşitli yerlerde meydana gelen muhalif ayaklanmaları bastırmak için hükümet tarafından militer güç olarak kullanılmıştır (Salmon, 2007: 12).

HSG 1989 yılında El Beşir döneminde devlete bağlı güç olarak resmiyet kazanmıştır. Bu güç, vatandaşları askeri konularda eğitmek, güvenliği sağlamak üzere kurulmuştur (Salmon, 2007: 14). Ocak 2005'te Kapsamlı Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra HSG'nin düzenli ordu birliklerine katılması öngörülmüştür (Salmon, 2007: 10).

3. 1. 2. 2. Cancavidler

Darfur'da, hükümeti desteklemek için kullanılan gruptan biri de Cancavidlerdir. "Cancavid" terimi Arapça iki sözcükten oluşur. "Can" sözcüğü Arapçada uzun namlulu silah anlamına gelirken, "Cavid" ise arap atı anlamında kullanılmaktadır. Yani Cancavidler dendiğinde ata binen silahlı adamlar anlaşılmaktadır. Cancavid terimi; geçmişte Darfur'da kurak mevsimlerde çiftçilerin

arazilerine gelip, onların mallarını yağmalayıp, zarar veren hırsız ve haydutlar olarak bilinirler (Tirab, 2016: 11-12).

Sudan'ın Güney sorunu devam ederken patlak veren Darfur sorunuyla ve kendisine yönelik yürütülen isyancı saldırılarla baş edemeyeceğini anlayan hükümet, isyanları bastırmak için Cancavidleri desteklemiştir (Arpa, 2013: 132).

Cancavidlerin oluşumu, Darfur'da isyanın patlak verdiği 2003 yılından daha önceye dayanmaktadır. Libya lideri Muammer Kaddafi'nin, bölge üzerinde bir Arap hâkimiyeti kurma fikri vardı. Bu fikir çerçevesinde yürüttüğü "Arapların Toparlanması" adlı projesinde de Cancavid çetelerinden faydalanmıştır. Kaddafi'nin bu projesi Arap ırkçılığını savunmuştur (Flint, J., A., Wall, 2008: 37). Böylece Çad-Libya mücadelesinden beri Cancavidler ortaya çıkmışlardır.

Cancavidleri; Darfur çatışması için kurulmuş ve sadece Araplardan oluşan bir çete olarak görmek yanlıştır. Bu yasadışı çete Darfur çatışmasından çok daha önce Sudan'daki iç savaş sırasında oluşmuş bir göçerlik olgusudur. Cancavidlerle-Hartum hükümeti arasında daha sonraki yıllarda, 2003-2004 yılında çıkan isyana karşı bir müttefiklik kurulmuştur (Mamdani, 2009: 69). Bu tarihlerde isyanı bastırmak için hükümet tarafından desteklenen bu çete zamanla kendi çıkarları doğrultusunda başına buyruk hareket etmeye başlamıştır.

Kuraklaşmanın etkisiyle birlikte otlak ve sulak arazilerin öneminin artmıştır. Verimli arazilere kendi kabilelerini yerleştirmek isteyen Cancavidler isyancılarla mücadele etmek yerine hedeflerinden saparak bu arazilerde yaşayan sivil halkla uğraşmaya başlamışlardır. Böylece Cancavidler; yağma, yıkım, köylerin yakılması, zorunlu göçler ve insan hakları ihlallerine sebep olmuşlardır. Cancavidlerin bu eylemleri üzerine hükümete yönelik iç ve dış politikadan tepkiler gelmeye başlamıştır (Arpa, 2013: 132).

Darfur'daki sivillere yönelik katliamlardan Cancavidler sorumlu tutulmaktadır. Mağdurlarla yapılan görüşmelerde en çok Cancavidlerden bahsettikleri görülmektedir. Cancavidlerin sivillere saldırarak, mallarını yağmaladıkları, sivilleri göçe zorladıkları gelen bilgiler arasındadır.

Cancavid milislerinin örgütlenmelerine göre 3'e ayrıldıkları ifade edilir. İlk grup; devletten mühimmat desteği alan fakat emir komuta ilişkisi olmayan milislerden oluşur. İkinci grup; askeri eğitim almış büyük çaplı olaylarda faydalanılan, kabile liderlerinin emrinde çalışan milislerdir. Üçüncü grup ise; askeri eğitim alan, orduya katılan, ordunun emriyle çatışan Halk Savunma Güçlerinden oluşur. Saldırıların baş sorumlusu olarak birinci ve ikinci grup Cancavid milisler görülmektedir. Sudan ordusu kontrolündeki Cancavid milislerinin sivillere yönelik saldırılarda yer almadığı ifade edilmektedir⁴⁸.

İçerden ve dışardan artan baskılar üzerine Sudan hükümeti, Cancavidlerin kendi başlarına buyruk hareket ettiklerini, hükümetle bağlantılı olmadıklarını ifade etseler de yaşanan katliamları engellemek için bir tavır sergileyememeleri ve yaşananlara engel olamamaları, Sudan hükümetini de yaşananlardan dolayı sorumlu hale getirmiştir. Cancavidlerin, Darfur'da yaptıkları katliamlar gerekçe gösterilerek 2006 yılında Abuja'da yapılan Darfur Barış Anlaşmasıyla milislerin dağıtılması hedeflenmiştir (Dalar, 2013: 11).

3. 2. Darfur'da Yaşanan Çatışma Süreci Ve Sorunun Tırmanması

Darfur'da, yüksek yoğunlukta çatışmaların başlaması ve bunun uluslararası alanda geniş yer bulması 2003 yılına denk gelir. Dolayısıyla çalışmanın bu başlığı altında, 2003 yılından başlayarak, Darfur'daki çatışmaların nasıl başladığı, çatışma sürecinde nelerin yaşandığı, bu çatışmanın insani sonuçları, yapılan anlaşmalar hakkında bilgiler verilecektir.

3. 2. 1. Darfur'daki Çatışmanın Başlangıcı

Darfur'daki çatışmaların kökeni oldukça karmaşık ve eskiye dayanır. Kabileler arasında yaşanan ve zamanla şiddetlenen bu çatışmaların sebepleri arasında sömürgeciliğin kalıntıları, çölleşme, kaynakların paylaşımı sorunu, kimlik mücadelesi ve yanlış hükümet uygulamaları yer almaktadır.

⁴⁸ Neden Sudan? Neden Darfur?, 2009, s. 9.

Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Güney Sudan sorunu ortaya çıkmıştır. Güney Sudan'da merkezi hükümetle isyancılar arasında çıkan çatışmalar ilerleyen zamanlarda Darfur'a da sıçramıştır. Güney'de verilen silahlı mücadele sonrası elde edilen kazanımlar, kaynakların paylaşımı noktasında federal hükümete ortak olunması, güneylilerin kendilerine ait bir yönetim oluşturmaları gibi etmenler Darfurlularını da heyecanlandırmıştır (Arpa, 2013: 130). Bunun üzerine Darfur'da da hükümete karşı silahlı isyan hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

2003 yılında Darfur'da başlayan silahlı mücadele iki hareketin öncülüğünde yürütülmüştür. Bunlar; Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu (SKH/O) ve Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH)'dir. Fur ve Zagavalı kabilelerden oluşan SKH'nin askeri kanadını SKO temsil etmektedir (Mamdani, 2009: 249-250).

Örgütlenmenin sağlanmasının ardından hükümete karşı silahlı isyan hareketleri başlamıştır. Darfurlu isyancılar, 26 Şubat 2003 yılında Sudan'ın Golu kasabesindeki askeri garnizona saldırmış ve yaklaşık 200 asker hayatını kaybetmiştir. Bu saldırıların basit ve önemsiz olmadığını anlayan Sudan hükümeti de orduyu ve kendisine bağlı milis güçleri harekete geçirmeye başlamıştır ve böylece 2003 yılı Mart ayında Sudan'ın batısındaki Darfur eyaletinde hükümet ve isyancılar (SKH/O, AEH) arasında savaş patlak vermiştir (Totten ve Markusen, 2006) .

25 Nisan'da isyancı güçler Sudan ordusu ve polis gücüne karşı Nyala ve El-Fasher'de saldırılar düzenlemişler, saldırı da 100'e yakın asker ölmüştür. İsyancılar tarafından askeri helikopterlere ve savaş uçaklarına zarar verilmiştir. Bu saldırı sonrasında dünya Darfur'da yaşananlardan haberdar olmaya ve bölgeyle ilgilenmeye başlamıştır. Dolayısıyla El Fasher saldırısı Darfur çatışmasının başlangıcı sayılabilir (Güneysu, 2014: 223).

3. 2. 2. Darfur Çatışmasının Seyri

Güney Sudan'daki çatışmalarla meşgul olan Sudan yönetimi, isyancılar tarafından gerçekleştirilen saldırılara karşı hazırlıklı değildi. Dolayısıyla El Fasher ve ardından yapılan diğer saldırılarda ağır kayıplar vermiştir. Yapılan eylemlerin şiddetini arttırdığını gören hükümet hemen harekete geçmiştir (Güneysu, 2014: 223-224).

Sudan hükümeti isyancılarla baş edemediği yerlerde yerel güçleri devreye sokma kararı almıştır. Çünkü Sudan ordusunun bir kısmı hala Güney’de bulunurken bir kısmı da petrol hatlarını tehdit eden eylemlerle ilgilenmekteydi ve Darfur’daki isyancılarla mücadele edebilecek durumda değillerdi. Bu yüzden hükümet, Cancavid denilen yerel güçleri devreye sokmuştur (Bayram, 2013: 88).

Bölgede ki sorunun içinden çıkılmaz bir hal almasında sorumlulukları oldukça büyük olan Cancavidler; güvenliği ve düzeni sağlamak yerine kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Hükümet aracılığıyla bu sorunun içerisine dahil edilen Cancavidlerin eylemleri hükümeti de zor duruma düşürmüş ve Darfur’daki durumu daha da kötüleştirmiştir (Arpa, 2013: 132).

Sudan ordusu isyancılarla mücadele etmek için onların bulunduğu yerleri bombalamaya başlayınca, sivil ve isyancı ayrımı noktasında gereken özen gösterilememiştir. Bu yüzden sivil kayıplar yaşanmaya başlamıştır. Ayrıca Cancavidler de, aşırı ve kontrol edilemez şiddet eylemlerine sebep olmuşlardır. Yaşanan çatışmalarda ve saldırılarda yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiş, köyler yakılmış ve daha pek çok insanlık dışı durum söz konusu olmuştur. Böyle bir süreçte insanlar çareyi çatışmalardan kaçmakta bulmuşlar ve en yakın sınır komşusu olan Çad’a sığınmışlardır (Acar, 2010: 12).

Bölge de yaşanan şiddet eylemleri sırasında, Arapların tamamıyla devletin yanında olduğunu söylemek veya Arap olmayanların hükümete karşı mücadele içinde olduğunu ifade etmek pek de doğru sayılmaz. Çünkü bölgede ki bazı Arap kabileler, hükümetin yanında yer alırken, bazıları da isyancıların tarafında mücadele etmişlerdir. Aynı şekilde hükümeti destekleyen Afrikalı kabilelerde mevcuttur. Dolayısıyla Darfur’daki savaşın taraflarının kimlikleriyle ilgili keskin bir ayrım yapmak zordur (Bayram, 2013: 89).

Sudan ordusu, Cancavidler ve isyancıların birbirlerine karşı şiddetli çatışmaları devam ederken, bölgede barış ve güvenlik tehdit altına girmiştir. Darfur’da, çatışmalar sırasında yaklaşık 2 milyon insan zorla yerinden edilirken, yüzbinlerce insan hayatını

kaybetmiştir. Halen 1,5 milyon kişi yerleştirildikleri mülteci kamplarında yaşamaktadırlar⁴⁹.

Şiddetin hat safhaya gelmesi üzerine 2004 yılı Nisan ayında taraflar, N'Djamena Ateşkes Anlaşmasını imzaladılar. Ateşkes anlaşmasının devamlılığını ve tarafların anlaşmaya sadık kalmalarını sağlamak için Afrika Birliği Sudan Misyonu'nun (AMIS) kurulmasına karar verildi. Misyon; Darfur'da güvenli ortamı tesis etmeye, yardım malzemelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlamaya çalışmıştır (Özmen, 2008: 197-198).

Sudan Hükümeti ile isyancılar arasında imzalanan ve 45 günü kapsayan ateşkes süreci isyancılar tarafından gelen açıklamalar neticesinde ve ayrıca hem isyancıların hem de Cancavidlerin ateşkese uymayarak saldırılarına devam etmeleri dolayısıyla geçerliliğini yitirmiştir. Böylece cinayetler, yakılıp yıkılan köyler, insanların zorla yerlerinden edilmeleri, insani kayıplar artarak devam etmiştir (Acar, 2010: 13).

BM Güvenlik Konseyi şiddetin artması ve önüne geçilemez bir hal alması üzerine Darfur'da yaşanan bu insanlık dramıyla ilgili sorumluları tespit edebilmek ve gerekli adımları atabilmek için çalışmalar yapmaya başlamıştır. İlk olarak 11 Haziran 2004 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin, 1547 sayılı kararıyla Sudan'da yaşananlarla ilgili kınama kararı almıştır⁵⁰. Ancak bu durum çatışmaları hiçbir şekilde yavaşlatmamış ve çatışmalar artarak devam etmiştir. Bunun akabinde yine 30 Temmuz 2004'te alınan 1556 sayılı kararda yaşanan şiddet eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği ve çatışan tarafların silahsızlandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle hükümetin desteklediğini iddia ettiği Cancavidlerin 30 gün içinde silahsızlandırılması gerekliliği vurgulanmıştır⁵¹.

BM'nin, bölgeye yönelik Cancavidleri, 30 gün içinde silahsızlandırma ve ambargo uygulama gibi taahhütlerde bulunması üzerine Sudan Hükümeti bazı adımlar

⁴⁹ N., Demirel, 2003, 'Sudan', BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Barışın Korunması, http://uham.fsm.edu.tr/Uluslararası-Hukuk-Arastırma-Merkezi-Calisma-Alanları-Kriz-Bolgeleri_Sudan, Erişim Tarihi: 4.8.2018

⁵⁰ BM Güvenlik Konseyi 11 Haziran 2004 Tarihli 1547 Sayılı Karar, Erişim Tarihi:4.8.2018.

⁵¹ BM Güvenlik Konseyi 30 Temmuz 2004 Tarihli 1556 Sayılı Karar, Erişim Tarihi: 30. 05.2018.

atmaya başlamıştır. BM Sekreteri Kofi Annan'ın özel temsilcisi Jan Pronk'la Sudan Dışişleri Bakanı Mustafa Osman İsmail, 6 Ağustos'ta bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma hükümetin, Cancavidleri ve isyancıları (SKH/O, AEH) silahsızlandırmasıyla ilgiliydi. Hükümet güçleri anlaşmayı uygulamaya başlamış ve Cancavidleri etkisizleştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Fakat buradan da istenilen sonuca ulaşamamıştır. Çatışmalar ve insani kayıplar devam etmiştir (Dalar, 2010: 272).

Şiddet eylemleri ve insan hakları ihlallerinin önüne geçilememesi üzerine; BM Güvenlik Konseyi tarafından bölgedeki olayların incelenmesi ve araştırmalarda bulunulması için bir komisyon kurulmasına karara verilmiştir. Komisyon raporu çerçevesinde Sudan hükümetinin, Darfur'da soykırım suçu işlemediği fakat bunun dışında hükümet güçleri ve isyancılar tarafından sivillere karşı saldırı, işkence, zorla yerinden etme gibi her türlü suçun işlendiği ifade edilmiştir⁵².

Alınan kararların ve ortaya çıkan raporların suçlulara yönelik herhangi bir cezai yaptırım içermemesi sebebiyle, çatışmaların durdurulması ve insani kayıpların önüne geçilebilmesi mümkün olmamıştır. Bunun üzerine anlaşmalar yoluna gidilmiştir.

3. 2. 3. Çatışmanın İnsani Sonuçları

2003 yılında ses getiren isyancı saldırılarının ardından çatışmaların yoğunlaşması sebebiyle, isyancılar ile hükümet güçleri ve hükümetin desteklediği güçlerin karşılıklı çatışmaları sonucu büyük çapta sivil can kayıpları yaşanmıştır. Yaşanan bu sivil kayıplarla ilgili çeşitli kaynaklardan gelen farklı veriler mevcuttur. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2006 yılında hazırladığı rapora göre savaş sırasında ve sonrasında 200 bin kişi hayatını kaybetmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin raporuna göre ise yaklaşık 300 bin kişinin hayatını kaybetmiştir⁵³.

Sudan hükümeti bu rakamları kesin bir dille reddederek hayatını kaybedenlerin sayısının 10 bin civarında olduğunu söylemiştir. Darfur'da yaşanan çatışmalarda ölenlerin sayısı ile ilgili farklılıkların olmasının sebebi olarak, bazı raporların sadece

⁵² Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, https://www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf, Erişim Tarihi: 30.05.2018.

⁵³ Darfur'da en az 300 bin kişi öldü. <https://www.dw.com/tr/darfurda-en-az-300-bin-kisi-öldü/a-3287421>, Erişim Tarihi: 5.8.2018.

çatışmalarda ölenlerin sayısını vererek; hastalık, açlık ve kötü şartlardan dolayı yaşanan ölümleri dikkate almamasından kaynaklandığı ileri sürülmüştür (Dalar, 2009: 94). Bu yönde rapor hazırlayan kuruluşlar tüm etkenleri dikkate aldıklarında ve tarafsız davrandıklarında daha doğru sonuçlara ulaşabileceklerdir.

Darfur'da yaşanan çatışmalar boyunca ölümlerin yanı sıra, yaralama, tecavüz, açlık, sürgün, özgürlüğünden mahrum etme gibi pek çok acı verici olay yaşanmıştır. Darfur'da yaşanan ölümler; cinayetler ve açlık sebebiyle yaşanırken, böyle bir ortamda işlenen cinayetlerin faillerinin tespiti veya tespit edilse dahi yargılanması pek mümkün olmamıştır. Öldürme olayları, çatışma kargaşası yüzünden faili meçhul olarak kalmış ve bu süreçte sıradanlaşmıştır. Böylece isyancılar ve hükümet arasında geçen bu çatışma sürecinde her iki tarafta sivil katliamlara sebebiyet vermişlerdir (Acar, 2010: 28-29).

Sivil katliamlarının yanı sıra bu süreçte en acı verici durumlardan bir diğeri de yaşanan tecavüz olaylarıdır. Bu vahim duruma isyancılar ve hükümet destekli Cancavidlerin sebep oldukları iddia edilirken, büyük çoğunlukla Cancavidlerin bu suça iştirak ettikleri BM raporunda yer almıştır⁵⁴.

İnsanlar sadece öldürülme korkusuyla değil aynı zamanda açlık ve salgın hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Zaten kuraklığın pençesinde olan bölgede yaşanan çatışmalar, halkı daha da yoksullaştırmıştır. Köylerde ve kötü şartlar altındaki kamplarda yaşayan aileler özellikle çocuklar, açlık ve salgın hastalıklara maruz kalmışlardır. Bu süreçte halka destek için bölgeye gelen insani yardım kuruluşları da silahlı çetelerin engellemelerine maruz kalmışlardır. Böylece açlık ve salgın hastalık Darfur'da, insanların özellikle çocukların ölümüne sebep olmuştur. Ayrıca insanlar açlık, hastalık ve öldürülme korkusuyla yaşamaktansa yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Ancak zaten yaşadıkları yerlerde zor şartlar altında olan bu insanlar gittikleri bölgelerde de farklı bir hayat kuramamışlardır. Bu insanlar her türlü yardıma muhtaç bir şekilde kamplarda ve çadırlarda yaşam mücadelesi vermektedirler (Acar, 2010: 31).

⁵⁴ Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, https://www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf.

Darfur'da ölüm, açlık, salgın hastalık gibi sorunların yanı sıra çocuk hakları ihlalleri de söz konusudur. Elde edilen verilere göre Darfur'da yaklaşık 6 bin çocuk askerin olduğu ve 2 milyon civarında çocuğunda çatışmalardan etkilendiği iddia edilmektedir. Darfur'daki tüm silahlı grupların küçük yaştaki çocukları silah altına alıp çatışmaya zorladığı da mevcut iddialar arasındadır (Acar, 2010: 33).

3. 3. Barış Anlaşmaları

Çatışmaların yoğunluğunu azaltabilmek ve insani kayıpları engelleyebilmek için BM ve Afrika Birliği'nin girişimleriyle 2006 yılında Nijerya'nın başkenti Abuja'da; Darfur Barış Anlaşması ve 2011 yılında Katar'ın başkenti Doha'da; Doha Barış Anlaşması yapılarak bölgede barış, huzur ve istikrar sağlanmaya çalışılmıştır.

3. 3. 1. Darfur Barış Anlaşması

Afrika Birliği ve BM'nin, Darfur'daki insanlık dramına son vermek ve istikrarı sağlamak için yürüttükleri faaliyetler neticesinde çatışan taraflar barış görüşmelerine başlamışlardır. Hükümet ile isyancı güçler arasında yapılan görüşmeler neticesinde 5 Mayıs 2006 tarihinde Nijerya'nın başkenti Abuja'da hükümet ile isyancıların lideri durumundaki SKH/O lideri Minni Minavi arasında Darfur Barış Anlaşması imzalanmıştır. Diğer bir isyancı hareket olan AEH anlaşmayı imzalamayı reddetmiştir. Anlaşma Darfur'da barışı sağlayacağı inancıyla Darfurlular için bir umut ışığı olmuştur (Dalar, 2013: 27). Darfur Barış Anlaşmasının hükümleri şu şekildedir:

- Hükümet 2006 yılı Ekim ayına kadar Cancavidleri silahsızlandırıp dağıtacaktır. Akabinde eğer Afrika Birliği tarafından Cancavidlerin silahsızlandırıldığı onaylanırsa SKH/O ve AEH'nin kapsamındaki isyancılarında silahsızlandırılıp gerekli takdirde bunların Sudan ordu güçlerine takviyesine karar verilmiştir. Bölgede savaştan 4 bin eski savaşçının Sudan ordusuna, bin savaşçının ise polis güçlerine ve ayrıca 3 bin savaşçının da eğitime alınması durumu da anlaşma içeriğinde yer almıştır.
- Anlaşmayı imzalayan isyancılar da siyasi güce sahip olabileceklerdir. Bunun için belirleyecekleri 3 aday arasından birisi Ulusal Birlik Hükümetinde, 4. En yüksek dereceli mevkiyle yani devlet başkan yardımcılığıyla görevlendirilecektir.

- 2010 yılı Temmuz ayında üç yerel yönetim şeklinde olan Darfur'un, tek bir merkez haline getirilip getirilmemesine ilişkin kararın verilmesine dair referandum yapılacaktır.
- Darfur'da, demokratikleşme süreçleri başlayacak ve Darfurlular kendi yöneticilerini ve kendi bölgesel statülerini kendileri belirlemiş olacaklardır.
- Geçici Darfur Bölgesel Yönetimi kurulacaktır. Kurulacak olan bu yeni yönetim anlaşmanın sürdürülebilmesini sağlayacaktır.
- Ayaklanmacılara mecliste sandalye ve üst düzey görevlerde yetki verilecektir⁵⁵.

Hükümetle birlikte SKH/O'nun lideri Minni Minavi anlaşmayı imzalarken, AEH ile SKH'nin diğer bir kanadı olan Abdülvahit Nur anlaşmayı imzalamamıştır. Abdülvahit anlaşmayı imzalamamasının sebebi olarak anlaşmada, Darfurluların yaşadıkları acıların karşılığında hükümet tarafından kendilerine herhangi bir tazminat ödeme ve zorla yerlerinden edilen insanların yerlerine dönebilmeleri için bir kolaylık sağlanması noktasında herhangi bir girişimin olmadığı gibi eksikliklerin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Abdülvahit Nur, Afrika Birliği'nin sağlayacağı bir güç yerine BM'nin göndereceği uluslararası bir koruma gücünden yana olmuştur. Dolayısıyla bu isteklerinin gerçekleştirilmeyeceğini gören Abdülvahit anlaşmayı imzalamamıştır (Güneysu, 2014: 226).

Barış Anlaşması hükümlerinin sağlıklı bir şekilde uygulanabilirliğini sağlamak ve bölge de yaşanan olayları kontrol altına almak için BM tarafından BM Barış Gücü önerisinde bulunulmuştur. Bölgesel bir güç olan AfB'nin yeterince etkili olamadığı dolayısıyla uluslararası bir gücün bölge de yer alması gerektiği ifade edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi, 31 Ağustos 2006 yılında UNMIS (BM Sudan Misyonu)'in, Darfur'u da içine alacak şekilde görevini sürdürmesine karar vermiştir⁵⁶. Ancak Sudan hükümeti bu barış gücü fikrini reddetmiştir. BM Barış Gücü planının uygulamaya geçirilememesi üzerine BM Güvenlik Konseyi, 1769 No'lu kararla 2007 yılında

⁵⁵ Darfur Peace Agreement: A just peace or peace at all costs? <http://www.sudantribune.com/spip.php?article15343>, Erişim Tarihi: 2.08.2018.

⁵⁶ BM Güvenlik Konseyi 31 Ağustos 2006 Tarihli 1706 Sayılı Karar, Erişim Tarihi: 20.06.2018.

UNAMID (BM-AfB Darfur Misyonu) isimli barış gücünü kurmuştur⁵⁷. Böylece UNAMID bölgedeki barış gücü görevini AMIS'den devralmıştır.

Anlaşmayı imzalayan SKH/O lideri Minavi, hem Geçici Darfur Bölgesel Yönetimi (GDBY) başkanlığına hem de devlet başkan yardımcılığına atanmıştır. 2010 yılında görevinden ayrılan Minavi, gerekçe olarak hükümetle anlaşmazlık yaşadığını göstermiştir. Akabinde Minavi, lideri olduğu SKH/O'nun, Darfur Barış Anlaşması'ndan da çekildiğini açıklamıştır. Bu açıklamaların ardından Güney Sudan'a kaçan Minavi hükümetin anlaşmaya uymadığını ve lideri olduğu harekete karşı hükümetin saldırılar gerçekleştirdiğini söylemiştir. Anlaşmadan çekilmesinin ardından, çatışmaları yeniden başlatacağı yönünde açıklamalar yapan SKH/O lideri, bu hassas süreci yeniden zora sokmuştur (Mustafa, 2014: 66-67).

3. 3. 2. Doha Barış Anlaşması

Doha Barış Anlaşması, Sudan'ın Darfur eyaletinde; barış, güvenlik ve kalıcı istikrarı sağlamak için yapılmış olan önemli bir kilometre taşıdır⁵⁸.

23 Şubat 2010 tarihinde Darfur'da bulunan on tane ufak çaplı isyancı grup birleşerek Kurtuluş ve Adalet Hareketini (KAH) kurmuşlardır. Bu yeni oluşumun lideri Dr. Tijani Sissi'dir. Örgütlenmenin ardından Sissi, bölgede barış ve istikrarı sağlamak için öncelikle hükümetle ateşkes anlaşması imzalayacağını ardından da kalıcı barışı tesis etmek için barış anlaşması hakkında görüşmelerde bulunacağını açıklamıştır. Umut verici bu açıklamaların ardından Katar'ın başkenti Doha'da hükümetle isyancıların uzlaşması sonucu 14 Temmuz 2011'de, KAH ile Sudan Hükümeti arasında Doha Barış Anlaşması imzalanmıştır⁵⁹.

Doha Anlaşması, tüm tarafların ve uluslararası güçlerin önemli katkılarıyla ortaya çıkmıştır. Darfur'daki UNAMID güçleri hem anlaşma sürecinde hem de

⁵⁷ BM Güvenlik Konseyi 31 Temmuz 2007 Tarihli 1769 Sayılı Karar, Erişim Tarihi: 20.06.2018.

⁵⁸ 'Doha Peace Agreement an important milestone for Darfur stability', <http://www.qatar-tribune.com/news-details/id/106666>, Erişim Tarihi: 05.08.2018.

⁵⁹ EXCLUSIVE: Darfur new rebel group announces formation of its structure <http://www.sudantribune.com/EXCLUSIVE-Darfur-new-rebel-group,34301>, Erişim Tarihi: 05.08.2018.

anlaşmanın uygulanması aşamasında taraflara destek verirken aynı zamanda anlaşmaya sıcak bakmayan hareketlerin de katılımını teşvik etme noktasında yardımcı olmuştur⁶⁰.

Abuja Anlaşmasının geçersizleşmesinin ardından uzun müzakereler sonucu onaylanan Doha Barış Anlaşması'nın kalıcılığı ve devamlılığı ancak tüm muhalif hareketlerin anlaşmaya taraf olmasıyla mümkün olacaktır. SKH/O'nun ve AEH'nin anlaşmayı tanımamaları, anlaşmanın kalıcılığını ve barış sürecini sıkıntıya sokmaktadır. SKH/O'nun liderlerinden Abdülvahid Nur, yapılan bu anlaşmaların Darfur'daki sorunları çözmek için yetersiz olduğunu, sorunların ancak hükümet destekli güçlerin silahsızlandırılması, suçluların cezalandırılması ve mağdurlara tazminat ödenmesiyle mümkün olacağını ifade etmiştir. Ancak Nur'a göre anlaşma bu konulardan dolayı eksiktir ve hükümetin tahakkümündedir (Dalar, 2013: 28-29).

Doha Barış Anlaşması (DBA)'nın hükümleri 78 madde başlığı altında toplanmıştır. Anlaşma hükümleri özetle şu şekildedir:

Anlaşmanın ilk maddesinde yer alan paragraflar da taraflar; insan hakları ve temel özgürlükleri koruyup, güvence altına almayı kabul etmişlerdir. Sudan Hükümeti ve Darfur Bölgesel Yönetimi, temel hak ve hürriyetlerin Sudan Anayasası ile teminat altına alınacağını ve Sudan'da yaşayan tüm vatandaşların eşit haklara sahip olacaklarını, tüm hak ve özgürlüklerden faydalanacaklarını belirtmişlerdir. Taraflar uluslararası insan hakları ve uluslararası insancıl hukukun yükümlülüklerini de yerine getirmeyi, sivilleri korumayı ve onlar için uygun ekonomik, siyasal, kültürel şartları sağlamayı da taahhüt etmişlerdir. Ayrıca insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün uygulanması noktasında bölgede görev yapan UNAMID ile işbirliği yapılmasına karar verilmiştir⁶¹.

Anlaşmanın ikinci maddesinin altındaki paragraflarda, Darfur' un idari durumundan söz edilmektedir. Buna göre Darfur federal yapıda bağımsız Sudan Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak varlık gösterecek ve federasyonun her seviyesinde yasama, yürütme, yargı güçleri ayrı olacaktır. Darfur' daki vatandaşlarda dâhil tüm Sudan

⁶⁰ Doha Document For Peace In Darfur, <https://unamid.unmissions.org/doha-document-peace-darfur>, Erişim Tarihi:5.08.2018.

⁶¹ Darfur Barış Anlaşması (DBA) -Madde:1, <https://unamid.unmissions.org/doha-document-peace-darfur>.

vatandaşları eşit haklara sahip olacaklar ve devletin her kurum ve kademesinde görev alma hakkına sahip olacaklardır⁶².

Anlaşmanın ulusal yönetim kuruluyla ilgili olan 4. maddesinde Darfur'un da nüfusuyla orantılı olarak Merkezi Sudan Hükümeti'nde temsil edileceği ve üst düzey yönetim kademesiyle ilgili görevlerde temsilcisinin olacağı⁶³ ve yine nüfusuyla orantılı bir şekilde bir sonraki seçimlere kadar mecliste 96 sandalye ile temsil edilmesine karar verilmiştir⁶⁴.

Ulusal yargı, hükümetin önemli bir koludur ve onun tarafsızlığını ve bağımsızlığını korumak oldukça önemlidir. Yargı; Darfur'da dâhil Sudan'ın tamamının temsilcisi olacaktır. Darfur halkı, Yargıtay, ulusal yüksek mahkeme ve anayasa mahkemesi gibi yüksek mahkemelerde dâhil devletin tüm yargı organlarında yeterince temsil edilecektir⁶⁵.

Sudan ordusu profesyonel ve düzenli olmalıdır. Darfur halkı ordudaki tüm görevlerde yer edinebilmelidir⁶⁶. Darfur Bölgesel Yönetimi, anlaşmanın getirdiği düzenlemeyle; yasama, yürütme, idare gibi görevlerle yükümlü olacaktır. DBY'nin başkanını Sudan Cumhurbaşkanı anlaşmayı imzalayan muhaliflerin gösterdiği adaylar arasından seçecektir. DBY, aynı zamanda Darfur'un mevcut eyalet sistemiyle mi devam edeceği yoksa içinde eyaletlerin olacağı tek bir bölge statüsünde mi olacağıyla ilgili yapılacak referandumu da yönetecektir⁶⁷.

Darfur'da yaşanan olayların sorumlularını yargılamak üzere uluslararası uzmanlar tarafından gözetlenen uluslararası ceza hukukunun uygulanacağı araştırma, soruşturma yapmakla yetkili özel bir mahkemenin kurulmasına karar verilmiştir. Mahkeme bağımsız ve tarafsız bir şekilde çalışacaktır. Özel Darfur Mahkemesi adı verilen bu mahkeme 2003 yılından itibaren yaşananları tespit ederek suçluları yargılayacaktır. Mahkemenin adil

⁶² DBA-Madde:2.

⁶³ DBA-Madde:4.

⁶⁴ DBA-Madde:5.

⁶⁵ DBA-Madde:6.

⁶⁶ DBA-Madde:9.

⁶⁷ DBA- Madde:10.

yargılama yapıp yapmadığını tespit etmek için Afrika Birliği ve BM'den gözlemciler kararları takip edeceklerdir ⁶⁸.

Anlaşmanın devam eden maddeleri de yine Darfur'un eyaletlerinin durumu, merkezi hükümet, sınır güvenliği, eğitim kurumları, ekonomi, Darfur'un ekonomik gelişimi, sosyal hizmetler, yerel yönetimler gibi konularla ilgili olarak düzenlenmiştir ⁶⁹.

Bu anlaşmaya bazı isyancı güçlerin katılmaması, anlaşmanın kaderinin, bir önceki anlaşma olan Abuja'da yapılan Darfur Barış Anlaşmasıyla benzemesine sebebiyet verebilir.

Bazı İslami kesimler yapılan bu barış anlaşmalarını eleştirmişlerdir. Onlara göre anlaşmaların perde arkasında gizli bir güç vardır. Güney Sudan meselesinde, ABD'nin egemen olduğu bir süreçten bahsedilirken, Darfur Barış Anlaşmaları'nın arka planında da Fransa ve İngiltere'nin baş aktör olduğu Avrupa Birliği'nin varlığından söz edilmektedir. Fransa'nın, Kurtuluş ve Adalet Hareketini, barış anlaşmasını yapması konusunda desteklemesi, yine ABD'nin anlaşmalar sürecine karşı çıkmaması bu anlaşmaları eleştiren İslami çevreleri haklı çıkarır niteliktedir (Mustafa, 2014: 68-69).

Büyük isyancı güçlerden biri olan AEH, Anlaşmaya katılmamasına rağmen hükümetle olan görüşmelerini kesmemiştir. Kuzey Sudan hükümeti ile AEH arasında Doha Anlaşması esasında 10 Şubat 2013 tarihinde ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Darfur'un isyancı güçlerinden biri olan AEH ile anlaşma sağlanması, Darfur'da barışın tesis edilmesi açısından önemlidir (Dalar, 2013: 29).

Yapılan bu barış anlaşması, Darfur'da barışı sağlayabilecek olması ihtimali açısından oldukça önemlidir. AEH'nin de anlaşmayı kabul etme ihtimali göz önünde bulundurulunca barış umutları daha da artmaktadır (Dalar, 2013: 31).

⁶⁸ DBA-Madde:58.

⁶⁹ DBA, <https://unamid.unmissions.org/doha-document-peace-darfur>.

3. 3. 3. Donörler Konferansı

8 Nisan 2013 tarihinde Katar'ın başkenti Doha'da, yaşanan uzun süreli çatışmadan dolayı yıpranan Darfur'un, imarı ve kalkınması için, uluslararası bağışçıların katılımıyla bir konferans düzenlenmiştir. Konferansta bölgeye neler yapılabileceği ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Uluslararası Donörler tarafından düzenlenen bu konferansta, Darfur'da çatışmalardan zarar gören bölgelerin imarı ve kalkınması amacıyla yapılacak çalışmalarda gerekli olacak finansman ihtiyacını karşılayabilmek için 5,7 milyar dolar civarındaki tutarın katılımcılar tarafından karşılanması hedeflenmiştir. Ancak hedeflenen bu rakama ulaşılamamıştır.

Konferans bittikten sonra Katar Başbakan Yardımcısı Ahmed bin Abdullah El Mahmud, katılımcı ülkelerin Darfur'a 3,6 milyar dolarlık finansal destek verme konusunda taahhütte bulduklarını açıklamıştır. 2011 yılında yapılan Doha Barış Anlaşması kapsamında Sudan Hükümeti'nin 2,65 milyar dolarlık finansal destek taahhüdü söz konusudur. Sonuç olarak Darfur'a finansal destek aşamasında en büyük desteği Sudan hükümeti kendisi vermiştir. Ayrıca konferansın ev sahibi Katar'da 500 milyon dolarlık yardımla Sudan Hükümeti'nden sonraki en büyük destekçi olmuştur. Diğer bağışçılar arasında Avrupa Birliği 27,5 milyon €, Almanya 60 milyon €, İngiltere 49,5 milyon \$ ve komşu Çad 1 milyon \$ ile yer almıştır. Umman Sultanlığı da, Güney Darfur eyaletinde Halouf köyünün imarını finanse edeceğini açıklamıştır.

Konferansın sonucu hayal kırıklığı yaratmıştır. Konferansta donör olarak yer alan ABD ve Japonya gibi büyük ve zengin ülkelerin yanı sıra bölgenin zengin Arap ülkeleri de, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi, istenilen ölçüde mali desteklerde bulunmamışlardır.

Savaşın perişan ettiği bölgeyi imar ve kalkındırma planı kapsamında düzenlenen konferans neticesinde istenilen meblağa ulaşılamaması eleştirilse de yine de elde edilen miktar kısa vadeli planların gerçekleştirilmesinde yeterli görülmüştür⁷⁰.

⁷⁰ Darfur donors conference in Qatar falls short of goal, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article46141> , Erişim Tarihi:8.08.2018.

Bölgede barışın kalıcılığını sağlamak için yapılan barış anlaşmaları ve mali destek süreçleri, ülkelerin Darfur'da yaşananların farkına varmaları ve destek olmaları, Darfur'un geleceğine ve kalıcı barışın inşasına yönelik önemli adımlar olarak görülebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BAZI ÜLKELERİN DARFUR SORUNUNA YÖNELİK YAKLAŞIMLARI VE SORUNUN ULUSLARARASILAŞMASINDA BM VE UCM'NİN ROLÜ

4. 1. Bazı Ülkelerin Yaklaşımları

Yerelde başlayıp uluslararası bir hukuk soruna dönüşen Darfur'daki çatışma sürecine pek çok uluslararası aktör dahil olmuştur. ABD, Çin, AB, Komşu Ülkeler bu aktörlerden bazılarıdır. Burada önemli olan uluslararası bu aktörlerin, kendi çıkarlarını bir tarafa bırakıp sadece Darfur'da, barış ve istikrarın sağlanabilmesi için gerekli adımları atmaya çaba göstermeleridir. Çalışmanın bu bölümünde, Darfur' da yaşanan çatışmalara yönelik bazı ülkelerin olumlu ya da olumsuz ne türden beklentilerle politikalarını oluşturdukları, ayrıca bu ülkelerin barış ve istikrara yönelik katkı sağlayıp sağlamadıkları irdelenecektir.

4. 1. 1. ABD'nin Darfur'daki Duruma Yönelik Görüş ve Eylemleri

Değişen ve gelişen dünya da ülkelerin temel hedefi kalkınma ve refahı sağlamaktır. Ülkelerin hedeflerini gerçekleştirebilmelerini sağlamada gerekli olan ve önemi hızla artan enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için enerji kaynaklarına sahip olma veya kaynakları denetim altında tutma yönündeki politikaları, uluslararası sistemin en önemli araçlarından biri olmuştur (Aksoy 2016: 1).

Enerji ihtiyacı fazla olan ülkeler, dünya çapında enerji kaynaklarının bulunduğu alanları kontrol edebilmek adına mücadele etmektedirler. Bu mücadelede en güçlü aktörlerinden birisi ABD'dir. Enerji ihtiyacı doğrultusunda tüketimi her yıl artan ABD için enerji tedarigi oldukça önemlidir (Üşümezsoy ve Şen, 2003: 214).

Enerji tedarigi konusunda Ortadoğu'nun yanı sıra Afrika kıtasının da öneminin artmasıyla birlikte bu bölge, ABD ve Çin başta olmak üzere pek çok devletin ilgisini çekmiştir. Afrika kıtasında, özellikle Sudan'da, Çin'in olan ticari faaliyetlerinin yoğunlaşması, ABD'yi rahatsız etmiştir (Bayram, 2013: 104). Çünkü dünya da fırsat bulduğu ve fayda sağladığı her alanda tek hâkim güç olmak isteyen ABD, hegemonya kurmak istediği alanlarda ekonomik açıdan güçlü, kendisinden başka bir devletin varlığını istememektedir.

Artan enerji ihtiyacını karşılamak için petrol bölgelerin de söz sahibi olmaya çalışan ABD'nin, Darfur konusundaki politikasının da enerji ihtiyacıyla ilgili olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre; ABD bölgede yaşananlara yönelik insani kaygıdan ziyade, çatışmalardan faydalanarak hükümet üzerinde yoğun bir kamuoyu baskısı kurup, kaynaklara erişim kolaylığı sağlamayı hedeflemektedir (Bayram, 2013: 103). ABD'nin Sudan'a ambargo uygulama kararı da yine hükümeti ve bölgeyi baskı altına alıp, çatışma sürecinde etkin ve belirleyici güç olmak istediğinin göstergesidir.

ABD ve Sudan arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi soğuk savaşla başlar. Soğuk savaşın galibi Batı bloğu olsa da ABD, Sudan üzerinde istediği şekilde tahakküm kuramamıştır. Bağımsızlıktan itibaren emperyalizme karşı olan Sudan'da, sömürgecilik döneminden kalma yönetimde Arap otoritesinin var olduğu bir sistemin sonucu olarak, Arap egemenliği daha da güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun üzerine ABD, baskın Arap etkisini kırmak için Güney Sudan'daki isyancıları ve Arap olmayan kabileleri desteklemiştir. ABD'nin bu politikaları daha büyük sorunlara yol açmış ve Sudan yönetiminin de isyancılara karşılık vermesi üzerine Güney Sudan ve Darfur'daki iç savaşlar şiddetlenmesinde etkin rol oynamıştır (Aksakal, 2016: 86-87).

ABD, Darfur çatışmasının başlangıcında tıpkı diğer devletler gibi çözüm üretme noktasında seyirci kalmıştır. Güney Sudan'ın bağımsızlık süreci, ABD'nin bölgeye yönelik duyarsız kalmasının sebeplerinden bir tanesi olarak görülebilir. Güney Sudan'ın bağımsız olmasını isteyen ABD, bu süreçte Darfur'u önemsememiş ve bu doğrultu da politikalarını yürütmüştür. Dolayısıyla ABD'nin bölge üzerindeki politikasını ekonomik ve siyasi çıkarlarının belirlediği söylenebilir (Bayram, 2013: 113).

ABD, 2004 yılında Darfur'da yaşanan şiddet olaylarının arttığını görünce Dışişleri Bakanı Collin Powell'ı Darfur'a göndermiştir. Powell, Darfur'da gerekli araştırma ve incelemelerde bulunduktan sonra yaptığı açıklama da; katliamlar, tecavüzler ve köylerin yakılması da dahil olmak üzere tutarlı, yaygın ve koordineli eylemlerin var olduğunu beyan ederek durumu, "soykırım" olarak tanımlamıştır. Ayrıca Powell, olaylardan Sudan Hükümeti ve Cancavidlerin sorumlu olduğunu ifade etmiştir.

Powell, Soykırım Sözleşmesi kapsamında soykırımı tanımlamak için kullanılan 3 kriteri tanımlamıştır:

- Öldürme, ciddi bedensel veya zihinsel zarara neden olma, kasıtlı olarak bir grubun tamamen ya da kısmen fiziki tahribatına yol açacak şekilde yaşam koşullarını kötüleştirmek;
- Bu tür eylemlerin, ulusal, etnik ve dini grup üyelerine karşı işlenmesi;
- Bu tür eylemlerin “tamamen veya kısmen”, grubu imha etme niyetiyle işlenmesi gibi tüm faktörlerin Darfur’daki çatışma sürecinde mevcut olduğunu ve Sudan Hükümeti’nin, Soykırım Sözleşmesi’ne taraf olmasına rağmen sorumluları cezalandırma da üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmediği için gerekenin yapılabilmesi hususunda BM Güvenlik Konseyi’nin soruşturma başlatmasını talep etmiştir⁷¹.

Dönemin ABD Başkanı Bush’un, iç ve dış politikasının dini boyutunda etkili olan Evangelistler için Hristiyanlar ve özellikle de Sudan’ın güneyinde yaşayan Hristiyanlar oldukça önemlidir. Sudan halkının İncil’le etkileşim içinde olduğu fikri, Hristiyanların Sudan’la ilgilenmeleri için geçerli bir neden olarak görülmektedir. Bu yüzden Darfur bölgesi de Hristiyanların ilgisini çekmektedir. Böylece Evangelistler, Darfur’daki misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüşler ve ABD’nin Darfur’da etkin olmasını sağlamışlardır. Hatta ABD’nin soykırım kararı üzerinde Evangelistlerin baskısı olduğu iddia edilmektedir (Çakmak, 2007: 60).

ABD yönetiminin, insan hakları ihlallerine karşı geçmişten beri süregelen duyarsızlığına rağmen, Darfur’da yaşananları soykırım olarak nitelendirmesi eleştirilmiştir. İsrail’in Filistin’deki eylemleri, ABD’nin Irak’ta yaşadığı felaketlerle ilgili, dünya kamuoyunun ilgisini dağıtmak ve başka yöne çevirmek için Darfur meselesini gündemde tuttuğu iddia edilmiştir (Bayram, 2013: 107).

ABD’nin, UCM’ye yönelik çelişkili tutumu da dikkat çekmektedir. Normal şartlarda ABD, UCM’ye karşı kuruluşundan itibaren olumsuz tavır takınmıştır. ABD, UCM’nin, kendisinin veto hakkına sahip olduğu BM Güvenlik Konseyi’nin kontrolünde olmasını istiyordu. İsteddiği kazanımı elde edemeyen ABD, UCM’nin kuruluş anlaşmasını imzalamamıştır. UCM tarafından, kuruluş anlaşmasına taraf olmasa bile

⁷¹ Powell calls Sudan killings genocide, <http://www.cnn.com/2004/WORLD/africa/09/09/sudan.powell/>, 9 Eylül 2004, Erişim Tarihi: 28.9.2018.

herhangi bir ülke vatandaşının, mahkemenin yetkisi dâhilindeki suçları işlemiş olduğu düşünüldüğünde, UCM, anlaşmaya taraf olan bir ülkeden suç sorumlusu kişiyi yargılamak üzere kendisine teslim edilmesini isteme yetkisine sahipti. Bundan dolayı savaş suçları veya benzeri suçları işlediğinde bir ABD'nin yargılanabileceği fikri ABD'nin işine gelmemiştir ve ABD, UCM'ye karşı çıkmıştır. UCM'ye karşı başlattığı mücadelede ABD, UCM'ye taraf ülkelerle Amerikan görevlilerinin UCM'ye teslim edilmemesi garantisini içeren ikili anlaşmalar imzalama girişiminde bulunmuş ve çağrısına uymayanları ekonomik yardımlarını kesmekle tehdit etmiştir. Ancak ABD'nin bu teklifi yardıma ihtiyaç duyan az sayıdaki üçüncü dünya ülkesi tarafından karşılık bulmuştur⁷². ABD'nin UCM'ye karşı bu denli sert bir tavır takınmasına rağmen, Darfur konusunda BM Güvenlik Konseyi'nin, konuyu UCM'ye sevk etmesin de çekimser davranması çelişkiye sebebiyet vermektedir.

2008'deki başkanlık seçimi kampanyasında Bush yönetiminin Sudan'a yönelik eylemsizliğini eleştiren ve Darfur'daki "soykırım"ın derhal sona erdirilmesi için Sudan Hükümeti'ne sert yaptırımlar uygulanmasını savunan Barack Obama ise başkanlık koltuğuna oturduktan sonra, Darfur'da vaziyetin iyiye gittiği ve bölgedeki şiddetin azaldığı gerekçesiyle bu söyleminden vazgeçmiştir (Bayram, 2013: 118). Bunun üzerine bölge insanının genel inancı ABD'nin Sudan ve Darfur'la ilgilenmesinin temelinde Güney Sudan ve petrol olduğu yönündedir. ABD'nin, Güney Sudan'daki çıkarlarını korumak adına bölgeye olan ilgisi artmıştır. ABD'nin, kendi hedefleri doğrultusunda, özellikle petrol üzerinden olan ekonomik çıkarları, bölgeye yönelik politikalarını şekillendirmiştir. ABD, siyasi, ekonomik ve dini çıkarlarını da bir tarafa bırakmamış ayrıca tarafsız olduğunu iddia etmesine rağmen Abuja Anlaşmasını bozan ayrılıkçı Minavi ile görüşmelerde bulunmuştur (Mustafa, 2014: 71). ABD gibi büyük güçlerin çatışma ortamlarına yönelik çözüm getirici eylemlerde bulunması gerekirken çıkar odaklı faaliyetlerde bulunmaları mevcut çatışmaları önlemeye veya durdurmaya yardımcı olmamaktadır. Yürütülen faaliyetler bölge de barış ve istikrarı sağlamaya yönelik adımlar olarak görülmemektedir.

⁷² C., Çakmak, 2005, <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/139/ab-abd-ve-uluslararasi-ceza-mahkemesi>, Erişim Tarihi:29.9.2018.

4. 1. 2. Çin'in Darfur Politikası

Çin; geniş toprakları, çalışkan ve üretken kalabalık nüfusu, doğal kaynakları sayesinde dünyanın en önemli küresel güçlerinden birisi haline gelmiştir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto gücüne sahip 5 ülkeden biri olması, uluslararası politikadaki etkinliği, silah sanayi ve diğer teknolojik gelişmelerdeki ilerleyişi ve gücü, Çin'i uluslararası arenada söz sahibi ülkeler arasına koymuştur. (Ayduk, 2007:48).

Çin; diğer küresel güçlerle karşılaştırıldığında, sanayileşme ve teknolojik açıdan gelişme sürecine geç adım atmıştır. Dolayısıyla bu süreçte gerekli olan enerji ihtiyacı da Çin'de diğer küresel güçlerden çok daha sonra ortaya çıkmıştır. Bu durum enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için Çin'e, alternatif kaynaklar bulma zorunluluğu doğurmuştur. Petrol ihtiyacının yarısından fazlasını Orta Doğu'dan sağlayan Çin, özellikle 11 Eylül sonrasında ABD'nin Orta Doğu petrollerini kontrol altına almasıyla petrol kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmiştir (Ayduk, 2007: 49).

1970'li yılların sonlarında ekonomisini Doğrudan Yabancı Yatırımlara açmaya başlayan Çin, 1990'lı yıllardan bu yana gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla yatırım çeken ülke olarak bilinmektedir. Aynı zamanda Çin açısından Asya, Latin Amerika ve Karayiplerin yanı sıra Afrika'nın da önemli bir hedef haline geldiği görülmektedir (Tepebaş, 2011: 5).

Çin, hızlı sanayileşmeyi ve büyümeyi sürdürebilmek için dünya çapında petrol ve diğer hammadde kaynaklarını bloke ederek gerekli olan uzun vadeli enerji ihtiyacını güvence altına almaya çalışmaktadır. Bu çabasının bir parçası olarak Çin Afrika'ya yaklaşmaktadır. 21. yüzyılın başlangıcından bu yana Çin ile Afrika arasındaki ekonomik ilişkilerin artması ve genel olarak kıtanın ekonomik performansının iyileşmesinin arkasında Çin'in önemli rol alması, Çin'in Afrika politikasını ilgi odağı haline getirmektedir. Çin'in Afrika ile ekonomik ilişkileri merkezi veya il düzeyinde devlet teşebbüsleri, giderek artan bir şekilde özel sektör ve hatta küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından yürütülmektedir. Siyasi ve güvenlik riskleri ile tanınan bir kıta için önemli yatırımlar yaparak avantajlı ticari anlaşmalar karşılığında çoğu Afrika ülkesinin petrol sektörünü geliştirmelerine yardım etmektedir (Ertekin, 2017: 191-192).

Afrika kıtası petrol başta olmak üzere doğalgaz, bakır, altın, platin ve manganez gibi yer altı zenginliklerinden ötürü dış güçler nezdinde önem arz etmekte olup, büyümesinin devamı açısından söz konusu kaynaklara ihtiyaç duyan Çin nezdinde de önemli bir konumda bulunmakta, özellikle keşfedilmemiş rezervleri ile yatırımcılara cazibedici fırsatlar sunmaktadır. Batılı çok uluslu şirketlerin, ekonomik ve siyasi sorunları bulunan ülkelere yatırım yapmaktan kaçındıkları, Çin'in ise bu konuda daha cesur adımlar attığı görülmektedir (Tepebaş, 2011:5). Çin, diğer ülkelerin girmekten çekindikleri Sudan gibi siyasal çalkantıların olduğu, ekonomik ve siyasal riskler taşıyan bir anlamda marjinal denilebilecek pazarları enerji talep edebileceği kaynaklar olarak değerlendirmeye başlamıştır (Ayduk, 2007: 49).

Çin ve Sudan 1959'da diplomatik ilişkiler kurmaya başlamışlardır. 1970'lerin başında Çin'in Sudan'a ilk krediyi sunması ve ülkeye yönelik yardım projeleri yürütmesi iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir. Sudan'da başkanlık görevini sürdüren Ömer El Beşir'in, 1989'da iktidarı ele geçirmesinin ardından, ABD ve Batılı ülkelerle ilişkilerinin kötüleşmeye başlaması, Çin'in Sudan'daki nüfusunu sağlamlaştırmasına olanak sağlamıştır. 1990 yılında Pekin'i ziyaret eden Beşir bu ziyaretinden bir yıl sonra Çin silahlarının İran'a satılmasında aracılık etmiştir. Bunun üzerine Batılı ülkeler tarafından yalnızlaştırma politikalarına maruz bırakılan Sudan, ABD tarafından da 1993 yılında terörü destekleyen ülkeler listesine alınmıştır (Shinn, 2009: 87).

Sudan bağımsızlığını kazandığı 1956 yılından itibaren petrol rezervlerini kullanabilmek için yatırımcı arayışına girmiştir. Amerikan şirketi Chevron Sudan'daki ilk petrol arama kuyularını 1960-1970'li yıllarda açmaya başlamıştır. 80'lerin başına kadar petrol çıkarma işlerine devam eden Chevron, kuzey-güney iç savaşının patlak vermesiyle faaliyetlerini durdurmuş ve petrol arama alanlarını terk etmiştir (Szikorova, 2013: 278).

1991-1997 yılları arasında El Kaide'nin de dâhil olduğu terörist grupları barındırdığı ve desteklediği gerekçesiyle, 1997 yılından itibaren ABD tarafından Sudan'a ekonomik ve mali yaptırımlar uygulanmıştır⁷³.

ABD'nin yaptırım kararlarının ardından Sudan, petrol rezervlerini işleme ve bu sektöre yatırım yapıp geliştirmesi için Çin'e teklifte bulunmuştur. Böylelikle yeni enerji kaynakları arayışında olan Çin için uluslararası toplumdan dışlanmış olan Sudan'a yatırım yapmak, Afrika petrollerine erişim için kazançlı ve önemli bir adım olmuştur (Szikorova, 2013: 278).

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler gittikçe yoğunlaşmıştır. Kuzey-Güney iç savaşının 2005 yılında imzalanan barış anlaşmasıyla bitmesinin ardından, 2011 yılında yapılan referandum neticesinde Sudan ikiye ayrılmış ve Güney Sudan Devlet'i oluşmuştur. Süreç devam ederken bölünme gerçekleşmeden önce 2007 yılında ABD, Ömer El Beşir'in insan hakları ihlalleri ve terörizme sebep olduğu gerekçesiyle Sudan'a karşı yeniden yaptırımlar uygulamıştır. Böylece Çin, Sudan'daki tek yatırımcı ülke ve CNPC (Çin Milli Petrol Şirketi), en büyük yatırımcı şirket olmuştur (Szikorova, 2013: 279). Çin'in Sudan'a yönelik yatırımları, uluslararası toplumdan izole edilmiş ülkelerle stratejik ortaklık kurulabileceği yönünde diğer ülkelere iyi bir örnek olmuştur.

BM'ye göre 2007 yılı itibariyle Sudan'ın ticaret hacminin %64'ünü Çin temsil etmektedir. 1999-2006 yılları aralığında Çin'in Sudan'dan petrol ihracatı 266 bin tondan, 6,5 milyon tona yükselmiştir. Sadece CNPC, Sudan pazarına 4 milyar dolardan fazla yatırım yapmıştır (Holslag, 2008: 71).

Sudan Milli Petrol Şirketi'nin bünyesindeki Büyük Nil Petrol Şirketi'nin en büyük hissedarı olan CNPC, Darfur'da dahil olmak üzere ülkenin pek çok yerindeki petrol alanlarında imtiyaz elde etmiştir.

Çin, Sudan'ın petrol altyapısının gelişiminde de büyük pay sahibidir. 1998'de Güney Sudan'dan Kızıl Deniz'e uzanan 1.500 km'lik petrol boru hattının ve 2004'te

⁷³ US eases economic sanctions on Sudan | World news | The Guardian
<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/06/us-eases-sanctions-against-sudan-citing-improvements-on-human-rights>, Erişim Tarihi:8.10.2018

Batı Kordofan'daki Fula'dan, başkent Hartum'daki rafineriye petrol nakledecek 740 km'lik boru hattının inşasını üstlenmiştir (Holslag, 2008: 72). Çin'in Sudan'a yatırımları sadece enerji sektörüyle sınırlı kalmamıştır. Okullar, caddeler, hastaneler, köprüler ve hidroelektrik santralleri de inşa etmiştir (Szikorova, 2013: 279).

2003 yılında Sudan'ın Darfur eyaletinde yaşanan çatışmalar yoğunlaşınca, Çin'in Sudan'la olan ticari ilişkileri eleştirilmeye başlanmıştır. Çünkü Çin'in Darfur'daki krize yönelik tutum ve davranışları Batı ülkelerinininkinden farklılık göstermiştir. Batılı ülkeler ve ABD Darfur'da yaşanan sorunun uluslararasılaşmasını sağlama ve "soykırım" etiketini kullanarak uluslararası hukuk açısından Sudan Hükümetini sorumlu tutma yolunu seçmişlerdir. Ayrıca Batılı ülkeler ve ABD, UCM'nin Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir hakkındaki tutuklama kararını destekleyerek, Sudan hükümetini yaptırım uygulamakla tehdit etmişlerdir. Avrupa ve ABD, Sudan yönetimine karşı sert tedbirler alırken, Çin ikili ilişkileri yürütmeye devam etmiş ve daha tedbirli bir yaklaşım sergilemiştir. Çin'in Sudan hükümetine silah satmayı sürdürmek ve petrol sektörüne yaptığı yatırımlarla Sudan hükümetini ekonomik olarak güçlendirmek suretiyle Darfur'daki şiddeti desteklediği iddia edilmiştir (Bayram, 2017: 238).

Egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygıyı prensip edinen Çin, Afrika'da ve Sudan özelinde Darfur'da, yaşanan olayları iç mesele olarak görmüştür. Böylece Çin ülkelerin iç işlerine karışma ve müdahale etmenin gereksiz olduğunu vurgulamıştır. Çin'e göre herhangi bir bölgeye müdahalenin olabilmesi için, müdahaleyi meşru hale getirecek bazı şartların oluşması gerekmektedir. Bunlar; müdahalenin yasal olması, BM otoritesi altında, etkilenen devletin rızasıyla ve devlet egemenliğine saygı duyularak, müdahalenin yapılması ile ilgilidir (Shinn, 2009: 89).

Darfur'da yaşananların Sudan'ın iç meselesi olduğunu düşünen ve Sudan'la ekonomik ilişkilerinin bozulmasını istemeyen Çin, BM Güvenlik Konseyi kararlarına karşı çıkmış veya kararların alınmasında çekimser kalmıştır. Ayrıca Sudan'a karşı ekonomik yaptırım uygulamalarına da engel olmaya çalışmıştır. Çin'in Sudan'ı uluslararası baskılardan korumaya yönelik ilk adımı, Hartum'u baskı altında tutmaya yönelik kararları içeren 2004 yılındaki 1564 no'lu kararın hafifletilmesini sağlamak olmuştur (Shinn, 2009: 91).

Aralık 2005'te Darfur Uzmanlar Paneli, Darfur'da insan hakları ihlallerine karıştıkları iddia edilen, aralarında Sudan Savunma Bakanı Abdurrahim Muhammed Huseyn, Sudan Emniyet Müdürü Salah Abdallah, bazı Sudanlı ordu komutanları ve polis amirleri, iki Cancavid lideri ve beş isyancı liderin bulunduğu bir liste hazırlamıştır. İnsan Hakları İzleme Örgütü, yaptırımlar listesinde yer alan bu isimlerle ilgili UCM'nin soruşturma açması gerektiğini savunmuştur⁷⁴. Çin alınan yaptırım kararlarına sürekli karşı çıkmış ve yumuşatmaya çalışmıştır. Çin aynı şekilde Darfur'da yaşanan insan hakları ihlallerinin sorumlularının tespit edilip UCM'ye intikal ettirilmesine ilişkin BMGK kararına da karşı çıkmıştır (Shinn, 2009: 91). Ancak, UCM'nin Sudan ile işbirliği içinde olacağı ve Sudan Hükümeti'ni tehdit etmeyeceği yönünde bir şerh ile BM Güvenlik Konseyi'ndeki oylamada çekimser kalarak söz konusu kararın geçmesini sağlamıştır (Bayram, 2017: 239).

Çin, Sudan'a ve Cancavidlere yönelik BM Güvenlik Konseyi'nde alınan silah ambargosuna ilişkin kararlara karşı gelse de, bu kararların oylanması sırasında çekimser kalmayı tercih etmiştir. Çünkü Çin, Sudan'a ve Cancavidlere silah ambargosunun uygulanmasıyla ilgili kararın alınmasını isteyen ABD ve diğer büyük güçlerle karşı karşıya gelmek istemediği gibi aynı zamanda Sudan gibi yoğun ekonomik ilişkiler yürüttüğü bir ticari ortağı da kaybetmek istememiştir. Sonuç olarak orta yolu bulmaya yönelik kararlar almaya çalışmıştır (Holslag, 2008: 82).

Nisan 2006'da, Çin BM'nin Sudan'lı 4 vatandaşa karşı seyahat yasağı ve yaptırım uygulanmasına yönelik karar alma aşamasında çekimser kalmıştır. Aynı yılın Ağustos ayında BM barışı koruma gücünün Güney Sudan'dan Darfur'a kadar olan alanda varlık göstermesine ilişkin bir başka kararda da yine çekimser kalmıştır. 2006 yılının sonlarına doğru Çin, ABD ve Batılı ülkelerin yoğun baskısı altında ve 2008 yılındaki Pekin Olimpiyat Oyunlarına doğru giden süreçte, Darfur'daki durumla ilgili alınan kararlar da görüşlerini esnetmeye başlamıştır (Shinn, 2009: 91). Böylece Çin,

⁷⁴ Leaked names highlight Sudan's failure to protect – HRW, http://www.sudantribune.com/article.php?id_article=14269, Erişim Tarihi:24.11.2018

Darfur'a BM askeri gücünün konuşlandırılması konusunda Sudan Hükümeti'nin rızasının olması şartını öne sürerek BM'nin talebini kabul etmiştir.

31 Ağustos 2006'da Güvenlik Konseyi, Sudan'daki Birleşmiş Milletler Misyonu'nun (UNMIS) görevini, Darfur Barışı'nın etkili bir şekilde uygulanmasını desteklemek amacıyla, mevcut görev ve operasyonları aksatmaksızın, Darfur'u da kapsayacak şekilde genişletilmesine karar vermiştir. Konsey, bu kararı 3 çekimser (Çin, Katar, Rusya) ve lehte 12 oyla kabul ettiğinden, Sudan Hükümeti'ni, BM'nin askeri gücünün Darfur'a yayılması ile ilgili 1706 sayılı kararı kabul etmeye davet etmiştir⁷⁵.

AfB misyonunun yerine BM misyonunun ikamesini öngören 1706 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararına henüz Sudan Hükümeti'nin rızası alınmadığı gerekçesiyle itiraz eden Çin, müteakip süreçte bir taraftan Sudan Hükümeti'ni bu konuda ikna etmeye, diğer taraftan ikili ilişkileri kuvvetlendirmeye çalışmıştır (Holslag, 2008: 76).

Çin, Sudan Hükümeti'yle askeri ve ekonomik ilişkilerini sürdürürken bir yandan da Sudan Hükümeti'ni BM askeri gücünü Darfur'da kabul etmesi konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Fakat Sudan Hükümeti itirazına devam etmiştir. Bunun üzerine ABD başta olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri, Çin ve Sudan'a karşı baskılarını arttırarak sürdürmüşlerdir (Holslag, 2008: 78).

Çin'in 2006 yılının sonuna kadar Batılı ülkelerin baskısı altında kalması ve ayrıca 2008 yılında Çin'de yapılacak olan olimpiyatların soykırım olimpiyatları olarak anılıp boykot çağrısında bulunulması gibi pek çok sorunun birleşmesiyle birlikte Çin Darfur'la ilgili politikasını değiştirme kararı almıştır. Kasım 2006'da Çin Cumhurbaşkanı Hu Jintao, Pekin'deki Afrika Zirvesinde Beşir'e, Darfur'da kalıcı barışın sağlanması için uygun bir çözüm yolu bulunması ve diyalog sürecinin yürütülmesi için gerekli adımların atılmasıyla ilgili önerilerde bulunmuştur. Hu Jintao Şubat 2007'deki Hartum ziyareti sırasında, Darfur'a 4.8 milyon dolarlık insani yardım, alt yapı yatırımları için 13 milyon dolarlık faizsiz kredi borcu sözü vermiş ve ayrıca Sudan'ın Çin'e olan 70 milyon dolarlık borcunu da sileceğini söylemiştir. Hu Jintao,

⁷⁵ BM Güvenlik Konseyi 31 Ağustos 2006 Tarihli 1706 Sayılı Karar.

Beşir'le olan görüşme sırasında, Darfur'da 4 yıldır sürmekte olan çatışmanın çözümü içinde ısrarcı olmuştur. Görüşmeden birkaç gün sonra Çin'in BM temsilcisi, Wang Guangya, Çin Cumhurbaşkanı'nın, Sudan'ın BM-AfB barışı koruma gücünün Darfur'daki varlığını kabul ettiğini duyurdu (Shinn, 2009: 91). Böylelikle Çin, BM birliklerinin Darfur'da yerleşmesi konusunda Sudan'ı diplomasi yoluyla ikna etmiştir (Holslag, 2008: 84).

Çin'in Sudan'a yönelik bu tutumu hem yönetimin devamlılığını sağlamış hem de ülke içinde iktidar boşluğu oluşmasının önüne geçilerek daha büyük bir kaos ortamının oluşmasına engel olmuştur. Devlet egemenliğine saygı çerçevesinde uluslararası güçlerden destek alınması Darfur'da yaşanan sürece olumlu katkı sağlamıştır. Böylece Darfur'da yaşanan çatışmaların zamanla yoğunluğu ve şiddeti azalmıştır.

4. 1. 3. AB'nin Yaklaşımı

Avrupa Birliği 2004 yılında ABD ile ortaklaşa bir bildiri yayınlayarak, Sudan Hükümeti'nin ayrılıkçı Güney Sudan isyan hareketi, SHKH/O ile imzaladığı barış anlaşmasını desteklediğini ilan etmiştir. Aynı bildiride bir taraftan Güneyde olumlu ve önemli bir gelişme olduğunu ifade ederlerken, Darfur konusunda da Sudan hükümetini uyarılmışlardır (Acar, 2010: 54).

Birlik üyelerinden Almanya Sudan'la azda olsa geçmişten gelen ticari ilişkileri olmasına rağmen hem Güney Sudan meselesine müdahil olarak Güneyin bağımsızlığını aynı gün tanımıştır hem de Darfur konusunda ABD'nin politikalarını desteklemiştir ve yaşananları soykırım olarak görmüştür. Ayrıca Sudan'daki isyancı örgüt liderlerinin de Almanya'da barınmasına izin verilmiştir (Bayram, 2013: 135).

Fransa, Darfur çatışmasının başlangıcında geri planda kalarak düşük profilli bir siyaset izlemiştir. Çatışmaların artması ve kendi müttefikleri olan Çad ve Orta Afrika Cumhuriyetlerine doğru yayılması üzerine Fransa konuyla ilgili daha dikkatli ve müdahaleci bir siyasi tavır benimsemeye başlamıştır. Ardından Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, "Darfur'da insanlığa karşı suçlar işlenmeye devam ettiği sürece ve aynı zamanda anlaşmalara bağlı kalınmadıkça, Sudan'a yaptırım uygulamaktan başka seçeneğin kalmayacağını ifade ederek Sudan'ı tehdit etmiştir" (Salih, 2008: 15).

Fransa kendi çıkarlarına yönelik tehdit algısı üzerine Darfur'la ilgilenmeye başlamıştır. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Phillippe Douste-Blazy'nin yaşananlarla ilgili "soykırım" ifadesini kullanmıştır⁷⁶. Müttefikleri olan Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nin, Sudan tarafından tehdit altında olduğu gerekçesiyle Darfur sınırı boyunca askeri birliklerin konuşlandırılması yönündeki çaba ve talepleri (Salih, 2008: 15), Fransa'nın bölgede kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda bir siyaset izlediğini göstermiştir (Bayram, 2013: 133).

Görüldüğü üzere; Almanya ve Fransa kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda Afrika'nın nimetlerinden faydalanabilmek için ABD ile eşdeğer bir politika yürütmüşlerdir. Bu amaçla bölgedeki isyancı liderleri destekleri de iddia edilmektedir (Acar, 2010: 54)

Tony Blair liderliğindeki İngiltere'de, Darfur sorunu boyunca Sudan Hükümeti'ne karşı ABD ile aynı tarzda saldırgan bir politika izlemiştir. İngiliz Hükümeti şiddetin son bulması için Sudan hükümetine yönelik diplomatik baskı ve ekonomik yaptırım uygulama yolunu tercih etmiştir. Hatta Sudan Hükümeti'ni, sivilleri korumak için bölgeye askeri güç göndermekle tehdit eden İngiliz hükümeti, bu iddiayı sonradan inkâr etmiştir. İngiliz Hükümeti'nin Sudan'a karşı yumuşamasının sebebi Dışişleri Bakanı Jack Straw'un Ağustos 2004'teki Darfur ziyareti olarak görülmüştür. Bu ziyaret sonrası Sudan hükümetine biraz zaman tanınması gerektiği ifade edilmiştir. Sudan hükümetinin BM askeri gücünün Darfur'daki varlığına karşı çıkması üzerine İngilizler, Sudan Hükümeti'ne karşı yine sert bir diplomatik tavır takınmıştır. İngiltere, Darfur'un uçuşa yasak bölge ilan edilmesini talep etmiştir. İngiltere'nin bu tutumu, özellikle bölgeyi yıllarca idare etmiş olması, bölgeyi tanınması ve tarihsel geçmişine rağmen Darfur hususunda ABD ile eşdeğer bir siyaset izlemesi Sudanlı pek çok düşünürü hayal kırıklığına uğratmıştır (Salih, 2008:14).

İngiltere, Darfur'la ilgili Sudan'a karşı bir yandan ABD gibi sert siyasi tavır alırken diğer yandan da perde arkasında ticari faaliyetlerine devam ederek ekonomik çıkarlarını korumaya ve sürdürmeye devam etmiştir (Bayram, 2013: 132).

⁷⁶ Europe's Indifference to Darfur- Sudan Tribune: Plural News, 2006, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article18369>, Erişim Tarihi:9.12.2018

Almanya, Fransa ve İngiltere Darfur'da yaşanan insanlık dramı neticesinde ekonomik yaptırımlar uygulanması ile ilgili tavır alırken, Yunanistan, İtalya ve İspanya ekonomik yaptırımlara karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla bu durum AB'nin Darfur konusunda ortak bir karar alıp harekete geçmesine engel teşkil etmiştir⁷⁷. Darfur çatışmasında ABD ile ortak tutum sergileyen Avrupa Birliği ülkeleri, NATO ve BM güçlerinden oluşan bir barış gücünün bölgeye gönderilmesini istemişler, sonrada Afrika Birliği'nin gönderdiği barış gücünü siyasi, mali ve lojistik olarak destekleme kararı almışlardır (Acar, 2010: 54).

Sonuç olarak; AB'nin ne kurumsal olarak ne de birlik üyesi ülkeler bazında düşünüldüğünde, Darfur'da yaşananlara yönelik net bir tavır sergilenmediği, ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiği, hayati anlamda olumlu bir sonuç alınmadığı görülmektedir.

4. 1. 4. Komşu Ülkeler ve Darfur

Sudan'ın Darfur eyaletinde geçmişten beri süregelen kabileler arası çatışmaların 2003 yılında şiddetlenmesinde ve uluslararası bir krize dönüşmesinde etkili olan iç ve dış faktörler söz konusudur. Ülkenin yaşadığı kıtlık ve kuraklıklar, arazi paylaşımı noktasında kabileler arası anlaşmazlıklar ve yanlış hükümet uygulamaları vs. tüm bunlar iç sorunlar olarak görülürken bir de sorunu içinden çıkılmaz bir hale getiren dış faktörler vardır. Dış faktörler bölge üzerinde çeşitli planları olan ve bu krizden kar sağlamaya çalışan ülkelerle ilgilidir. Bir takım siyasi ve ekonomik çıkarlarından dolayı çatışan tarafları çıkarlarına uygun olarak desteklediği düşünülen bu devletler, Sudan'da ve tüm bölgede istikrarsızlığın önemli nedeni sayılabilir. Bunun yanı sıra çatışma sürecinde istikrarın sağlanması için çaba sarf eden ülkeler de vardır (Acar, 2010: 45).

Eritre, Sudan'ın doğu tarafından sınır komşusudur. Darfur'da yaşanan çatışmaların daha da yoğunlaşmasında ve uluslararasılaşmasında komşu devlet Eritre'nin payının olduğuna dair iddialar mevcuttur. Eritre'nin Darfur'da faal olan

⁷⁷ AB'de Sudan Krizi | DÜNYA | DW |, 2004, <https://www.dw.com/tr/abde-sudan-krizi/a-2526034>, Erişim Tarihi:6.12.2018.

örgütlere askeri eğitim verdiği ve başkent Asmara'da kamplar tesis ettiği iddia edilmiştir (Acar, 2010: 45).

Darfur'da yaşanan olaylarda İsrail'in payının olduğu ve hatta bölge de kendisine müttefik olarak seçtiği Eritre aracılığıyla Darfur'daki isyancılara silah ve istihbarat akışı sağladığı da iddia edilmiştir. Eritre'de, İsraililer ve Darfurlu isyancılar arasında yapılan bir toplantıda bazı İsrail silahlarının Darfur'lu isyancılara ulaştırılması konuşulmuş ve pazarlıklar yapılmıştır. Bölgede bir Müslüman-Arap devletin güçlü olmasındansa, İsrail uydusu zayıf bir ülkenin olması Yahudilerin işine gelmiştir⁷⁸.

Çad, Sudan'ın batısında yer alır ve aynı zamanda Darfur'un sınır komşusudur. Bölge nüfusunun etnik yapısı ve dağılımı gözetilmeksizin çizilen Sudan-Çad sınırının her iki tarafında da aynı Afrikalı kabileler yaşar. Örneğin; Afrikalı Zaghava ve Arap Masalit kabileleri Sudan-Çad sınırının her iki yakasında da yaşamaktadırlar. Başka bir ifadeyle, uluslararası sınır ayrımı, aynı etnik grup ve kabileleri ikiye bölerek yarısını Çad'da diğer yarısını da Sudan'da yaşamaya zorlamıştır (Acar, 2010: 47). Bu iki ülke arasında sınırları aşan derin kültürel ve aşiret bağları vardır. Bu bağlar, resmi farklılıklara rağmen iki ülkedeki insanlar arasında güçlü ilişkiler kurulmasını sağlamıştır⁷⁹.

2003 yılında Darfur'da, Sudan hükümetiyle daha fazla politik temsil ve ülkenin petrol gelirlerinin payını talep eden isyancılar arasında çatışmalar patlak verdiğinde, isyan eden grupları bastırmak için başlatılan askeri operasyon sonucunda insanlar yerlerini terk ederek Çad'a sığınmaya başlamışlardır. Olayların rejime destek veren gruplarla rejim karşıtı gruplar arasında bir çatışmaya dönüşmesiyle kriz daha da derinleşmiştir. Kriz sürecinde Çad'ın girişimleriyle 2004 yılının Nisan ayında Çad'ın başkenti N'Djamena'da imzalanan anlaşma ile ateşkes ilan edilmiş, Sudan hükümeti ile Darfur'daki isyancı gruplar SKH/O ve AEH arasında barış görüşmeleri başlamıştır. Kısa bir süre sonra taraflar Nijerya'nın başkenti Abuja'da, Darfur'daki insani durumun

⁷⁸ A., E., Dağ, 2004, Darfur ve İsrail, <http://www.haksozhaber.net/okul/darfur-ve-israil-5186yy.htm>, Erişim Tarihi:23.12.2018.

⁷⁹ Defining Sudan-Chad Relations- VOA News, <https://www.voanews.com/a/a-13-chad2007-01-14-voa-17-66511042/553219.html>, Erişim Tarihi:29.12.2018.

iyileştirilmesi için anlaşmaya varmıştır. 2004-2005 yılları arasında kısa süreli iyileşmenin ardından silahlı çatışmalar yeniden alevlenmiştir⁸⁰.

Sudan ve Çad arasındaki ikili ilişkiler normal seyrinde ilerlerken, Çad'ın Devlet Başkanı İdris Deby'nin, Darfur krizi sürecinde Sudan hükümetinin yanında yer alması eleştirilmiştir. Deby bilindiği üzere Zagava kabilesine mensuptur. Sudan'da hükümete karşı isyan edenler arasında Zagava kabilesi mensupları da olduğundan dolayı Çad'ın başkanı, Sudan hükümetinin yanında olarak kendisini zor bir duruma düşürmüştür. Bu ikilem içinde ilerleyen çatışmalar nihayetinde Çad'a da sıçramıştır. 2005-2006 yıllarında Sudan askeri uçaklarının isyancı gruplara yönelik Çad'a doğru sınır ötesi operasyonları sonucunda iki ülke arasındaki olumlu hava tersine dönmüştür (Acar, 2010: 47).

Çad Cumhurbaşkanı Deby, başkent N'Djamena'ya yapılan saldırıdan Sudan devletini sorumlu tutmuş ve Sudan'ın isyancıları desteklediğini iddia etmiştir. Böylelikle diplomatik ilişkileri kesme kararı almıştır⁸¹. Aynı şekilde Sudan'da yapılan saldırılarda isyancılara Çad'ın destek verdiğini ileri sürerek bu ülke ile ilişkilerini kestiğini açıklamıştır⁸².

İki ülke arasında ki karşılıklı suçlamalar ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi birkaç ülkenin arabuluculuğuyla sona ermiştir. Özellikle Libya lideri Muammer Kaddafi bu süreçte etkin rol oynamıştır. Yeniden diplomatik ilişkilerin kurulması, istikrar ve barış için umut verici olmuştur⁸³.

Sudan'ın kuzeybatı komşusu olan Libya ile ilişkileri, 1980'lerde aşırı düşmanlık ve samimiyet arasında değişiyordu. Numeyri ve Libya lideri Muammer el Kaddafi birbirine karşı özellikle düşmandı⁸⁴. Bu düşmanlığın sebebi Kaddafi'nin Darfur'a olan ilgisiydi.

⁸⁰ S., Orakçı, 2018, Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya, https://insamer.com/tr/sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya_1544.html, Erişim Tarihi:13.01.2019.

⁸¹ Chad and Sudan resume relations, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4775111.stm>, Erişim Tarihi:13.01.2019

⁸² Orakçı, 2018.

⁸³ Chad and Sudan resume relations.

⁸⁴ Libya, <http://countrystudies.us/sudan/77.htm>, Erişim Tarihi: 13.1.2019.

1969 yılında kanlı bir darbeyle yönetimi ele alan Kaddafi oldukça hırslı bir liderdi ve sınırlarını aşan hedeflerini gerçekleştirmek için istikrarsız bölgelerdeki şiddet gruplarını desteklemiştir. Kaddafi hedef ve idealine Büyük Libya İmparatorluğunu kurmayı koymuştu. Bunun için Sahra İslam Devleti adı altında Libya, Sudan ve Mısır'ı birleştirmek ve başına geçmek istiyordu. Ancak bu fikir Mısır ve Sudan Devlet Başkanları tarafından kabul görmemiştir. 1974'te, Sudan Cumhurbaşkanı Numeyri'nin öldürülmesini istemiş ve bölgedeki darbeleri silahlandırıp, finanse etmiştir (Natsios, 2012: 50). Kaddafinin hedefi öncelikle Arap ırkı ve kültürünü yaymak sonrasında Afrika'da Libya devletinin etki alanını genişletmekti (Natsios, 2012: 51).

Darfur'u da hayalindeki büyük Libya devletinin parçası haline getirmek isteyen Muammer Kaddafi yönetimi, buraya çok sayıda Libya askerini konuşlandırmıştır. Libya nüfuzunu kendi rejimine tehdit olarak değerlendiren Hissene Habre liderliğindeki Çad'da karşılık olarak buradaki Libya birliklerine saldırılar düzenlemiştir. Böylece Darfur, iki komşu devletin nüfus mücadelesinin sahnelendiği ve bu devletler aracılığıyla Sudan Hükümeti'ne karşı muhalefet hareketlerinin örgütlenmeye çalışıldığı bir merkeze dönüşmüştür (Bayram, 2017: 232).

Muammer Kaddafi'nin büyük Libya projesi gerçekleşmese de yönetimi süresince bölgeye olan ilgisi devam etmiştir. Darfur krizinin derinleşmesi ve uluslararasılaşması sürecinde Kaddafi Batıyı suçlamıştır. Krizin büyümesinde Sudan petrollerinden pay almak isteyen Batılı Petrol şirketlerinin çıkar çatışmalarının etkili olduğunu iddia etmiştir (Özmen, 2008:204). Kaddafi, Sudan Hükümeti'nin Darfur'daki iç sorunlarını, Afrika Birliği üyelerinin desteğini alarak çözüme kavuşturmasını ve Batılı güçlerin cephesi olan BM'nin sürece müdahil olmaması gerektiğini vurgulamıştır (Natsios, 2012: 51).

Mısır'ın tarih boyunca Sudan'la etkileşimi devam etmiştir. Bağımsızlık öncesinde Osmanlı ve İngiliz yönetimleri dönemlerinde Mısır'a bağlı olan Sudan'ın , bağımsızlıktan sonra da Mısır'la yakın ilişkileri devam etmiştir.

Mısır, Darfur'da isyancıların hükümete karşı silahlı mücadeleye girmesinden itibaren daima Sudan hükümetini desteklemiştir. Mısırlı yetkililer hükümetin isyancılara karşı meşru müdafaa hakkını kullandığını beyan etmişlerdir⁸⁵.

Mısır, Darfur sorununun çıktığı dönemlerde pasif yaklaşım göstermiştir. Ancak soruna BM'in müdahil olmasıyla birlikte görüş bildirmeye başlamıştır. Özellikle BM'in Darfur'a güç gönderme kararı sadece Sudan'ı değil Mısır'ı da endişelendirmiştir. Bu kararın alınmasıyla beraber Mısır hükümeti, öncelikle Sudan hükümetinin görüş ve onayının alınması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Ayrıca Mısır hükümeti Sudan hükümetinin konuya ilişkin vereceği onayın oldukça önem taşıdığına altını çizerek belirtmiştir. Mısır hükümetinin bu konudaki düşünce ve endişelerinin temelinde, BM'in bölgeye göndereceği askeri gücün yaratacağı etkilerin boyutudur. Darfur'a gönderilecek barış gücünün, oldukça fazla yetkilere sahip olması ve Sudan hükümetince onaylanmaması, sadece Darfur'u değil Sudan'ın da komşu ülkelerle olan ilişkilerini denetleyebilmesi, BM Barış Gücü'nü işgalci bir güce dönüştürmesi yatmaktadır. Mısır'lı strateji uzmanları, ABD'nin Sudan'daki varlığının yeni Ortadoğu projelerinin bir parçası olduğu düşüncesiyle eleştirerek olumsuz bakmaktadır (Özmen, 2008: 204).

Genel olarak bakıldığında Mısır, Darfur çatışmasının çözümüne ilişkin Sudan Hükümeti'ni desteklemiş ve barış gücüne katkıda bulunmuştur.

Etiyopya Sudan aleyhinde olabilecek her harekete destek vermekten çekinmeyen ülkelerden birisi de Etiyopya'dır. Etiyopya, Darfur'daki isyancı gruplara uluslararası destek ve yardımları ulaştırma da köprü rolü oynamakta ve lojistik destek sağlamaktadır. Etiyopya ve Eritre Washington'dan Sudan'daki isyancıları desteklemek üzere göz ardı edilemeyecek destekler almışlardır. Eritre açıkça ve resmen Sudan'daki ayaklanmaları desteklemiştir. 1997'deki Eritre ve Etiyopya saldırılarıyla ilgili olarak Sudan, bu ülkelerin tank ve ağır makineli silahlarının Güney Afrika'dan, savaş uçaklarını Rusya'dan aldığını, silah alımlarını Amerika'nın finanse ettiğini, Amerikan askeri uçaklarının silah nakliyesi gerçekleştirdiğini, askerlerin de İsrail tarafından eğitildiğini BM'ye gönderdiği bir mektupta belirtmiştir.

⁸⁵ Egyptian FM defends Sudan's military campaign in Darfur-Sudan, 2009, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article32635>, Erişim Tarihi: 15.1.2019

Daha geniş çerçeveden değerlendirilecek olursa, ABD ve İsrail Sudan'a karşı bir cephe oluşturmak üzere Eritre, Etiyopya, Ruanda ve Uganda'yı sürekli desteklemişlerdir. İsrail ve ABD, Afrika'ya yönelik planları çerçevesinde Etiyopya, Eritre, Uganda, Ruanda ve Kenya'yı Sudan'a karşı sürekli kışkırtıyor, yönlendiriyor ve destek veriyorlardı. Örneğin; Etiyopya, 12 Ocak 1997'de Etiyopya - Sudan sınır kentlerinden Kurmuk ve Qessan'a saldırdı ve bu bölgeleri işgal etti. Etiyopya bu saldırılarla hidroelektrik santralini ele geçirmeyi amaçlıyordu. Eritre, Sudan'ın sahil şeridini ve limanlarını işgal ederek deniz yolu bağlantısını kesmeyi amaçlıyordu. Uganda ise güneydeki Hıristiyan ve animistleri ayaklandırarak bu bölgeleri ele geçirmeyi amaçlamıştı. ABD ve İsrail, bu küçük ülkelere destek vererek Sudan'ın parçalanması hedefine hizmet ettirmiş oluyordu. Fakat ne ABD, ne İsrail, ne de Sudan'ın komşuları şimdiye kadar hedeflerine ulaşamamışlardır (Acar, 2010: 50-51).

4. 1. 5. Güney Sudan'ın Tutumu

Sudan'ın güneyiyle olan sorunları II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sudan'ın ve Batı'nın gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Sudan'ın güneyiyle olan 1960'dan beri devam eden bir savaşın ardından 2011 yılında Güney'in Kuzey'den ayrılmasıyla sona ermiştir. Güney Sudan'ın bağımsızlık kazanması elbette en başta Sudan'ı ve sonra komşusu durumundaki diğer bölge ülkelerini de etkilemiştir. Etnik ve dinsel ayrımın öne çıktığı Güney Sudan meselesi son aşamada uluslararası basın algısında İslam ve Hıristiyanlık arasında kutuplaşan bir mücadeleye dönüştürülmüştür. Ve 2011 halk referandumu ile ortaya çıkan sonuç özellikle Batılı ülkeleri oldukça memnun etmiştir. Demokrasi zaferi olarak görülen ayrılma sonrasında yaşanan gelişmeler ve ülke sakinlerinin kendi aralarındaki iktidar mücadeleleri Güney Sudan'da refah ve huzura engel olmuştur (Orakçı, 2017: 1).

Güney Sudan iç savaşı yaşanırken buradaki olaylar Darfur'a da sıçramıştır. Darfur'da da çatışmaların başlamasında ve ilerlemesinde Güney Sudan'ın isyancı güçleri etkin rol oynamışlardır.

2011 yılında bağımsızlığını kazanan Güney Sudan bu tarihten itibaren de yine komşu ülkelerin iç siyasetine karışmaya başlamıştır. Sudan'ın silahlı muhalafetini desteklemeye devam ederek Hartum rejimini devirmeye çalışmıştır. Sudan ise Güney'in bu saldırgan politikasına karşılık Güney Sudan'daki silahlı örgütleri destekleyerek iç

savaşın yeniden alevlenmesinde etkili olmuştur⁸⁶. Dolayısıyla 1956 yılında Sudan'ın bağımsızlığından itibaren yaşanan çatışma ve istikrarsızlık süreci, Güney Kuzey yaşansa bile hala bitmemiştir.

4. 2. Darfur Sorunu'nun Uluslararası Bir Hukuk Sorununa Dönüşmesi

Darfur sorunu, Sudan'ın bağımsızlığından itibaren 50 yıllık bir geçmişe sahip olsa da bu sorun özellikle 2003-2004 yıllarında dünya gündeminde yer almaya başlamıştır.

1989'da Sudan'da iktidara gelen Ömer El Beşir Hükümeti, Müslüman Kardeşlerle işbirliği yaparak darbe yaptıktan sonra iktidarı ele geçirmiştir. Daha sonra önceleri Müslüman Kardeşler bünyesinde faaliyet gösteren Davud Yahya Bolad, 1990'da SKH/O'ya katılmıştır. Güney Sudan'da yıllardır merkezi hükümete karşı savaşan SKH, Bolad'ın, Darfur'da silahlı bir birim oluşturmasını sağlamıştır. Başlangıçta Darfur'daki çatışmaları hafife alan ve taraf olmamayı tercih eden hükümet ise, El Fasher saldırısı sonrasında daha etkili önlemler alması gerektiğini fark etmiştir. Özellikle, ülkenin doğusunda Eritre ile bağlantılı isyancı grupların da ortaya çıkması ve kendisine yönelik muhalefetin artmasıyla olaylara müdahale etmesi gerektiğinin farkına varmıştır ve ciddi müdahalelerde bulunmuştur. Sudan ordusunun büyük kısmının iç savaş süreci nedeniyle hala güneyde bulunuyor olması sonucu hükümet ordunun yetersiz kaldığı yerlerde bazı yerel milislerden istifade etmiştir. Sudan ordusunun sayıca yetersizliği çöl operasyonları için yeterli eğitime sahip olmayışıyla birleşince, muhaliflerin vur- kaç taktiğiyle bastırılmayacağını anlaşılmasını sağlamıştır (Flint, J., A., Wall, 2008: 119).

Sudan hükümeti birçok kez ordunun yetersiz kaldığı durumlarda yerel milislerden ve kendisine yakın hissettiği çetelerden istifade ettiği gibi bu defa da Arapça "atlı cinler" manasına gelen Cancavidlere silah yardımıyla bulunarak onlardan faydalanmıştır. Sudan hükümetinin 2003-2004 yıllarında Cancavidlerle ittifak yapması ve hükümet tarafından Araplara destek verildiği iddiaları var olan sorunu daha da büyütülmüştür (Mamdani, 2009: 69).

⁸⁶ İ., Nassır, 2017, Güney Sudan Krizinin Nedenleri ve Çözüm Önerileri, <https://ankasam.org/guney-sudan-krizinin-nedenleri-ve-cozum-onerileri/>, Erişim Tarihi: 16.1 2019.

İsyancılar ve hükümet yanlısı gruplar arasında süren çatışmalarda sivil halkın zarar görmeye başlamasıyla birlikte Darfur'daki durum uluslararası örgütlerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Bölgede yaşanan insani krizin durdurulması için uluslararası güçlerin desteğine ihtiyaç duyulmuştur (Dalar, 2010: 269). Bu süreçte BM ve UCM'nin soruna müdahil olup Darfur'la ilgili aldıkları kararlar, Darfur sorununun uluslararası alana taşınmasında ve uluslararasılaşmasında etkili olmuştur Böylece yerelde ortaya çıkan ve uluslararası nitelikte olmayan bu silahlı çatışma uluslararası bir hukuk sorunu haline gelmiştir. Çalışmanın bu bölümünde BM ve UCM'nin Darfur'la ilgili aldığı kararlar doğrultusunda yaşanan süreç irdelenecektir.

4. 2. 1. BM'nin Darfur Sorununa Müdahil Olması

Darfur, sömürgeci yönetim altına girdiği günden itibaren ufak çaplı kabileler arası çatışmalara sahne oldu. Darfur'da, sömürgeci yönetimlerin ve bağımsızlık sonrası yönetimi ele alan siyasal iktidarların yanlış uygulamaları, yoksulluk, kıtlık, çölleşme, kaynakların paylaşımı, otlak ve sulak alanların kullanılması gibi pek çok konuda çatışmalar yaşandı. 2003 yılına gelindiğinde çatışmaların şiddeti arttı ve ağır insani kayıplar yaşanmaya başladı. Yaşanan büyük insani kayıplar açısından, hükümet ve hükümet karşıtı isyancılar arasında yaşanan çatışmalar değerlendirildiğinde, gerek hükümetin gerekse isyancıların insan hakları ihlallerine sebebiyet verdikleri görülmektedir.

Ayırım yapılmaksızın tüm Darfur halkı, Darfur'da yaşananlardan etkilenmiştir. Özellikle köylere yapılan saldırılar, yağma ve yıkım, hukuka aykırı eylem ve işlemler, işkence, ağır insan hakları ihlalleri, sivillerin öldürülmesi, kitlesel katliamlar ve yargısız infaz her yerde görülmüştür (Keskin, 2009: 69). Bölge de yaşanan çatışmaların durdurulamaması, insani krizin daha da artması ve hükümetin çatışmaları engelleyici ve tansiyonu düşürücü politikalar yürütememesi uluslararası müdahale ihtiyacını arttırmıştır. Bu noktada BM önemli bir misyon üstlenerek soruna müdahil olmuştur ve alınan kararlar çerçevesinde çatışmanın şiddeti az da olsa hafiflemiştir.

BM'nin ana kuruluş amaçlarından biri uluslararası barış ve güvenliği sağlamaktır⁸⁷. Uluslararası barış ancak sosyal adalet, insan haklarına saygı, iyi yönetim

⁸⁷ BM Antlaşması Madde:1/1, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2018.

ve demokratik süreçle ülkelerin ekonomik olarak kalkınmalarına yardımcı olarak mümkündür. Bu hedeflerin daha sağlam bir şekilde gerçekleşebilmesi için en üst düzey kurum BM'dir. BM'nin faaliyetleri; çatışmaları önleme, arabuluculuk yapma, barışı koruma, barışı inşa etme üzerinedir. BM'nin barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu en yetkili organı Güvenlik Konseyi'dir⁸⁸. Dünyanın en büyük uluslararası örgütü olan ve barış ve güvenliğin tesisi için kurulan BM uzun süre Darfur'da yaşananlara sessiz kalmıştır. BM'nin Darfur'daki duruma yönelik tepkisizliği sürekli eleştirilmiştir. Siyasal ve askeri anlamda bölgenin istikrarına yönelik adım atmayan BM, bu süreçte sadece insani yardımlarla, mülteci komisyonlarının kurulması vs. aracılığıyla bölgeye müdahil olmuştur. BM iki sebepten ötürü bölgeye yönelik herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Birincisi ülkenin kuzeyi ve güneyi arasında devam eden bir barış süreci vardı ve bu süreci yanlış bir adım atıp baltalamak istemedi. İkincisi ise BM Güvenlik Konseyi'nde ve BM Genel Kurulu'nda Darfur'daki duruma yönelik atılacak adımlar noktasında üyeler arasında fikir farklılıklarının olmasıydı (Akgün, 2010: 29). Konseyin 5 daimi üyesinden; ABD, Çin veya Rusya'nın bölgeye yönelik herhangi bir müdahale kararını veto etme riski bulunmaktaydı. Özellikle Çin, Sudan ile yakın ekonomik ilişkiler içindeydi. ABD ve Rusya'da bölgede ki Çin hâkimiyetinden rahatsızdı. Dolayısıyla farklı kararlar almaları mümkündür (Acar: 2010: 59). Tüm bunların yanı sıra BM'nin bağımsız bir devletin işlerine karışmama ilkesi⁸⁹ gereği Sudan hükümetine karşı yaptırım gücü yüksek olan kararların alınıp uygulanması engellenmiştir.

Yaşanan insani krizin daha da büyümesi, uluslararası toplumun, medyanın baskısı neticesinde BM Güvenlik Konseyi Darfur'da yaşanan durumlarla ilgili bazı kararlar almaya başlamıştır. Alınan kararlardan önce bu kararları alabilmesi için hangi yasal dayanağı kullandığına bakmak gerekmektedir. BM Sözleşmesi'nin VII. Bölümünde tanınan yetkilere dayanılarak BM Güvenlik Konseyi Darfur'la ilgili kararlar almıştır (Elibol, 2009: 22).

⁸⁸ İşte BM: BM Teşkilatı-UNIC, <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html>, Erişim Tarihi: 30.05.2018.

⁸⁹ BM Antlaşması'nın 2/7. maddesinde: "Antlaşma'nın hiçbir hükmü, özü bakımından, bir devletin ulusal yetkisindeki işlere BM'nin karışmasına izin vermediği gibi, üyeleri de bu türden işleri Antlaşma uyarınca çözüme bağlamaya zorlayamaz" ifadesiyle devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesi açıklanmıştır, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>.

BM Antlaşması'nın VII. bölümü barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak önlemler çerçevesinde düzenlenmiştir⁹⁰. Güvenlik Konseyi'nin BM Ant. VII. bölümü çerçevesinde harekete geçebilmesi için gerekli şartlar Sözleşme'nin 39. maddesinde düzenlenmiştir. Konsey önüne gelen olayda BM Sözleşmesi'nin VII. bölüm 39. maddesi gereğince bir barış tehdidi, barışın bozulması durumu ya da saldırı halini tespit ederse müdahale hakkını kullanır⁹¹.

Darfur'da yaşanan olayları dünyaya duyurmak ve devletlerin dikkatini bölgeye çekebilmek için Batı dünyası yoğun bir medya propogandası yürütmüştür. Bölge de çatışmaların yoğunlaşması ve sivil kayıpların artması, Cancavidlerin kitlesel katliamları neticesinde uluslararası toplumda beklentiler artmıştır (Keskin, 2009: 68). Uluslararası toplum Darfur'da yaşanan bu çatışma sırasında hukuka aykırı fiiller, insanlık dışı muameleler, savaş suçları ve soykırım suçu işlendiği iddialarıyla yaşananları durdurabilmek için harekete geçmiştir. Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olduğu gerekçesiyle BM Güvenlik Konseyi tarafından, Sudan Devleti Roma Statüsüne taraf olmamasına rağmen Darfur olaylarının sona ermesi, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için müdahale edilmiştir (Osman, 2016: 187-188).

4. 2. 2. BM Güvenlik Konseyi'nin Darfur'la İlgili Aldığı Kararlar

BM Güvenlik Konseyi bir ülkenin egemenlik haklarına doğrudan müdahale de bulunmadan, fakat yaşanan insan hakları ihlallerini de görmezden gelmeyerek Darfur'da yaşanan durumlarla ilgili tarafların uymaları gereken bazı kararlar almıştır. Alınan bu kararlar çerçevesinde taraflara bir bakıma uyarıda bulunularak uluslararası barış ve güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu başlık altında konuyla ilgili BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar incelenecektir.

4. 2. 2. 1. 1556 No'lu Karar

BM Güvenlik Konseyi'nin her şeyden önce ilk sorumluluğu uluslararası barış ve güvenliği korumaktır. BM'ler Sözleşmesinin VII. bölümünde uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi, bozulması ve saldırı halinde alınacak önlemler sıralanmıştır. Madde 39'da ifade edildiği gibi yukarıda sayılan durumlar tespit edildiğinde Güvenlik

⁹⁰ BM Antlaşması VII. bölüm.

⁹¹ BM Antlaşması VII. bölüm madde:39.

Konseyi bozulan barış ve güvenliğin yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunur, önlemler alır⁹². Bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nin 30 Temmuz 2004 tarihli 1556 sayılı kararı önemli bir adımdır.

BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1556 sayılı kararda; bölgede yaşanan insani krizin endişe verici olduğu ve insan hakları ihlalleri, uluslararası hukukun ihlali, sivillere yönelik saldırılar ve yüzbinlerce insanın hayati risk altında olduğu bu sebeple de tarafların derhal harekete geçmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle Sudan hükümetinden bölgeye yapılacak olan insani yardımların ulaşımını kolaylaştırması, insani yardımın sağlanmasını engelleyecek tüm kısıtlamaları ortadan kaldırması, bölgede yardıma ihtiyaç duyan nüfusa erişimin sağlanması, yaşanan uluslararası hukuk ve insan hakları ihlallerini araştırıp bunlara yönelik BM ile işbirliği içinde soruşturmaları başlatması ve yürütmesi, hukuk ve düzeni sağlayarak topraklarında yaşayan nüfusu güvence altına alması istenmiştir⁹³.

1556 sayılı kararda; Sudan Hükümeti'nden Darfur'daki isyancı SKH/O ve AEH ile siyasi görüşmelere derhal başlaması ve Cancavid silahlı çetelerini 30 gün içinde silahsızlandırması, çete liderlerini ve bağlantılarını yakalayıp yargılaması talep edilmiştir⁹⁴.

BM Genel Sekreterliği'nin, Konsey'de alınan karar doğrultusunda Darfur'daki durumu takip edip her ay başında Darfur'la ilgili ilerleme veyahut eksiklikler hususunda Konseye rapor vermesi kararlaştırılmıştır. Kararda Sudan hükümetine karşı askeri gücün kullanılmasına izin verilmemiştir. Konsey ayrıca bütün devletlerin Darfur'da çatışmaya katılan bütün gruplara silah, mühimmat, teçhizat vs. satışının önlemesi kararını da almıştır. Bu kararda sivil halkı korumada esas sorumluluğun Sudan hükümetinde olduğu ancak, Sudan hükümetinin yükümlülüklerini yerine getirmemesinden endişe edildiği ifade edilmiştir. Afrika Birliği'nin krize müdahil olmasından duyulan memnuniyet dile getirilmiş ve uluslararası toplumun Afrika

⁹² Birleşmiş Milletler Antlaşması.

⁹³ BM Güvenlik Konseyi 30 Temmuz 2004 Tarihli 1556 Sayılı Karar, <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/sudan-sres1556.php>, Erişim Tarihi: 30.05.2018.

⁹⁴ BM Güvenlik Konseyi 30 Temmuz 2004 Tarihli 1556 Sayılı Karar.

Birliğinin çabalarına destek vermeleri çağrısında bulunulmuştur. Kararda Sudan hükümetinden ve isyancı gruplardan kapsamlı bir barış anlaşmasına ulaşmaları istenmiřtir⁹⁵.

BM'nin almış olduğu bu kararda bölgedeki çatışmaların durdurulması konusunda hükümete süre vermesi ancak ayrılıķçı milislerin engellenmesine yönelik ciddi bir kararlılık ortaya koymaması Sudan hükümeti tarafından eleştirilmiş ve objektif bulunmayan bu karar reddedilmiştir. Barış konusunda önemli bir adım olarak ilan edilen BM kararı neticesinde istenilen sonuca ulaşılamamıştır (Arslan, 2011: 62).

4. 2. 2. 2. 1564 No' lu Karar

18 Eylül 2004 tarihinde BM Güvenlik Konseyi Darfur hakkında 1564 sayılı kararı almıştır. Yeni karara göre; Sudan hükümeti 1556 sayılı karar çerçevesinde üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemektedir. Bütün taraflar özellikle Cancavidler yağma ve yıkıma, her türlü ihlale devam etmektedirler.

Kararda sivil nüfusu koruma sorumluluğunun Sudan hükümetine ait olduğu ifade edilmiştir. Bir nceki kararda da olduğu gibi bu kararda da yine Afrika Birliği'nin bölgedeki varlığından duyulan memnuniyet dile getirilmiş ve taraflara birliğin çabasına destek vermeleri konusunda çağrıda bulunulmuştur ve yine ye devletlerden birliğin lojistik, ekipman, finansman ve diğer ihtiyaçlar doğrultusunda desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sudan hükümetinden; Darfur'daki yerinden edilmiş kişilerin, mültecilerin ve savunmasız insanların emniyetli bir şekilde evlerine dönmelerinin sağlanması talep edilmiştir. Ayrıca hkmetten, şiddet eylemlerini durdurması, Darfurda şiddet ve vahşete sebep olup yaygın insan hakları ihlalleri gerçekleştirenlerin, yargı önüne çıkarılıp yargılanmaları ve tutuklanmalarını sağlaması ve tutuklananların isimlerinin Afrika Birliği yetkililerine vermesi istenmiştir ⁹⁶.

⁹⁵ BM Güvenlik Konseyi 30 Temmuz 2004 Tarihli 1556 Sayılı Karar.

⁹⁶ BM Güvenlik Konseyi 18 Eylül 2004 Tarihli 1564 Sayılı Karar, [https://www. securitycouncilreport. org/un-documents/document/darfur-sres1564.php](https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/darfur-sres1564.php), Erişim Tarihi: 30.05.2018.

BM Güvenlik Konseyi 1564 sayılı kararıyla Genel Sekreter'den Darfur'da yaşanan olaylar neticesinde bir soykırım olup olmadığı hususunda araştırmak yapmak üzere bir Uluslararası Soruşturma Komisyonu kurmasını istemiştir ⁹⁷.

4. 2. 2. 3. Darfur Soruşturma Komisyonu'nun Raporu ve Darfur'da İşlenen Uluslararası Suçlar

2003'te başlayıp 2004'e kadar şiddetini arttıran ve halen düşük yoğunluklu olsa da devam eden Sudan'ın Darfur bölgesindeki olaylarda insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk normları ciddi ve yoğun bir şekilde ihlal edilmiş ve büyük felaketler yaşanmıştır. Bu yüzden BM Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın 39. maddesine dayanarak Sudan'daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği kanaatine varmıştır ⁹⁸.

BM Antlaşması'nın 7. bölümü kapsamında, insan haklarına ve uluslararası hukuka aykırı eylemler ile soykırım suçu ve insanlığa karşı suç unsurlarının oluşup oluşmadığının belirlenmesi amacıyla BM Güvenlik Konseyi, 18 Eylül 2004 tarih ve 1564 sayılı kararla BM Genel Sekreterine bir komisyonun kurulması konusunda yetki vermiştir. Bu karar doğrultusunda Ekim 2004'te BM Genel Sekreteri tarafından, Antonio Cassese başkanlığında 5 kişiden oluşan Darfur Olaylarına İlişkin Uluslararası Araştırma-Soruşturma Komisyonu oluşturulmuştur. Genel Sekreter Komisyondan 3 ay içinde bölgedeki bulguları çerçevesinde rapor hazırlayıp sunmasını istemiştir. Komisyon 25 Ekim 2004 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Komisyonun çalışmaları yasal araştırmacılar, adli tıp uzmanları, askeri analistler, toplumsal cinsiyet şiddetinde uzman araştırmacılar tarafından desteklenmiştir.

Komisyon yaklaşık üç aylık bir süre boyunca Sudan hükümet birimleri yetkilileri ve sivil toplum örgütü temsilcileri ile görüşmeler yapmış ve Darfur'da soykırım da dahil olmak üzere bireysel cezai sorumluluğu gerektiren savaş suçları, insanlığa karşı suçlar vb. uluslararası suçların işlenip işlenmediğini araştırmıştır. Komisyon Darfur'daki çalışmaları boyunca 4 temel hususu kendine görev edinmiştir:

⁹⁷ BM Güvenlik Konseyi 18 Eylül 2004 Tarihli 1564 Sayılı Karar.

⁹⁸ Birleşmiş Milletler Antlaşması.

- Darfur'da tüm tarafların insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuku ihlal edip etmediğiyle ilgili bilgi ve belgeleri araştırmak.
- Soykırım eyleminin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek.
- Darfur'da uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunu ihlal eden faillerin kimliğini tespit etmek.
- Bu ihlallerden sorumlu olanların, sorumluluklarını ve hesap verebilirliklerini garanti altına alacak araçları tavsiye etmek.

Komisyon bu 4 maddeden hareketle Darfur'daki çalışmalarını sürdürmüş ve elde ettiği verileri raporlaştırmıştır. Komisyon özellikle şubat 2003 ile Ocak 2005 arasında meydana gelen olaylara odaklanmıştır. Komisyon Sudan ve Darfur'a ziyaretlerde bulunmuştur. Komisyonun araştırma ekibi, hükümet temsilcileri, Darfur Eyalet Valileri, st düzey devlet yetkilileri, il ve yerel düzeydeki yetkililer, ordu mensupları, polisler, isyancı glerin liderleri, kabile liderleri, ülke içinde yerinden olmuş kişiler, ihlallerden dolayı mağdur olanlar ve olaylara şahit olanlar, STK'lar ve BM temsilcileriyle görüşerek hazırlamış olduğu raporu 25 Ocak 2005'te BM Genel Sekreterliğine sunmuştur.

Komisyon bölgede üç aylık bir süre boyunca gerekli birimlerden yardım alarak araştırmalarda bulunurken burada çatışan 3 temel grubun olduğunu tespit etmiştir. Bunlar; Hükümet güçleri, Arap milisler yani Cancavidler ve isyancılardır. Komisyon hükümet ve Cancavidlerin uluslararası hukukta suç sayılan ciddi uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk ihlalinden sorumlu olduğunu tespit etmiştir. Raporda milislerle hükümet arasında yakın bir ilişki olduğu ifade edilmiş, çeşitli kaynaklardan gelen bilgiler, mağdurların ifadeleri çerçevesinde, yapılan saldırılarda milislerin hükümetle bağlantılı çalıştığı hatta hükümetin hava gücü ve silah desteğiyle milisleri desteklediği raporda yer almıştır. Komisyon bulgularına göre ayırım yapılmaksızın sivillere yönelik saldırılar düzenlenmiştir. Sivillere yönelik bu saldırılar hem hükümet ve hükümetle işbirliği içindeki milislerden hem de isyancı gruplardan gelmiştir. Özellikle komisyon; hükümet güçleri ve milislerin Darfur'da ayırım yapılmaksızın sivilleri öldürdüğünü, işkence ettiğini, zorla yerlerinden edip yağma ve yıkıma sebep olduğunu ayrıca cinsel şiddet eylemlerini içeren tecavüz gibi olaylara sebebiyet verdiğini tespit etmiş. İsyancılarında bu yönde saldırıları olmuş ancak onlar genellikle askeri ve siyasi hedeflere yönelmiş ve hükümet binaları, karakollar vs saldırılarda

bulunmuşlardır. Sivillere yönelik yapılan bu saldırılar, hukuki ihlaller komisyon raporuna göre insanlığa karşı suçlar ve savaş suçu teşkil eder⁹⁹.

İnsanlığa karşı suçlar; uluslararası hukukta suç kabul edilen, uluslararası toplumun tamamını ilgilendiren en ağır suçlardandır (Berberer, 2007: 28). Bu suçlar, Roma Statüsünün 7. Maddesinde düzenlenmiştir. Roma Statüsü'nün 7. maddesine göre: "Bu statüye mahsus olarak "İnsanlığa karşı suçlar" aşağıda yer alan fiillerden herhangi birinin, saldırının bilincinde olarak, herhangi bir sivil halka yöneltilmiş geniş çaplı veya sistematik saldırının parçası olarak işlenmesi anlamına gelir¹⁰⁰. Statüde geçen bu suçun maddi unsurları aşağıdaki gibidir:

Öldürme (Roma Statüsü, m.7/1-a): Suçun insanlığa karşı suç olarak görülebilmesi için kasten ve sistematik olarak işlenmesi gerekmektedir.

Toplu Yok Etme (Roma Statüsü m.7/1-b): Toplu yok etme kavramı grubu imha etmenin yanı sıra ilaç ve yiyecekten mahrum bırakma, yaşam şartlarını kötüleştirmeyi de içerir.

İnsanlığa karşı suçlarda suçun teşkil edebilmesi için yok etme eyleminin illa belli bir gruba yönelik olması şartı yoktur. Dolayısıyla soykırım suçu nedeniyle cezalandırılmayan soykırım suçu faileri insanlığa karşı suçlardan ötürü cezalandırılabilirler (Osman, 2016: 146).

Köleleştirme (Roma Statüsü m.7/1-c): Kadın ve çocuklar başta olmak üzere, bir kişinin haklarının elinden alınması üzerinde sahiplik kurulmasıdır.

Nüfusun Sürgün Edilmesi veya Zorla Nakli (Roma Statüsü m.7/1-d): Hukuken hakları olan yerde yaşayan insanların herhangi bir hukuki gerekçe olmaksızın yerlerinden sürgün edilmeleri veya yer değiştirmeye zorlanmalarıdır.

Uluslararası Hukukun Temel Kurallarını İhlal Ederek, Hapsetme veya Fiziksel Özgürlükten Başka Biçimlerde Mahrum Etme (Roma Statüsü m.7/1-e): Kişinin hukuk

⁹⁹ Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General.

¹⁰⁰ Rome Statute of the International Criminal Court - ICC, <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rome-Statute.pdf>, Erişim Tarihi: 03.06.2018.

kuralları ihlal edilerek hapsedilmesi, başka şekillerde fiziksel özgürlükten yoksun bırakılmasıdır.

İşkence: Roma Statüsü m.7/1-f paragrafına göre, işkence; gözetim altında bulunan bir kimseye kasten acı çektirilmesidir.

Cinsel Şiddet (Roma Statüsü m. 7/1-g): Tecavüz, cinsel kölelik, fuhuşa zorlama, zorla kısırlaştırma vb. içerikli suçları içerir.

Zulüm (Roma Statüsü m.7/1-h): Sahip olduğu etnik kimlikten dolayı bir kimsenin uluslararası hukuka aykırı olarak temel haklarından mahrum edilmesidir.

Kişilerin Zorla Kaybedilmesi (Roma Statüsü m.7/1-i): Devlet tarafından veya siyasi bir yapılanma tarafından ya da onların desteğiyle, yakalanan, gözaltına alınan, tutuklanan kişiler hakkında bilgi verilmemesi ve ayrıca bu kişilerin nerde olduklarının da bilinmemesi bu suçu teşkil eder.

İrk Ayrımcılığı (Roma Statüsü m.7/1-j): İrk, renk, soy ya da milli veya etnik kökene bağlı olarak gerçekleştirilen her türlü ayrımı, dışlamayı, kısıtlamayı ifade eder.

Diğer İnsanlık Dışı Fiiller (Roma Statüsü m.7/1-k): Kişinin bedenine ya da zihnine kasıtlı olarak verilen başka türlü insanlık dışı muamelelerde bu suç kapsamında değerlendirilir¹⁰¹.

Yukarı da açıklanan maddeler neticesinde insanlığa karşı suçlar, herhangi bir sivil halka yöneltilmiş yaygın ve sistematik bir saldırının parçası olarak (bu saldırının bilincinde olmak şartıyla) yukarıda geçen fiil ya da fiillerin işlenmesi halinde ortaya çıkacaktır. Saldırının bilincinde olmak ifadesiyle kastın gerekliliği ortaya konmuştur (Bayıllıoğlu, 2006: 31).

Komisyondun raporda açıkladığı eylemlerle insanlığa karşı suç kapsamında yer alan eylemler uyuşmaktadır. Darfur'da sivillerin ayırım yapılmaksızın öldürülmesi, kitlesel katliamlar, insanların zorunlu göçe tabi tutulmaları, yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda bırakılmaları, yaşam şartlarının kötüleştirilmesi, işkence ve insan hakları

¹⁰¹ Roma Statüsü Madde:7/1-a, Madde:7/1-b, Madde:7/1-c, Madde:7/1-d, Madde:7/1-e, Madde:7/1-f, Madde:7/1-g, Madde:7/1-h, Madde:7/1-i, Madde:7/1-j, Madde:7/1-k, Rome Statute of the International Criminal Court - ICC, <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rome-Statute.pdf>.

ihlalleri, tecavüz ve cinsel şiddet olaylarının yaşanması, söz konusu raporda yer alarak işlenen bu suçların insanlığa karşı suç oluşturduğunu kanıtlar niteliktedir. Komisyon raporunda Hükümet ve desteklediği Cancavidlerle, isyancıların insanlığa karşı suçlar işlediğini beyan etmiş ancak sivil katliamlarda, tecavüz ve işkence olaylarında vs. Hükümet ve milislerin sorumluluğu daha fazla vurgulanmıştır. Hükümet ve milisler sivil-isyancı ayrımı yapmaksızın saldırıları gerçekleştirirken isyancılarda aynı eylemleri sürdürmüşlerdir. Örneğin ilk saldırıyı SKH/O El-Fasher Havalimanı'na yönelik yaptığında burada ki sivil halkı gözetmemiştir. Ayrıca isyancılar şehirlerin içerisinde devletin askeri kuvvetleri karşısında savaşırken aşırı şekilde eylemlerini sürdürmüşler ve siviller, çocuklar, yaşlılar hayatlarını kaybetmişlerdir. Eylemlerinde çocukları bile kullanmışlardır. 2010 yılında AEH lideri Dr. Halil İbrahim Omdurman Şehri'ne girer girmez Sudan Askeri Kuvvetleriyle ana caddeler üzerinde silahlı mücadele yaşanmıştır. Bu olaylarda sivil insanlar, çocuklar ve yaşlılar hayatını kaybetmiş, kamu kurumlarına da saldırılmıştır (Osman, 2016: 181-182).

Komisyon raporunda bölgede işlenen eylemlerle ilgili isnat edilen diğer bir suçta savaş suçudur.

Roma Statüsü md. 8/2-a'ya göre "savaş suçları" şu anlamlara gelir: 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin ciddi şekilde ihlalinin yanı sıra kasten adam öldürme, insanlık dışı muamele, işkence, askeri gereklilik olmadan, yasadışı ve keyfi olarak malların yaygın yok edilmesi veya mallara el konulması, savaş esirinin veya koruma altındaki bir şahsın, düşman devlet silahlı kuvvetlerinde hizmet etmeye zorlanması, savaş esiri veya koruma altındaki şahsın adil yargılanma hakkından mahrum bırakılması, hukuka aykırı sürgün, nakil ya da hapsedme, rehin alınması savaş suçları arasında sayılırken, uluslararası hukuk sisteminde, uluslararası silahlı çatışmalarda uygulanabilir yasa ve geleneklerin diğer ciddi ihlallerini içeren fiiller; çatışmalarla ilgisi olmayan sivillere saldırı, askeri olmayan sivil hedeflere karşı kasten saldırı, insani yardıma amaçlı görevli personele saldırı, savunmasız ve askeri hedef oluşturmayan kent, köy, yerleşim yeri ve binalara saldırı, bombalama veya araçla saldırı, 15 yaşından küçük çocukların silahlı kuvvetlere alınması veya çatışan taraflarca aktif olarak kullanılmaları vb. eylemler savaş suçu teşkil eder ¹⁰².

¹⁰² Roma Statüsü Madde:8/2-a.

Darfur olayları sırasında da sayılan bu maddeler çerçevesinde savaş suçlarının işlendiği ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı davranıldığı görülmektedir. Yine komisyon raporuna değinecek olursak, raporda bu suçların işlendiği ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Rapora göre hem hükümet hem de isyancılar tarafından işlenen suçlar savaş suçları arasındadır. Ancak yine belirtmek gerekirse raporda özellikle hükümet ve bağlantılı olduğu iddia edilen Cancavidlerin işlediği suçlar üzerinde yoğun olarak durulmaktadır. İsyancılara yönelik çatışmalarda sivillere dikkat edilmemesi, sivillere ve yaşam alanlarına yönelik saldırılar, bombalama eylemlerinde Cancavidlere yardımcı olunması, insanların adil yargılanma hakkından mahrum bırakılmaları, işkence, Cancavitlerin; yağma, yıkım ve tecavüz eylemlerinin göz ardı edilmesi, gözaltında bulunanların özlük haklarından mahrum bırakılmaları ve işkence görmeleri vs durumlar raporda yer almıştır ve hükümet ve Cancavidler savaş suçları işlemekle suçlanmıştır. Elbette ki bu işlenen fiiller savaş suçları kapsamına girer ve hükümet bu eylemlerden dolayı sorumludur. Fakat isyancılarında işledikleri savaş suçlarının azımsanacak bir tarafı yoktur. Özellikle SKH/O ve AEH çatışmalarda 15 yaşından küçük çocukları kullanmışlardır. Öne sürülen bu 15 yaşından küçük çocuklar çatışmalarda ölmüş veya esir düşmüşlerdir (Osman, 2016: 184-185). Sonuç olarak; komisyon raporu ve Darfur'da işlenen fiillere bakıldığında gerçekten iki tarafın da insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlediği görülmektedir.

4. 2. 2. 3. 1. Darfur Sorunu' nun BM Komisyon Kararı Çerçevesinde Soykırım Suçu Bağlamında Değerlendirilmesi

Soykırım; etnik veya dinsel grupların sistematik olarak tamamen veya kısmen yok edilmeye çalışılmasıdır (Goldstein, J., J., Pevehouse, 2015: 228). Soykırım; BM Soykırım Sözleşmesi'yle uluslararası hukuk çerçevesinde bir suç olarak onaylanmıştır¹⁰³.

Soykırım kelimesi; Antik Yunanca'da ırk, kabile, klan anlamına gelen "genos" kelimesi ile Latince de öldürme anlamı taşıyan "cide" kelimesini birleştirmek suretiyle ortaya çıkmıştır. Türkçe karşılığı soykırım olan "Genocide" terimi ilk defa Polonyalı

¹⁰³ Soykırım Suçunun Önlenmesine Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, [https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandiril masina -Dair-Sozlesme.pdf](https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandiril-masina-Dair-Sozlesme.pdf), Erişim Tarihi: 10.06.2018

hukukçu Lemkin tarafından kullanılmıştır. Raphael Lemkin; Naziler'in Yahudi ve çingenelelere yönelik yaptığı katliamlara bir Polonya Yahudi'si olarak şahit olmuş ve soykırım kavramını geliştirmiştir (Şen, 2009: 16).

Lemkin'in ortaya koyduğu yeni bir kavram olarak soykırım kısa zamanda büyük yankı uyandırmış ve Nazi kamplarının da ortaya çıkışıyla birlikte 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Soykırım Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır (Kerimli, 2015: 7).

Lemkin tarafından ortaya atılan "genocide" kelimesi ile anlamını kazanan soykırım kavramı ; toplu öldürme, katliam, öldürme fiillerinden farklı bir durumu ortaya koymak üzere, hukuksal olarak tanınan ve belli özellikleri olan bir takım insan topluluklarının, bir plan çerçevesinde ve özel bir kastla yok edilmeleri anlamına gelir. Soykırım kavramı; uluslararası hukuk alanında yer alan diğer suç çeşitlerinden insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları ile karıştırılmamalıdır. Özellikle toplu ölümler (katliamlar) sonucu meydana gelen insanlığa karşı suçları soykırım olarak nitelemek doğru bir yaklaşım değildir (Berberer, 2007: 4).

Tüm büyük ölçekli cinayetler soykırım oluşturmamaktadır. Soykırımı diğer bütün öldürme şekillerinden ayıran eylemin ölçeği ve niyetidir. Bir hükümet veya başka bir organize grup kasten belirli bir grubu yok etmeye veya bir grup olarak hayatta kalma yeteneklerine zarar vermeye kalkıştığı zaman oluşmaktadır. Böylece, zorla kısırlaştırma, toplu tecavüz, psikolojik ve fiziksel işkence, sürgün, yeniden iskân ve etnik temizliğin hiçbiri soykırımı teşkil etmediği halde, tümü soykırım politikasını geliştirme araçları olarak kullanılabilir (Griffiths vd., 2013: 289).

Milliyet, ırk, etnisite veya dinleri yüzünden bir halkı kısmen veya tamamen ortadan kaldırma çabasına soykırım denir. BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi 2. maddesi soykırımı neden olan 5 eylemi sıralamıştır;

- Gruba mensup olanların öldürülmesi,
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi,
- Grubun bütünüyle veya kısmen fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek,
- Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak,

- Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek. Bu fiillerden herhangi birinin işlenmesi soykırım suçunun işlendiğinin göstergesidir¹⁰⁴.

Darfur'da olayların yaşandığı sırada gerek saldırılar gerekse açlık, hastalık vs. sebeplerden dolayı yüzbinlerce sivil hayatını kaybetmiş ve yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Yaşanan olayları önlemede ve failerin cezalandırılması noktasında en büyük sorumluluk Sudan Hükümetine ait olmasına rağmen Hükümet gerekli iradeyi gösterememiştir. Yaşanan bu insani krizde Hükümetinde dâhil olduğu çeşitli suçlar işlenmiştir (Çakmak, 2007: 53).

Araştırma ve yerinden gözlemlere dayanan BM Darfur Soruşturma Komisyonu'nun raporunda Sudan Hükümetinin insanlığa karşı suçlardan sorumlu olduğu fakat soykırım siyaseti gütmeyeceği sonucuna varılmıştır. Hükümet ve desteklediği milisler tarafından işlenen suçlar sabitken bu suçlarda soykırım suçunun hayati unsuru olan "soykırım kastı" unsurunun eksik olduğu ifade edilmiştir. Böylece komisyon Sudan yönetiminin soykırım suçundan değil de insanlığa karşı işlenen suçlardan ötürü yargılanmaları gerektiği sonucuna ulaşmış ve ayrıca hükümetin bu saldırıları herhangi bir grubu yok etmekten ziyade ortaya çıkan isyanları bastırma noktasında gerçekleştirdiği ifade edilmiştir¹⁰⁵. Yaşananların soykırım olup olmadığı "kastın" mevcudiyeti ancak adil yargılama süreci tamamlandığı zaman ortaya çıkacaktır.

Rapor çerçevesinde soykırım suçu dışında uluslararası hukuk suçlarının işlendiği tespit edilmiştir. Taraflarca yapılan açıklamalara bakıldığında; iki tarafında birbirini suçladığı ve olayları basite indirmediği görülmektedir. Ancak yaşanan çatışmalarda yüzbinlerce masum sivilin hayatını kaybetmesinde iki tarafında sorumluluğu vardır. 2003 yılından itibaren 200.000'den fazla insan hayatını kaybetmiş ve 2 milyon insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır¹⁰⁶. Darfur'daki olaylarda ölenlerin sayısını veren raporlarda farklı rakamlar, bazı raporların sadece çatışmalarda ölenlerin sayısını vermesi ve açlık, hastalık vb. nedenlerle ölenlere yer verilmemesinden kaynaklanmaktadır.

¹⁰⁴ Soykırım Suçunun Önlenmesine Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme.

¹⁰⁵ Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General.

¹⁰⁶ The United Nations and Darfur - K UN.ORG, <http://www.un.org/News/dh/infocus/sudan/factsheet.pdf>, Erişim Tarihi:10.06.2018.

Diğer faktörlerde dikkate alınarak raporlar hazırlandığında rakamsal farklılıklar çok fazla olmayacaktır (Dalar, 2009: 94).

Raporda suçlar ve suçlular tespit edildiğine göre bunların yargılanması aşamasına geçilmesi gerekmektedir. Darfur'da durum o kadar da kolay değildir aslında çünkü Sudan hükümeti olayların faillerinin yargılanması için gerekli adımları atmamış veya atamamıştır. BM Soruşturma Komisyonu'nun olaylarla ilgili hazırladığı raporda Sudan hükümetinin olayları önlemede ve faillerin adalet önüne çıkarılmasında ki yetersizliği açık bir şekilde ortaya konmuştur (Çakmak, 2007: 54). Böylece Komisyon Darfur'daki olaylara karışan hükümet ve hükümetin desteklediği milisler ve isyancıların uluslararası ceza mahkemesinde yargılanmasını talep etmiştir (Dalar, 2009: 94).

4. 2. 2. 4. 1590, 1591 ve 1593 No'lu Kararlar

BM'nin Darfur'la ilgili almış olduğu kararlarda çatışmaların sonlandırılması, silahlı çetelerin özellikle Cancavidlerin silahsızlandırılması, tarafların uzlaşması, sivil halkın korunması ve sorumluların cezalandırılması sıklıkla dile getirilmiş olmasına rağmen ne çatışmalar önlenebilmiş ne de sivil halk korunabilmiştir. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi daha etkili kararlar almaya çalışmıştır. Güvenlik Konseyi tarafından 24 Mart 2005'te alınan 1590 sayılı kararda; ateşkesin ihlal edildiği, sivillerin korunamadığı, şiddet eylemlerinin devam ettirildiği, mülteci sayısında ki artış, insan hakları ihlalleri dile getirilmiş ve yaşananların engellenememesi kınanmıştır. Bölgede barışı sağlamak ve desteklemek için BM Sudan Misyonu (UNMIS) kurulmuştur.

Misyonun görevleri; kapsamlı barış anlaşmasının uygulanmasını desteklemek, N'djemena Ateşkes Anlaşması'nın uygulanmasını takip etmek, silahsızlanmayı sağlamak, barışın sağlanmasına yardımcı olmak, hukukun üstünlüğünü teşvik etmek, yerinden edilmiş kişilerin güvenlik ve ihtiyaçlarını sağlayarak geriye dönüşlerini kolaylaştırmak, insani yardımları arttırmak gibi pek çok konuyu kapsar. Konsey, sivilleri fiziksel şiddet ve tehditten koruma görevini UNMIS'e vermiştir¹⁰⁷.

Bu kararın alınmasından 5 gün sonra BM Güvenlik Konseyi Darfur kriziyle ilgili olarak bir karar daha almıştır. 1591 sayılı bu karar çerçevesinde Sudan'daki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği ifade edilmiştir. Konsey, BM Antlaşması

¹⁰⁷ BM Güvenlik Konseyi 24 Mart 2005 Tarihli 1590 Sayılı Karar.

Bölüm VII'ye göre hareket ederek Sudan hükümetinden ateşkes anlaşmasına sadık kalmasını ve saldırıları sona erdirmesini talep etmiştir. Kararda 8 Nisan 2004 tarihli N'djamena Ateşkes Anlaşması ile 9 Kasım 2004 tarihli Abuja Protokolleri'nin her iki tarafça da ihlal edilmesi ile sivillere yönelik şiddet eylemlerinin önlenememesi, devam etmesi açısından taraflar kınanmıştır. Güvenlik Konseyi suça iştirak eden sorumluların belirlenip yargılanmaları gerekliliğini de yeniden vurgulamıştır¹⁰⁸.

Yukarıda açıklanan tüm kararlar çatışmaların önlenmesi açısından önemli adımları teşkil eder. Ancak yaşananları sadece kınamak, ortaya ölü sayılarını koymak, insan hakları ihlallerinin varlığını söylemek ve birkaç kişiyi suçlayıp diğerlerini görmezden gelmek, olumlu sonuçlar doğurmayacaktır. Dolayısıyla bölgede gerçekten objektif araştırmalar yapıp gerçek faillerin kim olursa olsun tespit edilip yargılanması en doğrusudur. Çeşitli kararlar alınmasına rağmen Darfur'daki olaylardan sorumlu olanların nasıl ve nerede yargılanacağı konusunda bir çözüm getirilememiştir. 1590 ve 1591 sayılı kararların hemen ardından alınan 1593 sayılı kararla BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 2005'te Darfur'daki insan hakları ihlallerinin araştırılması ve sorumlularının kovuşturulması ve yargılanması görevini Uluslararası Ceza Mahkemesine vermiştir¹⁰⁹.

4. 3. Afrika Birliği Sudan Misyonu'ndan (AMIS), Birleşmiş Milletler-Afrika Birliği Darfur Misyonu'na (UNAMID) Doğru Yaşanan Gelişmeler

2004 yılında Çad'ın başkenti N'Djamena'da, Sudan Hükümeti ile AEH ve SKH arasında görüşmeler yapıldı. Yapılan görüşmeler sonucunda 8 Nisan'da İnsani Ateşkes Anlaşması (N'Djamena Ateşkes Anlaşması) imzalandı. Fakat Ateşkes boyunca Cancavidlerin ve isyancıların saldırıları devam etti. Bu anlaşmanın imzalanmasının yanı sıra taraflar aynı zamanda bölgede güvenliği sağlamak için Afrika Birliği Sudan Misyonu'nun (African Union Mission in Sudan- AMIS) kurulmasına karar verdiler¹¹⁰.

¹⁰⁸ BM Güvenlik Konseyi 29 Mart 2005 Tarihli 1591 Sayılı Karar.

¹⁰⁹ BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 2005 Tarihli 1593 Sayılı Karar.

¹¹⁰ The African Union Mission in Sudan (AMIS). - FOI, <https://www.foi.se/report-search/pdf?fileName=D%3A%5CReportSearch%5CFiles%5C446ed7cf-ca10-457d-b584-d5f053b2bcda.pdf> , Erişim Tarihi:15.06.2018.

AMIS-I, Haziran 2004'te göreve başlayıp Ekim 2004'e kadar bölgede fiili olarak faaliyet göstermiştir. Bu süreçte AMIS'in 4 temel askeri görevi vardı: İmzalanan ateşkes anlaşmasına tarafların uyup uymadıklarını gözlemlemek, güvenlik artırıcı önlemler almak, insani yardım ve ülke içinde yerinden olmuş kişilerin geri dönüşlerini sağlayarak güvenli bir çevre oluşturmak, genel güvenliğe katkıda bulunmak. Ancak misyon; personelin eğitim eksikliği, kötü planlama, lojistik zorluklar ve tarafların ateşkese uymamaları ve şiddet eylemlerine devam etmeleri gerekçesiyle bölgede sorunları önlemede çok etkin olamamıştır. AMIS, El-Fashir, Nyala, El Geneina, Kabkabiya, Tine ve Çad Cumhuriyetine bağlı Abch'a konumlanmıştır. Birliklerin göreve başlamasından bir süre sonra durumların giderek daha da kötüleştiği gözlemlenmiş ve AfB Barış ve Güvenlik Konseyi tarafından alınan bir kararla AMIS'in ilave kuvvet olarak 3320 askeri personel ve 815 kişilik bir sivil polis gücü ile desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Sonraki dönemlerde de takviye kuvvetler eklenmiştir ancak istenilen başarıya ulaşılamamıştır¹¹¹.

BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, AMIS'in bölgede yaşanan olaylarda yeterli olamadığı gerekçesiyle, BM Barış Gücü ile birleştirilmesi yönünde yoğun diplomatik faaliyetlerde bulunmuş ve Sudan Hükümetini razı etmeye çalışmıştır. BM Güvenlik Konseyi 31 Ağustos 2006 tarihinde 1706 sayılı kararla UNMIS (United Nations Mission in Sudan: BM Sudan Misyonu) birliklerinin görev sahasının mevcut görev ve etki alanlarını aksatmaksızın Darfur'u da kapsayacak şekilde genişletilmesi kararlaştırılmıştır. BM Güvenlik Konseyi alınan bu kararın uygulanabilmesi için öncelikle Sudan Hükümetinin karara rıza göstermesini istemiştir. UNMIS'in görevi Sudan Hükümetinin yetki alanına girmeden, sivilleri fiziksel şiddet tehdidinden korumak, Darfur Barış Anlaşmasının ve İnsani Ateşkes Anlaşmasının uygulanmasını desteklemek, silahlı grupların hareketlerinin izlenmesi ve raporlanmasıyla ilgilidir. Bu kararla UNMIS'in askeri kapasitesinin, 17.300 askeri personel ve 3.300 sivil polis gücüyle artırılmasına karar verilmiştir¹¹².

¹¹¹ Sudan: Imperatives for Immediate Change, The African Union Mission in Sudan (AMIS), <https://www.hrw.org/report/2006/01/19/sudan-imperatives-immediate-change/african-union-mission-sudan#page>, Erişim Tarihi: 18.06.2018.

¹¹² BM Güvenlik Konseyi 31 Ağustos 2006 Tarihli 1706 Sayılı Karar.

31 Temmuz 2007 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin 1769 sayılı kararı ile UNMIS'in yerine UNAMID (United Nations African Mission in Darfur: BM-Afrika Birliği Darfur Misyonu) barış gücünün kurulmasına karar verilmiştir. Bu kararın ardından Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi kararıyla bölgede barışı tesis etmekle görevlendirilen AMIS'in görev süresi UNAMID'in 31 Aralık 2007 tarihinde göreve başlamasıyla sona ermiştir¹¹³.

UNAMID'in görev süresi yıllık olarak yenilenmektedir. Barış gücünün görevleri; Sudan Hükümeti'nin sorumluluk alanına girmeden sivilleri korumak, bölgeye insanı yardım sağlamak ve bunu gerçekleştiren personeli korumak, çatışan taraflar arasında arabuluculuk yapmaktır. Misyounun merkezi Kuzey Darfur'da, El Fasher'de yer alır. Misyounun şimdi 23 bin 743 personeli bölgede varlık göstermektedir¹¹⁴.

UNAMID, BM tarihinin en geniş kapsamlı barış misyonlarındanndır. Sudan yönetimi bu misyonun bölgede ki varlığını kabul etmek için misyon da yer alan askerlerin Afrika ülkeleri askerlerinden oluşmasını ve misyonun Afrika Birliği yönetimi altında olmasını şart koşmuştur. Yönetiminde kararı kabul etmesiyle göreve başlayan UNAMID'in görev süresi BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararla her yıl uzatılmakta ve askeri personel sayısı ihtiyaç doğrultusunda arttırılmaktadır (Mustafa, 2014: 64).

4. 4. Uluslararası Ceza Mahkemesinin Darfur Sorununa Müdahil Olması

17 Temmuz 1998'de Roma'da düzenlenen uluslararası konferansta 120 devletin olumlu oy vermesiyle birlikte UCM'nin kurucu anlaşması olan Roma Statüsü imzalanmıştır. Statü, 126. maddedeki 60 ülkenin onaylaması şartının gerçekleşmesi ile 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹¹⁵.

Uluslararası Ceza Mahkemesi, uluslararası toplumun tümünü ilgilendiren “en ciddi suçları işleyen” kişileri yargılamak amacıyla çok taraflı bir antlaşma ile kurulan

¹¹³ BM Güvenlik Konseyi 31 Temmuz 2007 Tarihli 1769 Sayılı Karar.

¹¹⁴ UNAMID | African Union - United Nations Mission in Darfur, <https://unamid.unmissions.org/about-unamid->, Erişim Tarihi: 22.06.2018.

¹¹⁵ International Criminal Court (ICC), <https://www.icc-cpi.int/about>, Erişim Tarihi: 25.06.2018.

daimi bir uluslararası kuruluştur¹¹⁶. UCM; soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçunu kovuşturma ve bu suçların faillerini yargılama yetkisine sahip olacak şekilde tasarlanmıştır¹¹⁷.

Uluslararası hukukta sorumluluk esas olarak devletlerindir. Ancak devletlerin sorumluluğu yanında bireylerin cezai olarak sorumlu tutulabilmeleri ve işlemiş oldukları uluslararası nitelikteki suçlardan dolayı uluslararası mahkemelerde yargılanmaları uluslararası ceza hukukunun en temel amaçlarından biridir. Uluslararası Ceza Mahkemesi de bu temel amacı sağlayabilmek için kurulmuş, insancıl hukuk kapsamındaki uluslararası suçları kovuşturan sürekli bir mahkeme niteliğindedir (Tabanlı, 2017: 79).

UCM, Statünün 5. maddesinde yer alan suçlarla ilgili olarak yine Statünün 13. maddesinde aşağıdaki şartlardan birinin sağlanması durumunda yargılama yetkisini kullanabilir:

- Bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü bir durumun 14. madde gereğince bir taraf devlet tarafından mahkeme savcısına bildirilmesi;
- Bir veya birden fazla suçun işlenmiş görüldüğü bir durumun Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin VII. bölümüne uygun olarak hareket eden BM Güvenlik Konseyi tarafından mahkeme savcısına bildirilmesi;
- Bir suçun işlendiğine dair savcı tarafından 15. madde gereğince soruşturma başlatılması şeklindedir¹¹⁸. Böylelikle mahkemenin yargı mekanizmasının kimler tarafından harekete geçirilebileceği açıklanmıştır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisini kullanmaya başlamasında Birleşmiş Milletler önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası barış ve güvenliğin tehdit veya ihlal edildiği durumlarda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi harekete geçmektedir (Tabanlı, 2017: 79).

¹¹⁶ Roma Statüsü Madde:1

¹¹⁷ Roma Statüsü Madde:5

¹¹⁸ Roma Statüsü Madde:13

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Roma Statüsü m. 13/b’de sahip olduğu yetkiye dayanarak durumu Birleşmiş Milletler Şartı VII. bölüme uygun şekilde mahkemeye gönderdiğinde olay Mahkeme’nin yetki alanına girmiş bulunmaktadır¹¹⁹.

BM Güvenlik Konseyi bir konuyu mahkemeye götürdüğü zaman o konunun ilgilisi olan devletin Statü’ye taraf olup olmaması önem taşımamaktadır. Roma Statüsü’ne taraf olsun ya da olmasın tüm devletler temelde BM’ye üye oldukları için BM Güvenlik Konseyi bir olayı mahkemeye araştırıp kovuşturması için havale ettiğinde bu, bütün BM üyesi devletleri kapsar. BM Güvenlik Konseyi’nin yetkisi ise BM şartından gelmektedir (Şimşek, 2015: 155). BM şartı 25. maddeden dolayı, BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan tüm kararlar BM’ye üye olan tüm devletler için bağlayıcıdır¹²⁰.

Sudan’daki duruma baktığımız zaman soruşturma görüldüğü üzere BM Güvenlik Konseyi’nin durumu UCM savcısına havale etmesiyle başlamıştır. Sudan Roma Statüsünü imzalamış fakat onaylamamıştır. Bundan dolayı Statüye ve UCM’ye taraf değildir. Ancak BM Şartı’na ve Cenevre Sözleşmesi Protokol I’e taraf olduğu için BM Güvenlik Konseyi’nin 1593 sayılı kararı çerçevesinde UCM ile işbirliği yapma yükümlülüğündedir. Yine Soykırım Sözleşmesi’ne taraf olup Statüye taraf olmayan devletler de Sözleşmeden dolayı mahkemeye işbirliği yapmak zorundadır (Şimşek, 2015: 156). Darfur’da yaşananların UCM’ye havalesi için gerekli maddeler görüldüğü üzere anlaşmalar da mevcuttur.

Sudan’da yaşananlar uluslararası toplumun konuya müdahil olmasını gerektirmiştir. BM Güvenlik Konseyi harekete geçmiş ve Darfur’daki olayları araştırması için bir araştırma komisyonu kurulmasını istemiştir. Araştırma ve yerinde gözlemlere dayanan Komisyon Raporu sonucu Güvenlik Konseyi, 31 Mart 2005 tarihli ve 1593 sayılı kararı ile Darfur’daki durumu 1 Temmuz 2002’den sonrasını kapsayacak şekilde Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne havale etmiştir¹²¹.

¹¹⁹ Roma Statüsü Madde:13/b

¹²⁰ BM Antlaşması Madde:25.

¹²¹ BM Güvenlik Konseyi 1593 Sayılı Karar.

4. 4. 1. 1593 Sayılı Karar Çerçevesinde UCM'nin Darfur Sorununu Ele Alması

Uluslararası alana yansıyan siyasi bir krizi önlemede sorumluluk ve yetkisi olan Güvenlik Konseyi; krize etkili bir çözüm bulmak için 31 Mart 2005'te aldığı 1593 sayılı kararla Darfur'daki olayları soruşturma yetkisini UCM'ye vermiştir (Çakmak, 2007: 66).

1593 sayılı kararın 2. paragrafında Sudan hükümetinin ve çatışmanın diğer taraflarının UCM ile işbirliğine gitmeleri noktasında karar alınmıştır. Ancak bu bağlamda Roma Statüsü'ne taraf olmayan devletlerin UCM ile işbirliği konusunda hiçbir yükümlülüklerinin olmadığı belirtilmiştir¹²².

Sudan; Roma Statüsü'ne taraf olmadığından dolayı UCM ile işbirliği yükümlülüğü altında değildir ve Cumhurbaşkanı El-Beşir, ancak kendisinin öldüğü zaman "adamlarının" mahkemeye teslim edileceğini açıklamıştır. Sudan, Darfur'daki olaylarla ilgili faillerin yargılamalarını yapmak için Özel Ceza Mahkemesi kurmuştur. Ancak bu yargılamalardan hiçbir sonuç alınamamıştır. UCM, adil ve bağımsız yargılama yapılması durumunda her ülkenin vatandaşları için özel mahkeme kurup burada yargılama yapmasına onay vermiştir. Ama yine de UCM'ye taraf olmasa da ve özel mahkeme kursa da, BM Güvenlik Konseyi 2005 yılında verdiği 1593 sayılı kararlar Darfur konusunu UCM'ye havale ettiği için Sudan üzerinde mahkemenin yargılama yetkisi vardır¹²³.

Kararın 3. paragrafında UCM ile Afrika Birliği'nin Darfur krizi konusunda işbirliği yapmaları gerektiği vurgulanmıştır. Böylece AfB'nin yardımı UCM savcısının çalışmalarını kolaylaştıracaktır. 5. paragrafta, uluslararası ve yerel destekle kalıcı barışın sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Kararın 6. paragrafında Sudan'daki operasyonlara katkıda bulunan ve Roma Statüsü'ne taraf olmayan devletlerin personelinin UCM'nin yargı yetkisinden muaf oldukları belirtilmiştir. Konsey kararının 8. Paragrafında ise UCM savcısı, kararın kabul edilmesinden sonraki üç ay içinde ve

¹²² 1593 Sayılı Karar

¹²³ Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Darfur, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/118123-uluslararasi-ceza-mahkemesi-ve-darfur>, Erişim Tarihi:1.7.2018.

daha sonra da her altı ayda bir, bu karar çerçevesinde alınan önlemlerle ilgili olarak Konseyi bilgilendirmeye davet edilmiştir¹²⁴.

Güvenlik Konseyi kararıyla Darfur'daki olayları soruşturma yetkisi elde eden UCM hemen harekete geçmiştir. 1593 sayılı kararın alınmasından bir gün sonra UCM Başsavcısı yaptığı basın açıklaması ile Darfur'daki durumun UCM Savcısına havale edildiğini bildirmiştir (Çakmak, 2007: 68).

4. 4. 1. 1. Darfur Olaylarıyla İlgili UCM'ye Havale Edilen Yargılamalar

6 Haziran 2005 tarihinde UCM Başsavcısı Luis Moreno Ocampo, Darfur da işlenen suçlar hakkında soruşturmayı resmi olarak başlatmıştır. 31 Mart 2005 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nden yapılan başvuruyu takiben Savcı, Uluslararası Darfur Soruşturma Komisyonu'ndan gelen belgeler ile birlikte çeşitli kaynaklardan bilgi toplayarak analiz ettikten sonra soruşturma açmaya karar vermiştir. Soruşturma 1 Temmuz 2002'den itibaren geçen süreçte işlendiği iddia edilen; soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar üzerine odaklanmıştır. Soruşturma dosyası Yargıç Akua Kuenyehia (Gana) başkanlığındaki 1. Ön Yargılama Dairesi'ne iletilmiştir (Osman, 2016: 193).

Bu tarihten sonra, Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir, Sudan Hükümeti yetkilileri, Cancavid liderleri ve direniş cephesi liderlerinden çeşitli şüphelilere dava açılmıştır. Soruşturmanın içeriğindeki suçlamalar arasında; soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar gibi suçlar yer almıştır. Darfur'daki durum, BM Güvenlik Konseyi tarafından UCM'ye sevk edilen ve Statü'ye taraf olmayan bir ülke hakkındaki ilk soruşturmadır. Sudan Hükümeti iddiaları ve UCM ile işbirliğini reddettiğinden, henüz hiçbir tutuklama yapılamamıştır¹²⁵.

Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir hakkında iki kez tutuklama emri çıkartılmıştır. İlk tutuklama kararı 4 Mart 2009 tarihinde 1. Ön Yargılama Dairesi'nin

¹²⁴ 1593 Sayılı Karar

¹²⁵ Darfur, Sudan, "Situation in Darfur", ICC-02/05, <https://www.icc-cpi.int/darfur>, Erişim Tarihi: 2.7.2018.

aldığı kararlar El Beşir'in insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, işkence ve tecavüz suçları bakımından yargılanması için çıkartılmıştır¹²⁶.

Roma Statüsü madde 25/3'de ifade edildiği gibi; mahkemenin yargı yetkisine giren bir suçtan dolayı kişiler, cezai sorumluluk taşır ve cezalandırılabilirler¹²⁷. Madde. 25/3 (a)'ya göre ise; tek başına veya diğer bir şahsın cezai sorumluluğu olsun ya da olmasın, başka bir şahısla müştereken veya başka bir şahıs vasıtasıyla suç işlemesi halinde kişiler cezalandırılabilirler¹²⁸. UCM, El Beşir'in Roma Statüsü'nün bu maddesine dayanarak, mahkemenin yargılama yetkisine giren insanlığa karşı suçlar, savaş suçları gibi suçlara dolaylı olarak yardımcı olduğu gerekçesiyle tutuklanmasına karar vermiştir. El Beşir hakkında, bu maddeye dayanarak çıkarılan karar, UCM'nin görevdeki bir devlet başkanı için çıkarttığı ilk tutuklama kararıdır. Bununla birlikte UCM savcılığı bu karara itiraz etmiştir. El Beşir'in diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması gerektiğini savunmuştur.

Darfur'daki olayların soykırım sözleşmesinin ilgili maddeleri gereğince; soykırım suçlarından: belirli bir grubu kasıtlı yok etme (öldürme), ciddi bedensel ve zihinsel zararlar verme, yaşam şartlarını kasıtlı olarak kısıtlama gibi belirleyici özelliklerini karşıladığını ifade ederek, Ömer El Beşir'in kısmen Fur, Masalit ve Zagava toplumlarını yok etmek için özel bir niyetle hareket ettiğine yönelik geçerli kanıtların olduğunu iddia ederek UCM'nin Temyiz Dairesine başvurmuştur. Temyiz Dairesi, savcılığın bu yöndeki itirazını kabul etmiş ve El Beşir'in diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması gerektiğini öngörerek 1. Ön Yargılama Dairesi'nin kararını yeniden gözden geçirmesi gerektiğine karar vermiştir. Bunun üzerine 1. Ön Yargılama Dairesi'nin 12 Temmuz 2010 tarihinde aldığı kararla El Beşir'in Darfur'da işlenen diğer suçlar yanında soykırım suçları bakımından da yargılanması için tutuklanması gerektiğine karar verilmiştir. 15 Mart 2012 tarihinde UCM Başkanlığı bu davayı Ön Yargılama Dairesi 2'ye aktarmıştır. Hakkında tutuklama emri çıkartılmış

¹²⁶ Case Information Sheet - The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad El Bashir - ICC, <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir/Documents/AlBashirEng.pdf>, Erişim Tarihi: 3.7.2018.

¹²⁷ Roma Statüsü, Madde:25/3

¹²⁸ Roma Statüsü, Madde:25/3(a)

olmasına rağmen çeşitli dönemlerde ülke (Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Çad, Uganda, Cibuti) ziyaretlerinde bulunan El Beşir tutuklanmamıştır¹²⁹.

Tutuklama kararının çıktığı 4 Mart 2009'dan günümüze kadar Ömer El Beşir hakkında herhangi bir işlem yapılmamıştır. Sudan hükümeti, UCM ile işbirliği yapması gerektiği koşuluna ilişkin olarak Roma Statüsü'nün bir tarafı olmadığı için mahkeme ile asla işbirliği yapmayacaklarını ifade etmiştir (Şimşek, 2015: 157). Fakat yine de UCM tutuklama kararının daha ilk çıktığı anda Sudan üzerinde bir takım caydırıcı etkileri olduğu da gözlemlenmiştir. UCM savcısının tutuklama talebini gündeme getirdiği ilk tarihten sadece üç hafta sonra Sudan Adalet Bakanı'nın Darfur Krizi'ni araştırmakla görevli bir özel savcı ataması bunlardan biridir. Elbette bu gelişme, Sudan'ın hemen UCM ile işbirliğine gireceği anlamına gelmemiştir. Ancak bu atama, tutuklama kararının etkinliğini göstermesi açısından sembolik de olsa bir önem taşımaktadır (Çelik, 2011: 97).

Hakkında tutuklama kararı çıkartılan diğer isimler ise Ahmad Harun ve Ali Kushayb'dır. 2003'ten 2005'e kadar Sudan Hükümeti'nin İçişleri Bakanı olarak hizmet veren Ahmad Harun'un, Darfur Güvenlik Masası'nın yönetiminden sorumlu olduğu ve bu sorumluluk kapsamında Darfur'daki isyana karşı hükümetin farklı organlarını koordine ettiği iddia edilmektedir. Polis, Silahlı Kuvvetler, Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Servisi ve Cancavidler hükümet idaresinde ki organlar arasında sayılmaktadır. Ahmad Harun'un bu görevden dolayı sivil nüfusa ve Cancavidlerin kullandığı yöntemlere karşı işlenmiş suçlar hakkında bilgi sahibi olduğu iddia edilmekte ve bu olaylardan dolayı sorumlu tutulmaktadır. Ali Kushayb'ın ise, binlerce Cancavid grubunu Ağustos 2003'ten Mart 2004'e kadar komuta ettiği ve Darfur'da savaş suçları ve insanlığa karşı suçların işlenmesine sebep olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Cancavid liderleri ve hükümet arasında bağlantı kurduğu ve bu gruplara silah, yiyecek ve finansman sağladığı da düşünülmektedir.

¹²⁹ Case Information Sheet - The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad El Bashir - ICC, <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir/Documents/AlBashirEng.pdf>. Erişim Tarihi: 3.7.2018

I No'lu Daire bu kişilerin iddia edilen suçları işlediklerine dair makul dayanaklar olduğuna kanaat getirerek 27 Nisan 2007 tarihinde kişiler hakkında tutuklama kararı çıkartmıştır¹³⁰.

Haziran 2007'de devlet başkanı El-Beşir; UCM'nin tutuklanmasını istediği kişilerle ilgili herhangi bir işlem yapmayacağını ve hiçbir Sudanlıyı UCM'ye teslim etmeyeceğini açıkça belirtmiştir. Her iki tutuklama kararı geçerliliğini sürdürmekte olup, Sudan hükümeti UCM ile işbirliğini reddetmeye devam etmektedir. Haklarında tutuklama kararı verilen Ömer El Beşir, Ahmet Harun ve Ali Kushayb, halen UCM kayıtlarında arananlar listesinde yer almaktadırlar (Dalar, 2013: 22-23).

4. 5. Darfur Sorununun Uluslararasılaşmasında BM ve UCM'nin Rolü ve Buna Yönelik Eleştiriler

Darfur'da yaşanan çatışma boyunca ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı ve yüzbinlerce sivilin hayatını kaybettiği uluslararası raporlarla belgelenmiştir. Bu raporlarda ihlallerin gerek hükümet desteğiyle gerekse isyancılar aracılığıyla gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda yaşanan insan hakları ihlallerini ve katliamları durdurabilmek için BM ve UCM devreye girmiştir. Ancak bu uluslararası kurumların müdahalesi sadece alınan kararlar boyutunda kalmıştır.

BM, Darfur'da yaşanan durumla ilgili çeşitli kararlar almıştır. Alınan bu kararlarda taraflara silah bırakma çağrısında bulunulmuş ve ateşkes anlaşmasına uymaları istenmiştir. Alınan kararların yetersizliği görülünce ve olayların iyice şiddetlenmesiyle beraber Darfur eylemlerinin niteliğini araştırmak için bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Kurulan komisyonun yaptığı araştırmalar sonucu ortaya koyduğu rapor çerçevesinde Darfur'da soykırım dışında diğer uluslararası suçların varlığı tespit edilmiştir¹³¹. Komisyon raporunun ardından BM Güvenlik Konseyi tespit edilen suçlarla ilgili yargılamaların yapılabilmesi için ve ayrıca mevcut Sudan yönetiminin bu konudaki isteksizliği karşısında UCM'nin harekete geçmesini talep etmiştir. Böylece BM Güvenlik Konseyi'nin talebiyle UCM bu konuda yetkili hale gelmiştir (Dalar, 2009: 96).

¹³⁰ Harun and Kushayb Case, <https://www.icc-cpi.int/darfur/harunkushayb/pages/alleged-crimes.aspx>, Erişim Tarihi: 5.7.2018.

¹³¹ https://www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf.

UCM’de kendisine intikal ettirilen konuyla ilgili yargılama sürecini başlatmıştır. UCM yargıçları tarihte bir ilki gerçekleştirerek bir devlet başkanı hakkında ileri sürülen suçlamalar doğrultusunda tutuklama kararı çıkarmıştır. El Beşir’in insanlığa karşı suçlar, savaş suçları işlediği gerekçesiyle 4 Mart 2009 tarihinde tutuklanması talep edilmiştir. Sonrasında bu suçlamalara soykırım suçu da eklenmiştir¹³². Sudan Hükümeti tüm bu suçlamaları ve UCM yargısını reddetmiştir (Dalar, 2009: 97).

BM’nin ve UCM’nin, Darfur ile ilgili aldıkları bu kararlar sorunun uluslararası gündeme taşınmasında, dikkatlerin bölgeye çekilmesinde, sorumluların az da olsa kendilerine çeki düzen vermelerine sebep olmuştur. Alınan kararlar, devletlerin böyle bir sorun yaşadıklarında nelerle karşılaşacaklarını görmeleri ve buna göre davranmaları açısından oldukça önemlidir. Ancak BM Güvenlik Konseyi ve UCM’nin aldığı kararlar yetersiz kalmıştır. Çünkü bölgede yaşanan insani kriz tam anlamıyla sonlanmamıştır ve bu da uluslararası gücün yetersizliğini göstermiştir. Fakat yine de böyle sorunlara çözüm aranıyor olması bu tür insani felaketlerin önlenebileceğine dair beklentileri yükseltmektedir. Bu tür insani felaketlerin önüne geçilebilmesi için dünya devletlerinin kendi mefaatlerini gözetmeksizin sorunlu bölgelerin ve bu bölge insanların haklarını ve menfaatlerini gözeterek olaylar karşısında birlikte hareket etmeleri gerekmektedir.

BM ve UCM Darfur’la ilgili aldıkları kararlar doğrultusunda eleştirilmiştir. Eleştirilerden ilki askeri müdahaleyle ilgilidir. BM Güvenlik Konseyi insani krizin yaşandığı bir bölgeye askeri müdahale yaptırımını uygulama hakkına sahipti. Ancak BM Güvenlik Konseyi’nde veto yetkisine sahip devletlerden biri olan Çin’in Sudan’la iyi ilişkileri münasebetiyle böyle bir müdahaleye ve uygulanacak yaptırımlara karşı duracağı gerekçesiyle müdahale kararının alınması engellenmiştir. Bu noktada BM’den müdahale kararının çıkmaması eleştirilmiştir¹³³.

Darfur konusunda yürütülen faaliyetler çerçevesinde UCM’ye yönelik eleştiriler de söz konusudur. BM Güvenlik Konseyi’nin UCM’ye konuyu havale etmesi noktasında faaliyet gösteren ABD, UCM statüsüne taraf değildir. Dolayısıyla

¹³² Case Information Sheet - The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad El Bashir - ICC.

¹³³ Neden Sudan? Neden Darfur? , 2009, s. 9.

mahkemeyi hukuki anlamda tanımayan bu gücün konuyu mahkemeye yönlendirmesi çelişkili bir durum olarak görülmüştür (Dalar, 2017: 156).

UCM'ye yönelik başka bir eleştiri noktası ise yaptığı yargılamalarla ilgilidir. Mahkeme'nin yürüttüğü 11 davanın 10'unu Afrikalılar oluşturmaktadır¹³⁴. Bu durum Mahkeme'nin ırkçılıkla suçlanmasına sebep olmuştur. Özellikle bazı Afrikalı liderler, UCM'nin Batı dünyasının çıkarlarına hizmet ettiğini ve yalnızca Afrika'daki davaları cezalandırdığını düşünmektedir. Afrika Birliği de, dünyanın diğer bölgelerinde de savaş suçları işlenmesine ve insan haklarının ihlal edilmesine rağmen yalnızca Afrikalıların yargılanmasını eleştirerek Mahkeme'nin ayrımcılığından şikâyet etmektedir¹³⁵. Örneğin; Filistin, Suriye, Afganistan, Irak gibi bölgelerde özellikle ABD, İsrail ve Batılı güçler aracılığıyla gerçekleştirilen hukuk ve insan hakları ihlallerinin sorgulanmaması gibi (Dalar, 2017: 157).

UCM'nin misyonu ve buna yönelik eleştiriler noktasında bir değerlendirme yapacak olursak; sayılan her türlü eksiklik söz konusu olmasına rağmen yine de hak ihlallerinin yaşandığı bölgelerde suçluların denetimsiz olduklarını düşünerek daha rahat hareket etmelerine engel olması ve suçluların cezasız kalmaması noktasında uluslararası alanda önemli bir kuruluştur. İnsanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve soykırım suçu gibi ağır suçların yargılanması için oluşturulmuş olan bu yargı organının güvenilirliğinin daha sağlam olabilmesi için devletlerin kendi çıkarlarını bir kenara bırakıp adil yargılama ilkesi uyarınca birlikte hareket ederek mahkemenin statüsünü daha da güçlendirmeleri gerekmektedir.

Her ne kadar eksiklikleri olsa da BM ve UCM'nin bu davada atmış oldukları adımlar ve verdikleri kararlar, Darfur çatışmasının uluslararasılaşmasında, dünya gündeminde yer almasında ve ayrıca insan hakları ihlallerinin engellenmesi ve durdurulması noktasında oldukça önemlidir. Bu kuruluşların eksikliklerini gidermeleri ve devletlerin hep birlikte uluslararası hukuka uygun hareket etmeleri uluslararası toplumun bu kurumlara ve uluslararası hukuka olan saygısını ve güvenini arttıracaktır.

¹³⁴ Situations under investigation, <https://www.icc-cpi.int/pages/situations.aspx>, Erişim Tarihi: 8. 6. 2019

¹³⁵ M., Sözbilir, 2017, <https://ankasam.org/afrika-birliginin-uluslararasi-ceza-mahkemesinden-cekilme-karari/>, Erişim Tarihi: 8. 6. 2019.

Böyle kurumların hiç olmadıkları düşünöldüğünde dünyadaki mevcut krizler daha da fazla olacaktır ve dünya daha büyük bir kaosa süröklenecektir. Dolayısıyla hukuki anlamda meşruluk kazanmış olan bu kurumların varlığı uluslararası hukukun ve insanlığın güvence altında olduğunun göstergesidir.

SONUÇ

Darfur, yüzyıllardır bir arada yaşayan ve etnik kimlik açısından ayırım yapılması oldukça zor olan birbirleriyle bütünleşmiş kabilelere ev sahipliği yapmıştır. Darfur'da farklı etnik kimliklere sahip bu kabileler zaman zaman çeşitli sebeplerle, özellikle ekonomik sıkıntılardan kaynaklı çıkar çatışmaları yaşamışlardır. Verimli topraklar, sulak ve otlak alanlar üzerinde kabileler arası yaşanan geleneksel çatışmalar Darfur'un gerçeğidir. Bu çatışmalar başlangıçta etnik grup mensubiyetiyle alakalı meydana gelmemiştir. Ekonomik çıkarlarını korumak isteyen aynı etnik gruba mensup kişiler arasında bile çatışmalar yaşanmıştır. Her defasında bu çatışmalar, kabilelerin önde gelen liderleri, merkezi hükümetlerin arabuluculuğu ve tarafların bir araya gelerek uzlaşma yolu arama çabaları sayesinde sona ermiştir.

Darfur'a, sömürgecilik döneminde uygulanan kabile yönetim sistemi anlayışı gereği her kabilenin kendi sınırları içerisinde yaşaması öngörülmüştür. Bu sistem kabileler arası işbirliği ve birlikteliklerin azalmasına, düşmanlıkların artmasına neden olmuştur. Çünkü her kabile kendi alanı dışında, başka bir kabile bölgesine girdiğinde, ikinci sınıf insan muamelesi görmüştür. Merkezi yönetimlerin işini kolaylaştırmak için geliştirilen bu sistem bölgenin ihmal edilmesine de sebep olmuştur.

Yaşanan çatışmaları sonlandırmak için oluşturulmuş olan mekanizmanın ortadan kaldırılması, ekonomik kalkınma, sağlık, eğitim gibi alanlarda bölgenin ihmal edilmesi, sömürgeciliğin bölgeye bıraktığı olumsuzlukların kaynağıdır. Sudan'ın 1956 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasından sonra gelen hükümetler de bölgeye gereken önemi vermemişlerdir. Kendilerine yakın gördükleri kabileleri desteklemişler ve ekonomik kalkınmayı sağlayamamışlardır.

Darfur, 1980'li yıllara kadar ufak çaplı çatışmaların yaşandığı bir bölgeydi. Bu tarihten itibaren yaşanan doğal afetler, kıt kaynakları paylaşma ve kaynaklara hakim olma düşüncesiyle farklı etnik grupların çatışmaları, merkezi hükümetlerin devam eden yanlış politikaları, sömürgecilik döneminden kalma uygulamaların kalıntıları, Güney Sudan'da yaşananlar ve komşu Çad'la yaşanan gerginlikler neticesinde bölgede çatışmalar, daha da şiddetlenmiştir.

Darfur'da 1985 yılında yaşanan kuraklık neticesinde halk açlık ve sefaletle mücadele etmiştir. Dolayısıyla kıt kaynakların elde edilmesi ve kullanılması insanlar

için hayati bir meseleye dönüşmüştür. Çünkü temel geçim kaynağı toprak olan halk, artan nüfusunu geçindirmek ve kuraklık sebebiyle azalan kaynaklara hakim olmak ve ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydı. Bunun sonucunda halk arasında verimli arazilere ve sulak alanlara yönelik paylaşımlar üzerinden çatışmalar yoğunlaşmıştır.

Kaynakların kıtlığı ve paylaşımı noktasında yaşanan çatışmaların yanı sıra bu süreçte merkezi hükümetlerde gerekli önlemleri almamıştır. İhmal edilen bölgelerde halkı kaderine terk edilmiştir. Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından ortaya çıkan Güney Sudan sorunu sebebiyle bütün dikkatini oraya çeviren hükümet fakirlik ve yoksullukla mücadele eden Darfur halkını maddi ve manevi destekten yoksun bırakmıştır. Ayrıca, idari görevlerde genellikle Arapların söz sahibi olması ve hükümetinde genelde Arap kabileleri desteklemesi Afrikalıların dışlanmışlık duygusuna kapılmalarına ve hükümet karşıtı güçler tarafından daha kolay isyana teşvik edilmelerine neden olmuştur. Merkezi hükümetler tarafından ihmal edilen bölge halkı arasında yaşanan sorunlar, bölgesel ve küresel güçlerin de devreye girmesiyle daha da artmıştır. Yukarıda sayılan sebeplerden kaynaklı çatışmalar 2003 yılında hükümete karşı isyan hareketlerine dönüşmüştür. Görüldüğü üzere Darfur'da 2003 yılında baş gösteren çatışmanın kökenleri tek bir nedene indirgenemez. Yani bu çatışmaya sadece etnik bir çatışmadır demek doğru olmaz. Bu çatışmalar yukarıda sayılan birbirleriyle bağlantılı birçok nedenin bir sonucudur.

2003-2006 tarihleri arasında yüksek yoğunlukta devam eden Darfur'daki çatışmaların sınıflandırılması, uygulanacak Uluslararası İnsancıl Hukuk rejimini tespit etmek açısından önemlidir. Uluslararası hukukta geçerli olan 3 tür silahlı çatışma kategorisi tanımlanmıştır. Bunlar; uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalar, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar ve uluslararasılaşan silahlı çatışmalardır.

Uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalar; devletlerin birbirleriyle silahlı çatışmaya girmeleridir. Böyle çatışmalara uluslararası nitelikteki silahlı çatışmalar hukuku uygulanır. İki veya daha fazla devlet arasında yaşanan uluslararası nitelikteki bir silahlı çatışmada, Cenevre Sözleşmeleri ortak 2. madde hükmü uyarınca Cenevre Sözleşmeleri'nin hükümleri ve ek I No'lu Protokol uygulanacaktır.

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar; egemen bir devletin sınırları içerisinde iki veya daha fazla sayıda farklı grubun birbiriyle veya hükümetle yaşadıkları

uyuşmazlıklar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çatışmalara Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. Maddesi ve 1977 tarihli ek II No'lu Protokol uygulanır.

İç silahlı çatışmalar dış müdahaleler sonucunda uluslararasılaşabilir. Fakat bunun bazı ölçütleri vardır. Darfur'da yaşanan iç silahlı çatışma sürecinde hem hükümet hem de isyancılar yabancı devletlerden destek almışlardır. Hükümet lehine yapılan bu destekler hükümetin rızasıyla gerçekleştiğinden dolayı çatışmayı uluslararasılaştırmamıştır. Ancak isyancıların dış güçlerce desteklenmesi noktasında çatışmanın uluslararasılaşmasıyla ilgili bazı durumlar vardır. Bu konuda Yugoslavya Mahkemesi'nin içtihadı yol göstericidir. Mahkeme bu konuyla ilgili "bütünsel kontrol" kavramını ortaya atmıştır. Buna göre; bir iç silahlı çatışmanın uluslararasılaşabilmesi için isyancıların dış güçler tarafından finansal ya da askeri olarak desteklenmesi yeterli değildir. Ayrıca askeri grubun eylemlerinin planlanması ve operasyonel anlamda desteklenmesi gerekmektedir. Darfur'da yaşanan çatışmalarda isyancılar sadece finansal ve askeri anlamda desteklendiğinden buradaki çatışmanın uluslararasılaşmış bir çatışma olduğunu söyleyemeyiz.

Hukuksal anlamda kavramsal tanımlamaların ardından Darfur'da yaşanan durumun uluslararası nitelikte olmayan bir silahlı çatışma olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü çatışan taraflar açısından bakıldığında; çatışma iki veya daha fazla devlet arasında değil de, hükümet ve ona karşı isyana kalkışan güçler arasında çeşitli konularda yaşanan çıkar çatışmaları sebebiyle ülkenin sınırları içerisinde yaşanmıştır. Dolayısıyla Darfur'daki çatışmalara Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi hükmü uygulanmalıydı. Bu madde suçluların yargılamasıyla ilgilenmez. Sadece çatışmaların insancıl açıdan sınırını belirler. İnsancıl amaçlara hizmet etmeyi amaçlar. Yaşanan çatışmalarda bu maddeye uyulmamıştır ve ağır insan hakları ihlallerini içeren çeşitli suçlar işlenmiştir.

Darfur'da yaşanan çatışmalar boyunca isyancı gruplar; hükümet güçlerine ve Darfur halkına yönelik acımasız eylemlerde bulunurlarken, hükümet güçleri ve Cancavidler de isyancılara ve onların mensup oldukları toplumlara karşı aynı şekilde karşılık vermişlerdir. BM'nin raporuna göre ağır insan hakları ihlallerini içeren, toplu katliamlar, köylerin ve kampların yağma ve yıkıma uğraması, kadın, erkek, çocuk demeden sivillerin katledilmesi söz konusudur. BM'nin yaptığı açıklamaya göre, 2003

yılında başlayan şiddetli çatışmalar neticesinde yaklaşık 300.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca çatışma sürecinde açlık ve hastalık sebebiyle ölenlerde mevcuttur. Nihayetinde tüm ölümler çatışmalardan kaynaklı gerçekleşmiştir.

Darfur'da yaşanan çatışma sürecinde BM'nin açıkladığı raporda da görüldüğü üzere kadınlar tecavüz ve cinsel saldırılara maruz kalmışlardır. Tarafların hepsi çocukları asker olarak kullanmışlardır. Yaygın çocuk hakları ihlalleri görülmüştür.

Darfur'daki insani kriz durumu sadece ölümler ve tecavüzlerle sınırlı değildir. Ayrıca insanlar gerek zorla gerekse öldürülme korkusuyla yerlerini yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Darfur'lu göçmen sayısının 2 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Darfur'a gelen yardım kuruluşlarının engellenmesi de açlık ve salgın hastalıkların artmasına ve ölümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Neticede eldeki veriler doğrultusunda sayısal veriler çok önemli olmamakla birlikte yüzbinlerce insan açlık, salgın hastalık, katliamlar neticesinde ölmüş veya öldürülmüştür. Sonuçta Darfur'da çatışmalar boyunca insani bir kriz yaşanmıştır.

Darfur'da şiddetli çatışmalar ve insani kriz devam ederken yaşanan sürece dahil olmaya çalışan bazı devletler vardır. Bu devletlerden birkaçı insani krizi sonlandırmak yerine süreci kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışırken bazıları da arabuluculuk yaparak sürece olumlu katkı sunmaya çalışmışlardır.

Küresel gücü elinde tutmaya çalışan ABD, ayrıca enerji tedarigi konusunda hızla artan ihtiyacını karşılayabilmek için Afrika'ya yönelmiştir. Enerji tedarigi konusunda önemi artan Afrika kıtası ABD ve Çin başta olmak üzere pek çok devletin ilgisini çekmiştir. Yer altı kaynakları bakımından zengin Sudan'da hegemonya kurmaya çalışan ABD için Darfur çatışması bu topraklara müdahale ve bölgede varlığını sağlamak adına önemli bir fırsat olmuştur. Bu topraklara müdahale etmek için eline geçen bu fırsatı değerlendiren ABD Sudan'ı terör destekçisi olmakla suçlamıştır. Darfur'da yaşananlara başlangıçta sessiz kalan ABD, Sudan ve Çin'in ekonomik ilişkilerinin artmasıyla bölgeye yönelik soykırım suçlamalarında bulunmaya başlamıştır. Böylece terör destekçisi devlet ve soykırım suçlamalarıyla bölgeyi müdahaleye açık hale getirmek istemiştir.

Çin'de Sudan'la yakın ekonomik ilişkiler kurmuştur. ABD'ye karşı enerji kaynaklarını kontrol etme açısından Afrika'da bir adım önde olmak Çin'in bölgede ekonomik ve siyasi gücünü sağlama alması açısından önemlidir. Bu nedenle bölgedeki karışıklıktan etkilenmeyen Çin Sudan'a ekonomik yatırımlarını ve hükümet güçlerine silah desteğini sürdürmüştür. Çin bu süreçte egemen bir devletin iç işlerine karışmamama prensibiyle hareket ederek BM'nin aldığı her türlü kararda çekimser kalmıştır. Çin kararlarından ve tavrından dolayı eleştirilse de Sudan'la ilişkilerini sürdürmekten vazgeçmemiştir. Sudan'da barış gücü askerlerinin yer alması için hükümetle diplomatik ilişkiler yürüten Çin bu tavrıyla daha büyük bir kaosun önüne geçmeye çalışmıştır. Çin'in aldığı kararların çatışma sürecine ve istikrarın sağlanmasına olumlu katkı sağladığı söylenebilir.

AB üyeleri de Darfur çatışması ve yaşananlar hakkında ortak bir tavır sergileyememişlerdir. Bazı üyeler Sudan'a ekonomik ambargo uygulanması gerekliliğini vurgularlarken bazıları buna karşı çıkmışlardır. Almanya ve Fransa, ABD yanlısı bir tutum sergileyerek hem soykırım iddiasında bulunmuş hem de isyancıları silah ve mühimmat konusunda desteklemişlerdir. Hatta bazı isyancı liderlerin Almanya da barındığı iddia edilmektedir. Yine İngiltere Darfur'a çözüm odaklı politikalarından ziyade Sudan'a ekonomik ambargo tehdidinde bulunmuştur. Fakat arka planda da Sudan'la ticari faaliyetlerine devam etmiştir. Görülen o ki, birlik üyeleri kendi çıkarları doğrultusunda kararlar almışlardır.

Komşu ülkelerin çatışmaya yönelik tavırları ise birbirinden farklıdır. Sudan'ın doğudan sınır komşusu Eritre, Darfur'daki çatışmalarda isyancıları destekleyerek silah ve mühimmat desteğinde bulunmuştur. Ayrıca isyancılara kamplar kurarak eğitim verdikleri ve Darfur'daki isyanı destekledikleri iddia edilmiştir.

Sudan'ın batıdan sınır komşusu Çad, Darfur'daki çatışmalardan en fazla etkilenen ülkedir. Çatışmalardan kaçanlar Çad'a sığınmışlardır. Sığınmacı sayısının artması Çad'ı zor duruma sokmuştur. Çad, çatışma sürecinde hükümet yanlısı tavır sürdürmüştür.

Libya lideri Muammer Kaddafi'nin büyük Libya Devleti hayali vardı. Bu hayal Darfur topraklarını da kapsadığından Kaddafi bu hedefine hizmet edecek şekilde Darfur'da politikalarını sürdürmüştür. Darfur'un çatışma halinde olması Libya'nın işine

gelmiştir. İstikrarsız bir alanda söz sahibi olması kolaylaşmıştır. Darfur'da söz sahibi olmak isteyen Libya bölgeye yönelik küresel güçlerin attıkları adımları eleştirmiştir. Bölge de BM askeri gücü yerine AfB'nin barış gücünün bulunmasının gerekliliğini savunmuştur.

Mısır ise Sudan'a komşu bir ülke olarak Darfur'daki olaylarda hükümeti savunmuştur. Mısır'a göre hükümet isyancılara karşı meşru müdafaa hakkını kullanmaktadır. Ayrıca Mısır Darfur'da konuşlandırılacak olan barış gücüne de katkı sağlamıştır.

Görüldüğü üzere bazı devletler olaylara çözüm üretmeye ve istikrarı sağlamaya çalışırken bazıları da kendi menfaatleri doğrultusunda çatışma ortamından kendilerine pay çıkarmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla dünya devletleri kendi çıkar ve menfaatlerini bir kenara bırakıp dünya düzeni ve istikrar için mücadele etmedikleri müddetçe dünya daha çok Darfur çatışmalarına sahne olacaktır.

Darfur'da yaşanan çatışmalarda sivil kayıpların artması ve devletlerin soruna müdahil olmasıyla birlikte Darfur'daki durum uluslararası örgütlerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Bölgede yaşanan insani krizin durdurulması için uluslararası güçlerin desteğine ve yardımına ihtiyaç duyulmuştur. Böylece öncelikle BM Güvenlik Konseyi bölgedeki durumla ilgili kararlar almıştır. Bu kararlar hükümete ve isyancılara birer uyarı niteliğindedir. Ardından çatışmaların ve sivil kayıpların artması sebebiyle Konsey çatışma sürecinde yaşanan olaylar ve bunlara sebep olanların yargılanabilmeleri için UCM'yi devreye sokmuştur. Bu karar, Darfur sorununun uluslararası alana taşınmasında ve uluslararasılaşmasında etkili olmuştur. Sonuç olarak yerelde ortaya çıkan bu iç çatışma durumu, yerel mekanizmalar aracılığıyla yargılamalar yapılmadığı veya yapılmadığı için uluslararası bir hukuk sorununa dönüşmüştür.

BM'nin ve UCM'nin, Darfur'a müdahalesinin en önemli katkısı hiç şüphesiz sorunun dünya kamuoyu oluşturmuş olmasıdır. Uluslararası örgütlerin en çok eleştirildikleri konu devletlerin iç işlerine karışmalarından ötürüdür. Ancak kimi zaman devletler kendi iç uluslarını koruyamaz ve yönetemez hale gelir. Bu gibi durumlarda uluslararası örgütlerin müdahaleleri belirli sınırlar çerçevesinde gereklidir. Darfur sorununda, BM Güvenlik Konseyi ve UCM'nin aldığı kararlar yetersiz kalmıştır. Fakat yine de böyle uluslararası kuruluşların varlığı ve denetimi bu tarzdan olaylarda barış ve

huzurun tesis edilebilmesi için gereklidir. BM ve UCM'nin kararlarının en önemli katkısı, sorunun uluslararası alana taşınmasında, dünya kamuoyu oluşturmada ve dikkatlerin bölgeye çekilmesindeki etkisi olmuştur. Sorunun uluslararasılaşmasıyla Darfur hükümeti bu soruna kayıtsız kalamamıştır. Çünkü sorumluluğu kendi sınırlarını aşmıştır. Ayrıca UCM'nin ve BM'nin aldığı kararlar ve üstlendiği rol, sadece Darfur için değil dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelecek benzer bir olayda devletlerin nelerle karşılaşacaklarını görmeleri ve sorumluluklarının bilincine varmaları açısından oldukça önemlidir. Bölgede yaşanan insani kriz tam anlamıyla sonlanmamıştır. Fakat yine de bu tür sorunlara çözüm aranıyor olması, meydana gelebilecek insan hakları ihlallerinin önlenebileceğine dair inancı beslemektedir. Uluslararası hukukun varlığına ve gücüne olan inanç ise ancak, bu tür sorunlara çözüm ararken dünya devletlerinin kendi çıkarlarını gözetmeksizin bölge insanlarının haklarını ve menfaatlerini muhafaza etmesi ile sağlanabilir.

KAYNAKÇA

AB'de Sudan Krizi | DÜNYA | DW |, 2004, <https://www.dw.com/tr/abde-sudan-krizi/a-2526034>, Erişim Tarihi:6.12.2018.

Acar, İ., 2010, Küresel ve Bölgesel İlişkiler Zemininde Darfur Sorunu, Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Akasha, Mohammed Osman, (2014), Darfur: A Tragedy of Climate Change, Anchor Academic Publishing.

Akgün, F., 2010, United Nations Intervention In Darfur: A Case Study, Bilkent University, Department of International Relations, Ankara.

Akkutay, A., İ., 2016, “Silahlı Çatışmalar Hukukunda İç Silahlı Çatışmaların Uluslararasılaşması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, syf:1-61, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/2080/21543.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2018.

Aksakal, E., 2016, Afrika'daki İç Savaşların Temel Dinamikleri: Sudan Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı, Ankara.

Aksoy, M., 2016, Dünyanın Enerji Görünümü, <http://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu-388.html> , Erişim Tarihi:28.9.2018.

Arpa, E., 2011, Sudan ve Darfur Sorunu, Avrasya Etüdüleri 40/2011-2, ss. 97-122, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/421959>, Erişim Tarihi: 10. 12. 2018.

Arpa, E., 2013, Afrika Satrancında Sudan (Hatıralar/İzlenimler), Meneviş Yayınları, Ankara.

Arslan, Ö., 2011, Sudan ve Uluslararası Politikada Darfur Krizi, Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Aslan, M., Y., 2008, Savaş Hukukunun Temel Prensipleri, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:79, http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2008-79-470.pdf, Erişim Tarihi: 19.05.2018

Ayduk, H., 2007, Dünya Enerji Politikaları ve Rusya, Çin, ABD Rekabeti, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Batur Yamaner, M., 2007, Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması, Arıkan Yayınevi, İstanbul.

Bayılhoğlu, U., 2006, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargılama Yetkisine Giren Suçlar” (Soykırım Suçu, İnsanlığa Karşı Suçlar, Saldırı Suçu, Dar Anlamda Savaş Suçu), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ceza ve Ceza Usulü Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara (Türkiye).

Bayram, M., 2013, Darfur Sorunu’nun Uluslararası Boyuta Taşınmasında Küresel Enerji Politikalarının Rolü, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, Türkiye.

Bayram, M., 2017, Çin’in Darfur Politikası, 1(3), ss: 229-250, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/391709>, Erişim Tarihi: 12.10.2018.

Berberer, H., M., 2007, “Soykırım Suçu”, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adana (Türkiye).

Birleşmiş Milletler Antlaşması, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, Erişim Tarihi: 30.05.2018.

BM Güvenlik Konseyi 11 Haziran 2004 Tarihli 1547 Sayılı Karar, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Sudan%20SRES1547.pdf>, Erişim Tarihi:4.8.2018.

BM Güvenlik Konseyi 18 Eylül 2004 Tarihli 1564 Sayılı Kararı, <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/darfur-sres1564.php>, Erişim Tarihi: 30.05.2018.

BM Güvenlik Konseyi 24 Mart 2005 Tarihli 1590 Sayılı Kararı, [https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590\(2005\)](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1590(2005)), Erişim Tarihi: 12.06.2018.

BM Güvenlik Konseyi 29 Mart 2005 Tarihli 1591 Sayılı Kararı, [https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591\(2005\)](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1591(2005)),

Erişim Tarihi:12.06.2018.

BM Güvenlik Konseyi 30 Temmuz 2004 Tarihli 1556 Sayılı Kararı, <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/sudan-sres1556.php>,

Erişim Tarihi: 30.05.2018.

BM Güvenlik Konseyi 31 Ağustos 2006 Tarihli 1706 Sayılı Kararı, <https://www.un.org/press/en/2006/sc8821.doc.htm> , Erişim Tarihi: 20.06.2018.

BM Güvenlik Konseyi 31 Mart 2005 Tarihli 1593 Sayılı Kararı, <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/85FEBD1A-29F8-4EC4-956648EDF55CC587/283244/N0529273.pdf>., Erişim Tarihi: 13.06.2018

BM Güvenlik Konseyi 31 Temmuz 2007 Tarihli 1769 Sayılı Kararı, <https://www.un.org/press/en/2007/sc9089.doc.htm> , Erişim Tarihi:20.06.2018.

Case Information Sheet - The Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad El Bashir - ICC, <https://www.icc-cpi.int/darfur/albashir/Documents/AlBashirEng.pdf>,

Erişim Tarihi: 3.7.2018.

Center for Migration Studies special issues,Volume 13, Issue 3, Version of Record Online:18 July 2012, Droughts, Famines and Population Displacement, <https://onlinelibrary.wiley.com//doi/10.1111/j.2050-411X.../pdf>, Erişim Tarihi:20.05.2018.

Central Intelligence Agency (CIA), <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/attachments/maps/SU-map.gif>>,

Erişim Tarihi: 10.12.2018.

Chad and Sudan resume relations, 2006, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4775111.stm>, Erişim Tarihi:13.01.2019.

Collins, R., O., 2006(b), “ The Disaster in Darfur in Historical Perspective”, The Journal of Conflict Studies, <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCS/article/view/4511/5321>, Erişim Tarihi: 25.05.2018.

Collins, Robert O. , 2006(a), Genocide In Darfur, Investigating the Atrocities in the Sudan, The Background on Darfur, “Disaster in Darfur: Historical Overview, syf.3-4, Ed. Samuel Totten, Eric Markusen.

Çakmak, C., 2005, AB-ABD ve Uluslararası Ceza Mahkemesi, <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/139/ab-abd-ve-uluslararasi-ceza-mahkemesi/>, Erişim Tarihi:29.9.2018.

Çakmak, C., 2007, “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Darfur Krizi’ne Müdahil Olması ve ABD’nin Süpergüç Olarak Limitleri”, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt 3, No:10, ss. 43-74.

Çakmak, Cenap, 2014, Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama, Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı, Ekin Yayınevi, Bursa.

Çelik, İ., Karataş, D., Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku, <http://www.ilsaederji.com/uluslararasi-silahli-catismalar-hukuku/>, Erişim Tarihi: 12.05.2018.

Çelik, Ş., 2011, “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Tutuklama Kararlarıyla İlgili Bir Değerlendirme: Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir Örneği”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, s. 87-100, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/guvenlikstrjtj/article/view/5000098885/5000092141>, Erişim Tarihi: 4.7.2018.

Dağ, A., E., 2004, Darfur ve İsrail, <http://www.haksozhaber.net/okul/darfur-ve-israil-5186yy.htm>, Erişim Tarihi:23.12.2018.

Dalar, M., 2009, “İnsanlık Suçu ve Soykırım Tartışmaları Bağlamında Darfur Sorunu ve Türkiye”, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 12, ss. 93-100.

Dalar, M., 2010, “Darfur Sorunu: Sorunun Kökenleri, Çatışma ve Uluslararası Hukuk”, Dünya Çatışmaları- Çatışma Bölgeleri ve Konuları-Cilt 2, Ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, s. 267-291, 1.Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara.

Dalar, M., 2013, Tarihsel ve Siyasal Boyutuyla Darfur: Çatışma, İnsani Kriz, Uluslararası Müdahale ve Barış Şansı, Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi –IMPR, https://www.researchgate.net/publication/291350844_TARIHSEL_VE_SIYASAL_BOYUTUYLA_DARFUR_CATISMA_INSANI_KRIZ_ULUSLARARASI_MUDAHALE_VE_BARIS_SANSI, Erişim Tarihi:7.5.2018.

Dalar, M., 2017, “Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne Yönelik Eleştirilerin Değerlendirilmesi”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 2 , syf:153-165, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/528975>, Erişim Tarihi: 7.7.2018

Darfur donors conference in Qatar falls short of goal, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article46141> , Erişim Tarihi:8.08.2018.

Darfur Peace Agreement: A just peace or peace at all costs? <http://www.sudantribune.com/spip.php?article15343>, Erişim Tarihi: 2.08.2018.

Darfur, Sudan, “Situation in Darfur”, ICC-02/05, <https://www.icc-cpi.int/darfur>, Erişim Tarihi: 2.7.2018

Darfur’da en az 300 bin kişi öldü. <https://www.dw.com/tr/darfurda-en-az-300-bin-kişi-öldü/a-3287421>, Erişim Tarihi: 5.8.2018.

De Wall, A., 2005, Who Are the Darfurians? Arab and African Identities, Violence and External Engagement, *African Affairs*, 104(415), ss: 181-205, Oxford University Press.

Defining Sudan-Chad Relations- VOA News, <https://www.voanews.com/a/a-13-chad2007-01-14-voa17-66511042/553219.html>, Erişim Tarihi:29.12.2018.

Demirel, N., 2003, ‘Sudan’, BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Barışın Korunması, <http://uham.fsm.edu.tr/Uluslararası-Hukuk-Arastırma-Merkezi-Calışma-Alanları-Kriz-Bolgeleri--Sudan> , Erişim Tarihi:4.8.2018.

Doha Document For Peace In Darfur, <https://unamid.unmissions.org/doha-document-peace-darfur>, Erişim Tarihi: 5.08.2018.

Doha Peace Agreement, <http://www.qatar-tribune.com/news-details/id/1066666>, Erişim Tarihi:5.08.2018.

Egyptian FM defends Sudan’s military campaign in Darfur-Sudan, 2009, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article32635>, Erişim Tarihi:15.1.2019.

Elibol, Z., 2009, “The Security Council Response of Mass Atrocities : A Case Study of Rwanda and Darfur”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/6138>, Erişim Tarihi: 02.06.2018.

Ertekin Subaşı, M. , 2017, Çin’in Büyüyen Enerji Talebinin Karşılanmasında Afrika’nın Önemi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı / No. 12 ss: 189-222, <http://sosbilder.igdir.edu.tr/DergiPdfDetay.aspx?ID=353>, Erişim Tarihi: 02.10.2018.

Esmer, S., 2016, Uluslararası İnsancıl Hukukta Çatışma Kategorileri Ve Minimum Silahlı Şiddet Eşiği, <https://www.ihd.org.tr/uluslararasi-insancil-hukukta-catisma-kategorileri-ve-minimum-silahli-siddet-esigi/>, Erişim Tarihi: 20.06.2019.

Europe's Indifference to Darfur- Sudan Tribune: Plural News, 2006, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article18369>, Erişim Tarihi:9.12.2018.

EXCLUSIVE: Darfur new rebel group announces formation of its structure <http://www.sudantribune.com/EXCLUSIVE-Darfur-new-rebel-group,34301>, Erişim Tarihi: 5.08.2018.

Flint, J., 2009, , Reports of Oil in Darfur are Exaggerated, <https://africanarguments.org/2009/08/07/reports-of-oil-in-darfur-are-exaggerated/>, Erişim Tarihi: 20.05.2019.

Flint, J., ve Wall, A., (2008), Darfur: A New History of a Long War, Zed Books.

Geneve - International Committee of the Red Cross (ICRC), <https://www.icrc.org/en/doc/home/languages/turkish/files/sozlesmeleri-protokolleri-conventions-protocols.pdf>, Erişim Tarihi: 15.05.2018.

Goldstein, J., S., Pevehouse, J., C., 2015, Uluslararası İlişkiler, 1. Baskı, Çev. Prof. Dr. Haluk Özdemir, BB101 Yayınları.

Griffiths, M., vd., 2013, International Relations The Key Concepts, Çeviren:CESRAN, Nobel Akademik Yayıncılık.

Güneysu, G., 2014, “Darfur: Deri Renginin Yarattığı Trajedi”, 20. Yüzyılda Soykırım ve Etnik Temizlik, Derleyenler: Cenap Çakmak, F. Gözde Çolak, Gökhan Güneysu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

H., T., Ayanoğlu, 2012, Darfur Çatışması ve Sorunu, <http://harunayanoglu.blogspot.com.tr/2012/07/darfur-catsmas-ve-sorunu.html> ,

Erişim Tarihi:20.05.2018.

Harun and Kushayb Case, The Prosecutor v. Ahmad Muhammad Harun ("Ahmad Harun") and Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman ("Ali Kushayb"), ICC-02/05-01/07 <https://www.icc-cpi.int/darfur/harunkushayb/pages/alleged-crimes.aspx>, Erişim Tarihi: 5.7.2018.

Hasan, H., M., 1993, "DARFUR", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darfur>, Erişim Tarihi:6.5.2018.

Holslag, J., 2008, China's Diplomatic Manoeuvring on the Question of Darfur, Journal of Contemporary China, 17(54), s. 71-54, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10670560701693088?needAccess=true>, Erişim Tarihi: 10.10.2018.

<http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/facts-figures/sudan/darfur/armed-groups/opposition/HSBA-Armed-Groups-SLA-MM.pdf>,

Erişim Tarihi:20.06.2019.

<https://www.aljazeera.com/focus/sudanelection/2010/04/2010479459467505.html#scp>, Erişim Tarihi:3.8.2018.

<https://www.aljazeera.com/news/2018/12/thousands-remain-humanitarian-aid-sudans-darfur-181206190017849.html>, Erişim Tarihi:29.04.2019.

Ibrahim, Fouad, (2006), "Explaining Darfur : Four Lectures on the Ongoing Genocide", Ardenne-van der Hoeven, Agnes van Salih, Mohamed Abdel Rahim M. Grono, Nick Méndez, Juan E., Amsterdam : Amsterdam University Press.

International Criminal Court (ICC),< <https://www.icc-cpi.int/about>>, Erişim Tarihi: 25.06.2018.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY), The Prosecutor v. Tadic, Dusko, Case No: IT-94-1-A, Appeal Chamber Judgment, (15 Temmuz 1999), <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Işık, A., 2017, Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Hastanelerin, Tıbbi Personelin ve Tedavi Görenlerin Korunması, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/331964>, Erişim Tarihi: 16.05.2018.

İnat, K., vd., 2007, “Sudan: Afrika’nın En Uzun İç Savaşı”, Dünya Çatışma Bölgeleri, Ed: Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman, Nobel Yayın Dağıtım, 2. Baskı.

İşte BM: BM Teşkilatı-UNIC, <http://www.unicankara.org.tr/today/1.html>, Erişim Tarihi: 30.05.2018.

Justice and Equality Movement (JEM)- Adalet ve Eşitlik Hareketi (AEH), <http://www.sudantribune.com/spip.php?mot284>, Erişim Tarihi:1.8.2018.

Kavas, A., 2007(a), Osmanlı-Darfur Münasebetleri, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı:16, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10224>, Erişim Tarihi: 6.5.2018.

Kavas, A., 2007(b), “Darfur’da Petrol Uğruna Öldürülen İnsanlık”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/592/darfurda_petro_l_uğruna_ol_durulen_insanlik, Erişim Tarihi: 13.5.2018.

Kavas, A., 2009, “Darfur’daki en büyük dram açlık ,yoksulluk ve geri kalmışlık”, <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=79&makaleid=2437>, Erişim Tarihi:20.5.2018.

Kerimli, K., 2015, Soykırım, Modernite ve Karşı-Hafıza, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara(Türkiye).

Keskin, F., 2009, “Darfur: Koruma Yükümlülüğü ve İnsancıl Müdahale Kavramları Çerçevesinde Bir İnceleme”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 6, Sayı 21, s.67-88, <http://www.uidergisi.com.tr/?p=958>, Erişim Tarihi: 26.05.2018.

Khalid Mustafa, M. , (2014), Darfur Sorunu’nun Sudan’ın İç Güvenliğine Etkisi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Khalil Ibrahim, <http://www.sudantribune.com/spip.php?mot1089>,
Erişim Tarihi: 1.8.2018.

Lacoste, Yves, (2007), Büyük Oyunu Anlamak, “Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi”, Ntv Yayınları, İstanbul.

Leaked names highlight Sudan’s failure to protect – HRW, http://www.sudantribune.com/article.php3?id_article=14269, Erişim Tarihi:24.11.2018

Mamdani, M., (2009), Saviours and Survivors:Darfur, Politics and the War on Terror, HSRC Press.

Matthew, L., Matthew, A., 2013, South Sudan, “From Revolution To Independence”, Hurst&Company, London.

Nassır, İ., 2017, Güney Sudan Krizinin Nedenleri ve Çözüm Önerileri, <https://ankasam.org/guney-sudan-krizinin-nedenleri-ve-cozum-onerileri/>,
Erişim Tarihi: 16.1. 2019.

Natsios, A., S., 2012, Sudan, South Sudan and Darfur, What Everyone Needs To Know, Oxford University Press, USA.

Neden Sudan? Neden Darfur?, Sudan-Raporu(1), 2009, Mazlumder İstanbul Şubesi, <http://istanbul.mazlumder.org/tr/main/faaliyetler/basin-aciklamalari/1/neden-sudan-neden-darfur/855> , Erişim Tarihi:18.5.2018.

O’Fahey, R.S, 2004, Conflict in Darfur: Historical and Contemporary Perspectives, http://www.moncamer.ch/DRDC2/images/DRDC/Studies_AndResearch/Environmental_Degradation.pdf - page=23 , Erişim Tarihi: 6.5.2018.

Okur, İ., 2009, Afrika Zengin Ama Yoksul, Okursoy Yayınevi.

Orakçı, S., 2017, Güney Sudan Kriz Raporu, https://www.researchgate.net/publication/314230355_Guney_Sudan_Kriz_Raporu,
Erişim Tarihi: 15.1.2019.

Orakçı, S., 2018, Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya, https://insamer.com/tr/sudan-raporu-parcalanmadan-toparlanmaya_1544.html,
Erişim Tarihi:13.01.2019.

Osman, Y., H., M., 2016, Bireyin Uluslararası Ceza Hukuku Çerçevesinde Korunması ve Darfur Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir.

Öndül, U., B., 2015, Sudan'da Etnik Çatışma ve Çözüm Süreci, Ankara Üniversitesi, İnsan Hakları Anabilim Dalı, Ankara.

Özköse, K., 2001, Başlangıçtan Günümüze Kadar Afrika'da İslam ve Tasavvuf, Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D02193/2001_III_7/2001_III_7_OZKOSE.pdf, Erişim Tarihi: 8.5.2018.

Özmen, E., 2008, Sudan'ın Darfur Bölgesi Sorunu, Beykent Üniversitesi, Stratejik Araştırmalar Dergisi, 1 (01), ss.184-212.

Öztürk, H., 2008, Darfur veya Bir Krizi İsimlendirme Sorunu, <http://www.bilgesam.org/incele/736/-darfur-veya-bir-krizi-isimlendirme-sorunu/#.WoLTxejFI2w>, Erişim Tarihi: 22.05.2018.

Öztürk, H., 2011(a), Darfur'da Yaşanan İç Savaşı Anlamak, AVRASYA ETÜDLERİ 40/2011-2, syf: 123-144, T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı Türk International Cooperation and Coordination Agency, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/33-2-2014012018darfur.pdf>, Erişim Tarihi 5.1.2018.

Öztürk, H., 2011(b), Sudan'ın Bölünmesi ve Doğabilecek Sorunlar, <http://www.bilgesam.org/incele/49/-sudan'in-bolunmesi-ve-dogabilecek-sorunlar/#.WoKj7-jFI2y>, Erişim Tarihi: 13.5.2018

Pazarcı, H., 2015, Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara.

Portre: Ömer Beşir, <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-omer-besir>, Erişim Tarihi: 2.8.2018.

Powell calls Sudan killings genocide, 2004, <http://www.cnn.com/2004/WORLD/africa/09/09/sudan.powell/>, Erişim Tarihi:28.9.2018.

Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General, https://www.un.org/News/dh/sudan/com_inq_darfur.pdf, Erişim Tarihi:30.05.2018.

Rome Statute of the International Criminal Court - ICC, <https://www.icc-cpi.int/Publications/Rome-Statute.pdf>, Erişim Tarihi: 03.06.2018.

Salih, K., O., 2008, The Internationalization of the Communal Conflict in Darfur and Its Regional and Domestic Ramifications: 2001-2007, ss. 1-24, Arab Studies Quarterly, Volume 30, Number 3.

Salmon, J., 2007, A Paramilitary Revolution: The Popular Defence Forces, <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/working-papers/HSBA-WP-10-Paramilitary-Revolution.pdf>, Erişim Tarihi: 20.06.2019.

Sav, Ö., 2015, Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku, TBB, <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/553.pdf>, Erişim Tarihi: 22.04.2019.

Shinn, D., H., 2009, China and the Conflict in Darfur, The Brown Journal of World Affairs, Volume XVI, Issue I, p. 85-100.

Situations under investigation, <https://www.icc-cpi.int/pages/situations.aspx>, Erişim Tarihi:8.6.2019.

Soykırım Suçunun Önlenmesine Ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandirilmasina-Dair-Sozlesme.pdf>, Erişim Tarihi:10.06.2018

Sözbilir, M., 2017, Afrika Birliği'nin UCM'den Çekilme Kararı, <https://ankasam.org/afrika-birliginin-uluslararası-ceza-mahkemesinden-cekilme-karari/>, Erişim Tarihi: 8.6.2019.

Sudan (Darfur), March 2018, Monthly Forecast : Security Council Report, https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2018-03/sudan_darfur_36.php , Erişim Tarihi:5.4.2019.

Sudan Liberation Movement/Army - Abdel Wahid, <http://www.sudantribune.com/+SLM-AW-Sudan-Liberation-Movement,163-+> , Erişim Tarihi: 20.06.2019.

Sudan: Imperatives for Immediate Change, The African Union Mission in Sudan(AMIS), <https://www.hrw.org/report/2006/01/19/sudan-imperatives-immediate-change/african-union-mission-sudan#page.>, Erişim Tarihi: 18.06.2018.

Sudan-Libya-Country Studies, <http://countrystudies.us/sudan/77.htm>, Erişim Tarihi: 13.1.2019.

Szikorova, N., 2013, Chinese Investment in African Oil, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, s. 275-290, <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066638/5000062062.> , Erişim Tarihi: 5.10.2018.

Şen, Töner, S., 2009, “Uluslararası Hukuk ve Sözleşmelerde Soykırım, Etnik Temizlik ve Saldırı Kavramları”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul(Türkiye).

Şimşek, M., 2015, “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Taraf Olmayan Devletler ve Devlet Başkanları Üzerindeki Yargı Yetkisi: Sudan Örneği”, https://www.academia.edu/19626705/Uluslararası_Ceza_Mahkemesinin_Taraf_Olmayan_Devletler_ve_Devlet_Başkanları_Üzerindeki_Yargı_Yetkisi:_Sudan_Örneği, Erişim Tarihi: 5.7.2018.

Tabanlı, F., 2017, “Uluslararası Ceza Yargılamalarına Başlanabilmesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Rolü ve Sudan Örneği”, Dergipark/Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Cilt, Sayı 1, syf. 79-104, <http://dergipark.gov.tr/ybuhukuk/issue/27326/287847.>, Erişim Tarihi: 2.7.2018.

Tamçelik, S., vd., 2014, Küresel Politikada Yükselen Afrika, Gazi Kitabevi, Ankara.

Taşdemir, F., 2009, Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara.

Tepebaş, U., 2011, Yükselen Çin'in Afrika Politikaları, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2183/yukselen_cinin_afrika_politikalari, Erişim Tarihi:02.10.2018.

The African Union Mission in Sudan (AMIS). - FOI, <https://www.foi.se/report-search/pdf?fileName=D%3A%5CReportSearch%5CFiles%5C446ed7cf-ca10-457d-b584-d5f053b2bcda.pdf> , Erişim Tarihi:15.06.2018.

The United Nations and Darfur - K UN.ORG, http://www.un.org/News/dh/infocus/sudan/fact_sheet.pdf, Erişim Tarihi:10.06.2018.

The World Factbook - Central Intelligence Agency – CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/su.html>, Erişim Tarihi:10.12.2018

Tirab, T., A., 2016, “Tarihi ve Toplumsal Bakış Açışıyla Darfur Sorunu”, Eurasian House, Dosya No:2, Ankara.

Totten, S., Markusen, E., 2006, Genocide in Darfur-İnvestigating the Atrocities in the Sudan, Routledge, Taylor&Francis Group, New York.

Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Darfur, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/118123-uluslararasi-ceza-mahkemesi-ve-darfur>., Erişim Tarihi: 1.7.2018.

UNAMID | African Union - United Nations Mission in Darfur, <https://unamid.unmissions.org/about-unamid->, Erişim Tarihi: 22.06.2018.

US eases economic sanctions on Sudan | World news | The Guardian , <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/06/us-eases-sanctions-against-sudan-citing-improvements-on-human-rights>, Erişim Tarihi:8.10.2018.

Üşümezsoy, ř., şen, ř., 2003, Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Varlık, A., B., 2013, “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik bir Yaklaşım”, Avrasya Terim Dergisi, Cilt 1, Sayı 2 , ss. 114-129, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/59826>, Erişim Tarihi:18.05.2018

Yeşil, F., 2015, Uluslararası Hukukta Silahlı Çatışmalar ve Devlet Dışı Aktörler, TBMM Uzmanlık Tezi, [https://www.academia.edu/19461731/ Uluslararası Hukukta Silahlı %C3%87at%C4%B1%C5%9Fmalar ve Devlet D%C4%B1 %C5 %9F%C4%B1 Akt%C3%B6rler - TBMM Uzmanlık Tezi](https://www.academia.edu/19461731/Uluslararası_Hukukta_Silahl%C4%B1_%C3%87at%C4%B1%C5%9Fmalar_ve_Devlet_D%C4%B1_%C5%9F%C4%B1_Akt%C3%B6rler_-_TBMM_Uzmanlık_Tezi), Erişim Tarihi: 20.05.2018.

Yılmaz, T.,O., 2017, “1. Dünya Savaşı’nda Darfur Sultanlığı ve Ali Dinar Hareketi”, Türkiye Günlüğü, Sayı:131, ss.107-115, [https://www.academia.edu/37482380/1. D%C3%BCnya Sava%C5%9F%C4%B1nda Darfur Sultanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 ve Ali Dinar Hareketi T%C3%BCrkiye G%C3%BCnl%C3%BC%C4%9F%C3%BC_Say%C4%B1_131_Yaz_2017_ss._107-115..pdf](https://www.academia.edu/37482380/1._D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1nda_Darfur_Sultanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1_ve_Ali_Dinar_Hareketi_T%C3%BCrkiye_G%C3%BCnl%C3%BC%C4%9F%C3%BC_Say%C4%B1_131_Yaz_2017_ss._107-115..pdf), Erişim Tarihi:7.5.2018.

Zorlu, S., E., 2016, Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç ve BM Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki Yetkileri, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/266505>, Erişim Tarihi: 4.05.2019.